

ženska soba
women's room

ANALIZA SEKSUALNO NASILJE U HRVATSKOJ 2013. – 2023.

Ženska soba
Uredila: dr. sc. Maja Mamula

 **ANALIZA
SEKSUALNO
NASILJE U
HRVATSKOJ
2013. – 2023.**

Ženska soba
Uredila: dr. sc. Maja Mamula
Zagreb, Hrvatska

IMPRESUM

Autorice i autori:

dr. sc. Maja Mamula, psihologinja

mr. sc. Renata Odeljan, dipl. kriminalistkinja

prof. dr. sc. Maja Munivrana, pravnica

Kristina Mihaljević, mag. paed. soc.

Anamaria Drožđan-Kranjčec, mag. iur.

Andrea Kapelina, mag. psych.

Marija Senjak, psihologinja i psihoterapeutkinja

Nakladnica: Ženska soba, Maksimirska 51 a, 10 000 Zagreb

Lektura: Integra

Tisak: HORVAT – TISAK d.o.o.

Naklada: 500 komada

ISBN 978-953-7505-14-1

CIP zapis je dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem xxxxxxxx.

Analiza „Seksualno nasilje u Hrvatskoj 2013. – 2023.“ nastala je uz financijsku potporu zaklada Sigrid Rausing Trust i Fondation Chanel. Sadržaj ovog dokumenta isključiva je odgovornost Ženske sobe i nikako se ne može smatrati da odražava stajalište zaklada Sigrid Rausing Trust i Fondation Chanel.

**SIGRID
RAUSING
TRUST**

**FONDATION
CHANEL**

SADRŽAJ

1	CILJ RAZVOJA ANALIZE SEKSUALNO NASILJE U HRVATSKOJ 2013. - 2023. <i>dr. sc. Maja Mamula</i>	8
2	SEKSUALNO NASILJE - RAZUMIJEVANJE PROBLEMA <i>dr. sc. Maja Mamula</i>	10
3	RASPROSTRANJENOST SEKSUALNOG NASILJA OPISANO U GLAVI XVI. I GLAVI XVII. KAZNENOG ZAKONA REPUBLIKE HRVATSKE OD 2013. DO 2023. U SKLADU SA SLUŽBENIM PODACIMA MINISTARSTVA UNUTARNJIH POSLOVA <i>mr. sc. Renata Odeljan, dipl. kriminalistkinja</i>	18
4	KAZNENOPRAVNO UREĐENJE RAZNIH OBLIKA SEKSUALNOG NASILJA U REPUBLICI HRVATSKOJ <i>prof. dr. sc. Maja Munivrana, pravnica</i>	42
5	PRAVA I POLOŽAJ ŽRTAVA SEKSUALNOG NASILJA U HRVATSKOM KAZNENOPRAVNOM SUSTAVU <i>Anamaria Drožđan-Kranjčec, mag. iur.</i>	60
6	PODRŠKA ŽRTVAMA SEKSUALNOG NASILJA <i>Andrea Kapelina, mag. psych. dr. sc. Maja Mamula, psihologinja Marijana Senjak, psihologinja i psihoterapeutkinja</i>	72
7	PROGRAMI PREVENCIJE SEKSUALNOG NASILJA I SPECIJALIZIRANE EDUKACIJE O SEKSUALNOM NASILJU <i>Kristina Mihaljević, mag. paed. soc.</i>	88
8	STRATEŠKI DOKUMENTI U HRVATSKOJ VEZANI UZ SEKSUALNO NASILJE <i>Anamaria Drožđan-Kranjčec, mag. iur. dr. sc. Maja Mamula</i>	106
9	NAJVAŽNIJE POZITIVNE PROMJENE, UOČENI PROBLEMI I KLJUČNI KORACI ZA SUZBIJANJE SEKSUALNOG NASILJA I UNAPREĐENJE PODRŠKE ŽRTVAMA <i>dr. sc. Maja Mamula Anamaria Drožđan-Kranjčec, mag. iur.</i>	116
10	ZAHVALE	132

CILJ RAZVOJA ANALIZE SEKSUALNO NASILJE U HRVATSKOJ 2013. - 2023.

dr. sc. Maja Mamula

Poštovana/poštovani,

pred vama se nalazi analiza Ženske sobe koja je rezultat višegodišnjeg rada, ulaganja i praćenja stanja, promjena i trendova u području seksualnog nasilja u Hrvatskoj.

Ženska soba je organizacija civilnog društva koja je posve posvećena temi seksualnog nasilja, ne samo preko direktnog rada s osobama koje su preživjele seksualno nasilje, nego i razvojem i provođenjem visokospecijaliziranih edukacija i verificiranih programa prevencije seksualnog nasilja, kao i sudjelovanjem i zagovaranjem izmjena zakonodavstva i poticanjem razvoja javnih politika u ovom području. Stoga nam je iznimno važno dobiti što jasniji uvid u trendove koje je najbolje pratiti tijekom razdoblja od desetak godina jer se tako lakše mogu uočiti sustavne promjene koje jedva mogu biti zamjetne u kraćem vremenu ili pak mogu oscilirati, što otežava stvaranje konkretnijeg uvida i zaključaka.

Ova je analiza nastala kao logičan nastavak našega dosadašnjeg rada. U samim počecima pratile smo promjene u području seksualnog nasilja, ali samo za potrebe svojih internih izvještaja. Početak sustavnog praćenja trendova bila je naša prva publikacija istog naziva **Analiza „Seksualno nasilje u Hrvatskoj 2000.-2010. godina“ iz 2011. godine**.¹

Kako je vrijeme prolazilo, odlučeno je da sljedeća publikacija započne s 2013. godinom zbog znatnih izmjena Kaznenog zakona Republike Hrvatske i shodno tomu drukčijeg načina praćenja podataka. Stoga je pred vama analiza koja obuhvaća **razdoblje od 2013. do 2023.**

U ovoj smo analizi nastojale obuhvatiti ključna područja: prijave preživljenog seksualnog nasilja policiji, sustavan pregled zakonskih izmjena kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, kao i izmjena kaznenog procesnog zakonodavstva u dijelu prava i položaja žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode. Nadalje, dajemo osnovni pregled specijaliziranih službi, odnosno organizacija civilnog društva koje pružaju pomoć i podršku žrtvama seksualnog nasilja, razvoj verificiranih programa prevencije seksualnog nasilja u Hrvatskoj, osnovni uvid u održavanje specijaliziranih edukacija za predstavnike i predstavnice nadležnih institucija i organizacija civilnog društva. Analizu završavamo pregledom najvažnijih promjena u ovom razdoblju, kao i preporukama koji su ključni koraci koje je potrebno učiniti radi suzbijanja seksualnog nasilja i osiguravanja pravodobne i učinkovite pomoći, podrške i zaštite osoba koje su preživjele seksualno nasilje.

U našem radu imale smo i pomoć vanjskih suradnica i suradnika, od kojih su neki pisali dijelove ove analize, a drugi odgovarali na naša beskrajna pitanja i tako pridonijeli boljem razumijevanju problema u svakodnevnom radu u ovom području. Uz njih, naše najvažnije suradnice i suradnici su osobe koje su preživjele seksualno nasilje, koje su Ženskoj sobi pružile povjerenje da zajedno učinimo što je potrebno da prorade svoju traumu i/ili dođu do pravde, a ujedno nam daju snagu i vjeru da je ovo što radimo važno i da dugoročno dovodi do promjena, čak i kad nam se čini da je za svaki korak potrebno previše vremena.

Nadamo se da ćemo ovom analizom pridonijeti razumijevanju problema seksualnog nasilja i nužnih koraka u njegovu suzbijanju.

U ime Ženske sobe

dr. sc. Maja Mamula
koordinatorica

Zagreb, studeni 2024.

¹ Mamula, M. (Ur.). (2011). *Seksualno nasilje u Hrvatskoj 2000.-2010. Ženska soba*.

SEKSUALNO NASILJE - RAZUMIJEVANJE PROBLEMA

dr. sc. Maja Mamula

Seksualno nasilje je unatoč određenim pozitivnim promjenama u posljednjih desetak godina i dalje vrlo specifična i izazovna tema. U usporedbi s drugim društvenim problemima povezanim s nasiljem, seksualno nasilje najčešće ostaje na marginama. Tema seksualnog nasilja sustavno je ignorirana, zbog čega je okružuje tišina. Uglavnom je praćena osjećajima težine i nelagode, koji dovode do toga da je lakše okrenuti glavu nego se suočiti s problemom. To je jasno vidljivo iz pristupa ovoj temi koja se **rijetko otvara u javnom prostoru**, najčešće kad postoji neki slučaj koji je medijski eksponiran ili pri obilježavanju određenih datuma, kao što su Međunarodni dan protiv nasilja nad ženama (25. studenoga) ili Europski dan zaštite djece od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja (18. studenoga). Nadalje, vrlo je **mali broj specijaliziranih službi** za rad sa žrtvama seksualnog nasilja u usporedbi s drugim službama za podršku žrtvama, kako u Hrvatskoj tako i u Europi. U sklopu institucija zamjetan je **nedostatak specijaliziranih edukacija i stručnih usavršavanja**, kao i to da uglavnom ne postoje **specijalizacije** za rad u ovom području. **Rijetka su istraživanja** o

problemu seksualnog nasilja, a kad i postoje, najčešće se zadržavaju na razini prevalencije i incidencije i često na vrlo ograničenom uzorku (mali uzorak, samo određene skupine).

Kvalitetan rad na temi seksualnog nasilja je zahtjevan. Nužno je protresti i preispitati sva dosadašnja uvjerenja koja osoba ima, suočiti se i proraditi veliku količinu krivih informacija i predrasuda o seksualnom nasilju, žrtvama i počiniteljima, uložiti znatno vrijeme u osobnu edukaciju i sustavno usavršavanje kako bi se shvatila opsežnost i složenost teme. Sve navedeno je nužno i za direktan rad sa žrtvama i za prolazak cjelokupnoga pravosudnog postupka prijave, a pogotovo za senzibiliziranje okoline i javnosti o problemu. Nagrada za sve uloženo jest rad s djecom i/ili odraslim osobama koje su visoko traumatizirane i izložene nepovjerenju i odbacivanju, suočavanje s brojnim preprekama u ostvarivanju prava žrtava, kao i činjenica da će takva osoba biti prilično usamljena u svojim uvjerenjima, i u profesionalnom i u osobnom okružju.

Seksualno nasilje je ozbiljan društveni problem, čija se težina i rasprostranjenost podcjenjuju, prije svega zbog nedostatka prijave. Žrtve seksualnog nasilja najčešće šute o preživljenom iskustvu. Razlog tomu je postojanje društveno uvriježenoga i rasprostranjenog, a često nesvjesnog mehanizma: **neprepoznavanje – nevjerovanje – minimaliziranje preživljenog nasilja – okrivljavanje žrtve**. Postojanje tog obrasca redovito se može zamijetiti u direktnom radu sa žrtvama.

Na prvom je mjestu jedan od glavnih problema koji je povezan sa seksualnim nasiljem – njegovo **neprepoznavanje**. Većina ljudi i danas kao prvu i gotovo jedinu asocijaciju ima tek jedan oblik – silovanje. Većina drugih oblika (npr. seksualno uznemiravanje) normalizira se ili trivijalizira, kao nešto što nije posebno ozbiljan problem. Osnovna slika u glavi koja se veže uz seksualno nasilje je da ono uključuje teško fizičko nasilje i brutalnost, negirajući da postoje brojna kaznena djela koja uopće ne uključuju fizički dodir, kao što su elektroničko seksualno nasilje, upoznavanje djece s pornografijom, zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od 15 godina i sl. Neprepoznavanje dovodi do toga da velik broj kaznenih djela seksualnog nasilja ostaje izvan domašaja javne osude, pravde, kao i osiguravanja podrške žrtvama.

Sljedeći problem je **nevjerovanje** žrtvama seksualnog nasilja, bile oni djeca ili punoljetne osobe. Prve reakcije koje žrtve najčešće dožive kad se napokon odluče nekome povjeriti su sumnja i nepovjerenje. Žrtva mora dokazati da je bila „prava žrtva“, da je preživjela „stvaran napad“ i da je dostojna povjerenja. Sve žrtve koje se ne uklapaju u koncept ili stereotip „idealne žrtve“ – žrtve koja u određenom društvu i određenom vremenu pobuđuje najviše empatije (Christie, 1986²; Randall, 2011³) i koje na bilo koji način odudaraju od zamišljenog skripta dodatno su izložene sumnji i skepticizmu.

2 Christie, N. (1986). The Ideal Victim. In *From Crime Policy to Victim Policy*, 17–30. doi:10.1007/978-1-349-08305-3_2

3 Randall, M. (2010). Sexual assault law, credibility, and 'ideal victims': Consent, resistance, and victim blaming. *Canadian Journal of Women and the Law*, 22(2), 397–433.

Kad postoje konkretni dokazi da je žrtva preživjela nasilje i da nema mjesta za sumnju, aktivira se sljedeći mehanizam – **minimaliziranje** preživljenog nasilja. Dolazi do normalizacije nasilja i obezvrjeđivanja iskustva žrtve kao nečega što je uobičajeno, sastavni dio svačijeg iskustva, nešto što ne zasluhuje posebnu pažnju i potrebu za prijavom nadležnim institucijama. Upravo je odnos prema seksualnom uznemiravanju, bilo u školi, na fakultetu, radnome mjestu ili javnom prostoru, jedan od najboljih primjera minimaliziranja i normaliziranja preživljenog iskustva nasilja.

Zadnji korak mehanizma je ono najgore s čim se žrtve seksualnog nasilja mogu suočiti – **okrivljavanje žrtve**. Umanjuje se uloga i odgovornost počinitelja, a traži se na koji način je sama žrtva izazvala i/ili pridonijela preživljenom nasilju, bez obzira na to bila dijete ili odrasla osoba. Katkad je okrivljavanje svjestan čin s određenom namjerom, ali je vrlo često duboko nesvjestan čin koji proizlazi iz neznanja i predrasuda o seksualnom nasilju, koje su duboko ukorijenjene u društvu.

Kad se navedeni mehanizam spoji u cjelinu – neprepoznavanje, nevjerovanje, minimaliziranje i okrivljavanje žrtve – dolazimo do osnovnog razloga zašto se žrtve uopće teško odluče ikome povjeriti, a kamoli prijaviti seksualno nasilje. To nas dovodi do toga da je seksualno nasilje, ne samo u Hrvatskoj nego u većini zemalja, **jedno od najtežih kaznenih djela koje se najmanje prijavljuje**. Većina žrtava, djece i odraslih osoba, godinama šuti o preživljenom iskustvu. To znači da neće ni dobiti odgovarajuću pomoć i podršku, da neće doći do pravde, da počinitelj nikad neće biti prepoznat kao počinitelj niti sankcioniran, što uzrokuje da i dalje prevladava mišljenje da je seksualno nasilje iznimno rijetko.

Seksualno nasilje je prije svega povreda najintimnijih osobnih granica žrtve, pri čemu nije ključna fizička sila, fizičko nasilje i tjelesne povrede. Žrtvinom osobnom osjećaju povrede i izdaje dodatno pridonosi što je većina počinitelja poznata žrtvama.

Seksualno nasilje možemo definirati kao čin **moći i kontrole**, iskazan na seksualan način, koji je **neželjen**, za koji nije dan **pristanak** ili on nije dan **slobodno** i **svjesno**. Čin može biti **vizualan, verbalni i/ili fizički**, koji je osoba doživjela (tijekom ili kasnije) **kao prijetnju, poniženje, povredu i/ili napad**. **Može, a ne mora uključivati prijetnju, prisilu i/ili prisilu** (Mamula i Popadić, 2018.).⁴

Kao što je vidljivo iz definicije, osnova je **pristanak**. Osoba ga mora dati svjesno, dakle da posve razumije što se od nje traži ili očekuje, da nije pod utjecajem bilo kojih sredstava koja mijenjaju stanje svijesti (alkohol, droga, tzv. droga za silovanje, lijekovi i sl.), da nije u snu ili bez svijesti. Također ga treba dati slobodno, bez straha od nasilja, osvete, odmazde

prema sebi i/ili bliskim osobama. Samo pristanak koji je dan slobodno, svojom voljom i koji je dan s razumijevanjem što sve on uključuje, temelj je bilo kakve zdrave seksualne aktivnosti. Pri tome je važno istaknuti da dijete do petnaeste godine života ne može dati pristanak na seksualne aktivnosti.

Žrtve seksualnog nasilja mogu biti sve osobe, bez obzira na spol, dob, obrazovanje, klasu i druge identitetske odrednice. Najčešće žrtve su žene, djeca, prije svega djevojčice i djevojke. Pri tome ne treba zanemariti da žrtve također mogu biti dječaci, mladići, muškarci. Česte žrtve su i osobe s invaliditetom (npr. tjelesna oštećenja, intelektualne teškoće), djeca (djevojčice) s teškoćama u razvoju, osobe koje imaju duševne smetnje (uključujući problem ovisnosti), LGBTIQ+, migrantice, žene i djeca u ratnim sukobima.

Najčešći **počinitelji** su, suprotno uvriježenome mišljenju, poznate osobe, a ne nepoznati čudaci, psihijatrijski bolesnici koji vrebaju žrtve iz mraka. Postojanje takvog pogrešnog uvjerenja negativno utječe na prepoznavanje seksualnog nasilja i na vjerovanje iskustvu djeteta ili odrasle žrtve (Mamula, 2023⁵). Počinitelj seksualnog nasilja može biti bilo koja osoba. U većini slučajeva počinitelji su punoljetni muškarci, ali mogu biti i adolescenti, a u daleko manjoj mjeri i žene i adolescentice. Počinitelje se ne može prepoznati prema nekim specifičnim osobinama i ponašanjima, oni svojim izgledom i ponašanjem ne odstupaju od većine.

2.1. ŠTO JE VAŽNO IMATI NA UMU ZA RAZUMIJEVANJE SEKSUALNOG NASILJA

Kako bi se stvarno razumjelo seksualno nasilje, važno je prije svega suočiti se s pogrešnim vjerovanjima, neznanjem, mitovima i predrasudama koje ga okružuju.

Seksualno nasilje je rasprostranjeno

Većina ljudi vjeruje kako je seksualno nasilje iznimno rijetko, temeljeno na vlastitoj percepciji i iskustvu da ne poznaju nijednu žrtvu. Međutim, žrtve seksualnog nasilja su oko nas, bilo da su nam se povjerile ili šute o preživljenom nasilju. Prema procjenama različitih svjetskih agencija, **jedna od tri žene** doživjet će fizičko i/ili seksualno nasilje, najčešće od partnera (Ujedinjeni narodi, 2019⁶; Svjetska zdravstvena organizacija, 2021⁷). Podaci Vijeća Europe navode kako će **jedno od petoro djece do osamnaeste godine preživjeti**

⁵ Mamula, M. (2023). Seksualno nasilje nad djecom. U M. Mamula (Ur.), *Seksualno nasilje djecom* (str. 9–14). Zagreb: Ženska soba.

⁶ Ujedinjeni narodi (2019). *A staggering one-in-three women, experience physical, sexual abuse*. Dostupno na: <https://news.un.org/en/story/2019/11/1052041>

⁷ Svjetska zdravstvena organizacija (2021). *Violence Against Women. Prevalence Estimates 2018*. Dostupno na: <https://who.canto.global/s/KDE1H?viewIndex=0&column=image&id=8jbi54b06132122n0c0qhsh4g>

⁴ Mamula, M. i Popadić, D. (2018). *Radni materijal za specijaliziranu edukaciju o seksualnom nasilju* [razvijen u sklopu projekta „Osvjetlimo mrak seksualnog nasilja“ za ženske organizacije iz Crne Gore]. Ženska soba.

neki oblik seksualnog nasilja. Ta je procjena utemeljena na analizama rezultata brojnih istraživanja provedenih u zemljama Europske unije, statističkim podacima UNICEF-a i Svjetske zdravstvene organizacije (Vijeće Europe, 2011⁸; Lalor i McElvaney, 2010⁹).

Za razliku od drugih oblika nasilja, kao što je vršnjačko nasilje ili nasilje u obitelji, seksualno nasilje može biti prisutno u svim segmentima života bez obzira na dob: od primarne obitelji, preko osnovne i srednje škole, posredstvom suvremenih tehnologija, u javnim prostorima, u vezama, na fakultetu i radnome mjestu do seksualnog nasilja u obitelji koju žrtva sama gradi.

Seksualno nasilje je rodno uvjetovano nasilje

Seksualno nasilje **neproporcionalno češće** pogađa djevojčice, djevojke i žene, a najčešće se događa **ženama i djeci** (Finkelhor i sur., 1990; Finkelhor, 2009; Black i sur., 2011).

U temelju seksualnog nasilja nalazi se neravnopravnost žena i muškaraca, negativni stavovi prema ženama, diskriminacija, seksizam i mizoginija (Mamula, 2023¹⁰). Upravo seksizam i mizoginija stvaraju podlogu i okvir za prisilna i kontrolirajuća ponašanja muškaraca prema ženama, služe kao isprika muškarcima te su i prepreke da se vjeruje i podrži žene koje su preživjele nasilje (Hester, Walker i Williamson, 2021¹¹). Navedeno je ujedno i ključni razlog zašto je seksualno nasilje okruženo toliko brojnim predrasudama i stereotipima, od kojih je većina usmjerena na prebacivanje odgovornosti s počinitelja na žrtvu, kao i na umanjivanje važnosti i posljedica preživljenog nasilja.

Unatoč tomu što su većina žrtava žene, žrtve seksualnog nasilja mogu biti i dječaci, mladići i muškarci te rodno nebinarne osobe.

Seksualno nasilje nema veze sa seksualnošću

Često se smatra da je seksualno nasilje rezultat seksualne potrebe i želje, koja se ne može kontrolirati. Činjenica je da seksualno nasilje nema veze sa seksualnošću, nego s nasiljem, nametanjem moći i kontrole nad drugom osobom izazivanjem straha i/ili primjenom prijetnje i prisile, a samo nasilje nanosi drugoj osobi patnju i bol.

Seksualno nasilje i silovanje su kaznena djela, a ne *seks*, *spolni odnos* i sl. Nužno je i u svakodnevnom rječniku razlučiti nasilje od seksualnosti i izbjegavati umanjivanje nasilja uporabom neodgovarajućih izraza.

Dok se u svim drugim oblicima nasilja, kao što su fizičko, psihološko, emocionalno, prepoznaje da je riječ o nasilju i da je svrha tog nasilja moć i kontrola nad drugom osobom, kod seksualnog nasilja to izostaje i zamjenjuje se nerazumijevanjem i duboko ukorijenjenim predrasudama o ženama, muškarcima, seksualnosti i sl. Nitko ne zamjenjuje udarac šakom u glavu s potrebom za nježnim dodirima i milovanjem. Važno je da u području seksualnog nasilja ne radimo takve zamjene i greške.

Seksualno nasilje okruženo je mitovima i predrasudama

Neki od osnovnih razloga neprepoznavanja seksualnog nasilja, kao i vrlo negativnog odnosa prema žrtvama, kriju se u duboko ukorijenjenim i široko prihvaćenim mitovima i predrasudama, koje počivanju na neznanju, diskriminaciji, a rezultiraju nedostatkom razumijevanja i empatije.

Procesom socijalizacije većina ljudi usvaja sliku da je seksualno nasilje isključivo silovanje i s njim povezan „mit o pravom silovanju“. Riječ je o netočnom, ali široko rasprostranjenom uvjerenju o silovanju, žrtvama silovanja i počiniteljima (Bates i sur., 2019¹²). Osnovna paradigma tog mita je da se silovanje događa po noći, u mračnoj, napuštenoj ulici, da je riječ o nepoznatom počinitelju, za kojeg je na prvi pogled jasno da je neki „luđak“ i da je opasan, počinitelj ima oružje, a žrtva pruža iznimno jak otpor, koji dovodi do teških tjelesnih ozljeda. Većina seksualnog nasilja nije u skladu s tim mitom, što utječe na zbunjenost same žrtve, ali i na nevjerovanje bliskih osoba, okoline, pa i institucija.

Svi takvi mitovi i stereotipi rezultat su duboko ukorijenjene neravnopravnosti i diskriminacije žena, stvaraju nerealistična očekivanja o ponašanju žrtve i ugrožavaju žrtvin pristup pravdi i podršci.

Žrtve iznimno rijetko prijavljuju preživljeno nasilje

Većina ljudi ima jasnu ideju kako će dijete ili odrasla žrtva istog trena nakon preživljenog nasilja prvo otići na policiju i to prijaviti. Pri tome uopće i ne pokušavaju razumjeti dinamiku nasilja, stanje i strah žrtve, nevjerovanje žrtvi i njezinu stigmatizaciju, kao i sve ostale razloge zbog kojih se seksualno nasilje iznimno rijetko prijavljuje.

8 Vijeće Europe (2011). *Explanatory Report to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence*. Dostupno na: <https://www.istat.it/it/files/2017/11/ExplanatoryreporttoIstanbulConvention.pdf>

9 Lalor, K. i McElvaney, R. (2010). Overview of the nature and extent of child sexual abuse in Europe. U *Protecting children from sexual violence—A comprehensive approach* (str. 13–43). Strasbourg: Vijeće Europe.

10 Mamula, M. (u tisku). Nasilje nad ženama: pitanje ljudskih prava. U: I. Žegura, M. Plavšić, B. K. Maglica i J. Lopičić (Ur.), *Psihologija u promociji i zaštiti ljudskih prava*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Filozofski Fakultet, Filozofski fakultet u Rijeci, Hrvatsko psihološko društvo.

11 Women's Aid, Hester, M., Walker, S.-J. i Williamson, E. (2021) Gendered experiences of justice and domestic abuse. Evidence for policy and practice. Bristol: Women's Aid. Dostupno na: <https://www.womensaid.org.uk/information-support/what-is-domestic-abuse/domestic-abuse-is-a-gendered-crime/>

12 Bates, E. A., Klement, K. R., Kaye, L. K. i Pennington, C. R. (2019). The impact of gendered stereotypes on perceptions of violence: A commentary. *Sex Roles*, 81(1-2), 34–43. <https://doi.org/10.1007/s11199-019-01029-9>

Činjenica je da većina žrtava, kako djece tako i odraslih osoba, nikada ne prijavi preživljeno seksualno nasilje nadležnim institucijama. Još je veći problem što se velik broj žrtava rijetko odlučuje uopće povjeriti nekome.

Postoje različite procjene za broj prijava seksualnog nasilja, a sve upućuju na vrlo niske postotke. Tako Murphy-Oikonen i sur. (2020)¹³ navode kako se samo 5 % seksualnih napada prijavljuje policiji, od čega policija odbacuje oko 20 % prijava kao neutemeljene.

Prema podacima istraživanja **55 % – 69 %** osoba koje su preživjele seksualno nasilje u djetinjstvu nije se tada povjerilo nikome (London i sur., 2008¹⁴), a **91 %** žena koje su preživjele seksualno nasilje u odrasloj dobi nisu se godinama nikome povjerile (Kelly, 2001¹⁵). To je jedan od ključnih razloga zašto većina slučajeva seksualnog nasilja ostaje neotkrivena.

Brojni su razlozi za šutnju: od čuvanja obiteljske „tajne“, straha od počinitelja i kazne, nedostatka informacija komu se i kako mogu povjeriti i obratiti za pomoć, preko ključnog strah da im nitko neće vjerovati (često vrlo opravdanoga), osjećaja krivnje za preživljeno nasilje, srama do straha od reakcija obitelji i straha od sudskog postupka.

Postoji znatan protok vremena do razotkrivanja preživljenog nasilja

Žrtve se rijetko odluče povjeriti nekome, a kad i donesu odluku, u pravilu je prošlo već određeno vrijeme, od nekoliko dana, tjedana, mjeseci, a nerijetko i godina. Takva odgoda u povjeravanju može stvoriti kod drugih dojam da je riječ o nečemu što nije istinito, upravo iz krivog uvjerenja kako bi svaka „prava“ žrtva odmah prijavila preživljeno nasilje, bez obzira na to što iskustva u direktnom radu s osobama koje su preživjele seksualno nasilje i brojna svjetska istraživanja to sustavno demantiraju.

Prema dostupnim podacima 70 – 75 % djece koja su preživjela seksualno nasilje povjerila su se nekome **nakon pet i više godina** (Hebert i sur., 2009¹⁶), dok Read i sur. (2006¹⁷) navode kako je prosječan protok vremena do povjeravanja bio **16 godina**, pri čemu se ne smiju zanemariti ni slučajevi kad je povjeravanje bilo ili još više odgođeno ili nikad nije ni došlo do njega.

Djeca i odrasle osobe ne lažu o preživljenom nasilju

Seksualno nasilje je nažalost oduvijek okruženo famom o lažnim prijavama. Žene navodno lažu kako bi opravdale neke svoje postupke, djeca lažu jer ih je netko nagovorio (najčešće majka), a sve s namjerom da se počinitelju nanese nepravедna i trajna šteta, a za sebe dobije neka korist (npr. materijalna). Unatoč više od 40 godina sustavnih istraživanja koja upućuju na to da je postotak lažnih prijava iznimno nizak, ova široko rasprostranjena fama može paralizirati svaku podršku. Nevjerovanje, sumnja i briga da je prijava lažna i izmišljena (čak i za djecu) počinje biti važnija i veća nego briga da se nasilje zaustavi, a žrtva zaštiti (Mamula, 2024¹⁸). Drugi je problem što je seksualno nasilje, koje se najčešće odvija u privatnom prostoru, bez svjedoka, zbog protoka vremena do povjeravanja ili prijave, nedostatka materijalnih dokaza i sl. iznimno teško dokazati. Kad se tomu pridruže problemi utjecaja rasprostranjenih predrasuda, nedovoljno učinkovite istrage i nedostatne stručnosti osoba koje trebaju utvrditi činjenice, sve to dodatno hrani i održava famu o lažnim prijavama.

Preživljeno seksualno nasilje ostavlja posljedice

Preživljeno seksualno nasilje ostavlja brojne i često dugotrajne tjelesne, socijalne i psihološke posljedice. Iz svega dosad navedenoga jasno je kako se većina žrtava dugotrajno nosi sama s posljedicama jer se ne žele povjeriti niti obratiti ikome za podršku, najčešće zbog neznanja komu se obratiti, straha od počinitelja, srama, ali i straha da će traženje pomoći nužno dovesti do prijave preživljenog nasilja policiji. Zabrinjava činjenica da je strah od prijave, postupka i suočavanja s počiniteljem i sustavom toliko velik da se većina žrtava odlučuje u samoći svakodnevno boriti s posljedicama.

Posljedice koje ostavlja seksualno nasilje nisu samo ograničene na dijete ili odraslu žrtvu, nego i na njoj bliske osobe, ali i na cjelokupnu zajednicu.

13 Murphy-Oikonen, J., McQueen, K., Miller, A., Chambers, L. i Hebert, A. (2022). Unfounded Sexual Assault: Women's Experiences of Not Being Believed by the Police. *Journal of interpersonal violence*, 37(11-12), NP8916–NP8940. <https://doi.org/10.1177/0886260520978190>

14 London, K., Bruck, M., Wright, D. B. i Ceci, S. J. (2008). Review of the contemporary literature on how children report sexual abuse to others: Findings, methodological issues, and implications for forensic interviewers. *Memory (Hove, England)*, 16(1), 29–47. <https://doi.org/10.1080/09658210701725732>

15 Kelly, L. (2001). *Routes to (in)justice: a research review on the reporting, investigation and prosecution of rape cases*. University of North London: Child and Woman Abuse Studies Unit. Dostupno na: <https://www.justiceinspectorates.gov.uk/cjji/wp-content/uploads/sites/2/2014/04/Rapelitrev.pdf>

16 Hébert, M., Tourigny, M., Cyr, M., McDuff, P. i Joly, J. (2009). Prevalence of Childhood Sexual Abuse and Timing of Disclosure in a Representative Sample of Adults from Quebec. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 54(9), 631–636. <https://doi.org/10.1177/070674370905400908>

17 Read, J., McGregor, K., Coggan, C. i Thomas, D. R. (2006). Mental Health Services and Sexual Abuse: The Need for Staff Training. *Journal of Trauma & Dissociation*, 7(1), 33–50. https://doi.org/10.1300/J229v07n01_04

18 Mamula, M. (2024.). Predavanje *Razumijevanje seksualnog nasilja* razvijeno za provođenje specijaliziranih edukacija o seksualnom nasilju. Ženska soba.

3

RASPROSTRANJENOST SEKSUALNOG NASILJA OPISANO U GLAVI XVI. I GLAVI XVII. KAZNENOG ZAKONA REPUBLIKE HRVATSKE OD 2013. DO 2023. U SKLADU SA SLUŽBENIM PODACIMA MINISTARSTVA UNUTARNJIH POSLOVA

mr. sc. Renata Odeljan, dipl. kriminalistkinja

3.1. RASPROSTRANJENOST KAZNENIH DJELA SEKSUALNOG NASILJA

Prema službenim podacima Ministarstva unutarnjih poslova Hrvatske, u posljednjih jedanaest godina, od 2013. do 2023., bilježi se kontinuirani pad ukupno prijavljenoga kriminaliteta na području Republike Hrvatske, i to u rasponu od 104.793 kaznena djela u 2013. do 59.262 u 2023., što znači da je zabilježen pad od 43 % u 2023. u usporedbi s 2013.

Tablica 1. Broj prijavljenih kaznenih djela seksualnog nasilja (Glava XVI. i Glava XVII. Kaznenog zakona RH) u usporedbi s ukupnim kriminalitetom od 2013. do 2023.

Godina	Glava XVI. Kaznena djela protiv spolne slobode	Glava XVII. Kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece	Ukupno Glava XVI. i XVII. (% udjela u ukupnom kriminalitetu)	Ukupno kaznenih djela u RH
2013.	368	372	740 (0,7 %)	104.793
2014.	305	521	826 (0,8 %)	97.242
2015.	467	476	943 (1,0 %)	95.037
2016.	434	638	1072 (1,2 %)	85.620
2017.	364	491	855 (1,0 %)	85.620
2018.	321	543	864 (1,0 %)	83.047
2019.	426	800	1226 (1,4 %)	83.765
2020.	346	610	956 (1,8 %)	53.085
2021.	441	949	1390 (2,5 %)	54.250
2022.	447	884	1331 (2,4 %)	55.131
2023.	524	1048	1572 (2,6 %)	59.262
Ukupno	4443	7332	11.775 (1,3 %)	856.852

Iz pokazatelja prikazanih u Tablici 1. vidljivo je da je u navedenom razdoblju ukupno prijavljeno **11.775 kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece**. U posljednjih jedanaest godina bilježi se kontinuirani porast prijave kaznenih djela protiv spolne slobode opisanih u Glavi XVI. Kaznenog zakona i kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece opisanih u Glavi XVII., i to u rasponu od 740 do 1572 kaznena djela, odnosno zabilježen je **porast od 112 %** u 2023. u usporedbi s 2013.

Ako pogledamo udio seksualnog nasilja u ukupnom kriminalitetu na području Republike Hrvatske, možemo reći da je relativno nizak jer varira od 0,7 % u 2013. do 2,6 % u 2023., ali s obzirom na težinu samog nasilja, ta je brojka zabrinjavajuća jer ukupni kriminalitet **kontinuirano opada iz godine u godinu, dok je broj prijave seksualnog nasilja u porastu**.

Objašnjenje uočenog trenda moguće je tražiti u poduzetim preventivnim aktivnostima koje su ohrabrine žrtve da u promatranom razdoblju češće prijavljuju kaznena djela, u provođenju edukacija za odgojno-obrazovne djelatnice i djelatnike te javnim kampanjama i sve većem otvaranju ove teme u javnom prostoru. Istodobno su unaprijeđeni institucionalni kapaciteti za obradu takvih slučajeva, što uključuje poboljšanje suradnje među institucijama, obuku policijskih i pravosudnih službenica i službenika te kontinuirano usavršavanje specijaliziranih policijskih službenica i službenika. Uloženi naponi pridonijeli su učinkovitijem identificiranju i progonu počinitelja, što zasigurno pridonosi povećanju broja prijava.

Iz Tablice 1. vidimo da su od 2013. do 2023. **ukupno prijavljena 4443 kaznena djela protiv spolne slobode**, i to na godišnjoj razini u rasponu od 300 do 524 kaznena djela, što upućuje na određeni kontinuirani, blagi trend porasta broja prijava.

Istodobno u navedenom jedanaestogodišnjem razdoblju ukupno su prijavljena **7332 kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece**. Broj prijava varira iz godine u godinu, u rasponu od 372 djela iz 2013., kad je uvedena Glava XVII. u Kazneni zakon Republike Hrvatske¹⁹, do 1048 kaznenih djela u 2023. godini.

Posebno je znatan porast prijava zabilježen 2019., 2021. i 2023. Naime, 2019. u usporedbi s 2013. zabilježen je izniman porast kaznenih djela spolne zlouporabe djeteta mlađeg od 15 godina, što je uvelike posljedica povećanog naknadnog prijavljivanja ranije počinjenih kaznenih djela, ali i zbog odvojenog statističkog prikazivanja kaznenih djela koja su se dogodila u više odvojenih radnji tijekom određenog razdoblja na štetu iste žrtve (iako je riječ o produljenom kaznenom djelu u skladu s člankom 52. KZ-a, svaka radnja prikazivana je kao zasebno kazneno djelo), što je dovelo do povećanja broja prijavljenih kaznenih djela.

Porast prijava kaznenih djela 2021. možemo tumačiti kao rezultat donesenih mjera koje su uzrokovane pandemijom COVID-19. Ograničavanje kretanja i zatvaranje škola diljem svijeta preusmjerili su i počinitelje seksualnih delikata u virtualni svijet, što je također potaknulo pojačane aktivnosti policije u tom području. Istodobno od 2020. u Hrvatskoj je započelo sustavno uvođenje programa prevencije seksualnog nasilja „Seksualno nasilje – edukacijski i preventivni program – SNEP“, kojim su obuhvaćene sve tri ključne skupine: odgojno-obrazovne djelatnice i djelatnici, roditelji i učenice i učenici²⁰. Primijećeno je da se povećava svijest o problemu i prepoznavanju seksualnog nasilja nad djecom među odgojno-obrazovnim djelatnicama i djelatnicima, kao i da se povećava spremnost učenica i učenika da im se povjere nakon održane edukacije.

Primjetan pad kaznenih djela iz Glave XVII. Kaznenog zakona u 2020. može se također promatrati u kontekstu mjera suzbijanja pandemije COVID-19. Ograničena socijalna interakcija i smanjen opseg rada pravosudnih institucija mogli su pridonijeti smanjenju broja ovih kaznenih djela. Od tada se bilježi sustavan porast broja prijava navedenih kaznenih djela.

Tablica 2. Broj prijavljenih kaznenih djela protiv spolne slobode (Glava XVI.) od 2013. do 2023.

Vrsta KD-a	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	Ukupno
Članak 152. Spolni odnošaj bez pristanka	45	44	41	93	43	51	116	n/a	n/a	n/a	n/a	433
Članak 152. Spolni odnošaj bez pristanka (čl. 152. u vezi s čl. 154.)	0	26	29	23	24	18	0	0	0	0	0	120
Članak 153. Silovanje	82	78	72	81	61	56	73	168	194	216	194	1275
Članak 154. Teška kaznena djela protiv spolne slobode	26	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	26
Članak 155. Bludne radnje	137	72	109	114	109	108	128	83	120	129	123	1232
Članak 155. Bludne radnje (čl. 155. u vezi s čl. 154.)	0	1	3	1	0	0	0	0	0	0	0	5
Članak 156. Spolno uznemiravanje	22	8	26	36	26	49	59	64	98	68	71	527
Članak 157. Prostitucija	44	55	169	71	93	28	38	15	10	20	119	662
Ukupno KD	368	305	467	434	364	321	426	346	441	447	524	4443
Ukupno oštećenih osoba	350	300	436	444	370	324	425	343	440	446	525	4403
Udio oštećenih osoba ženskog spola	336	272	411	430	360	300	401	323	418	425	496	4172
	96 %	90 %	94 %	96 %	97 %	92 %	94 %	94 %	95 %	95 %	94 %	94 %

¹⁹ Pogledati više u poglavlju 4. „Kaznenopravno uređenje raznih oblika seksualnog nasilja u Republici Hrvatskoj“, strana 42
²⁰ O programima SNEP 1, SNEP 2, SNEP Online Tool više u poglavlju 7. „Programi prevencije seksualnog nasilja i specijalizirane edukacije o seksualnom nasilju“, str. 88

Iz pokazatelja navedenih u Tablici 2. vidljivo je da su u jedanaestogodišnjem razdoblju od 2013. do 2023. ukupno prijavljena **4443 kaznena djela protiv spolne slobode**, od čega su najčešće silovanje 29 % (1275 KD), bludne radnje 28 % (1232 KD), prostitucija 15 % (662 KD), spolno uznemiravanje 12 % (527 KD) te spolni odnošaj bez pristanka 10 % (433 KD). Ostala kaznena djela zastupljena su s manje od 2 %.

Iz prikazane strukture kaznenih djela u Tablici 2. vidimo da ukupan broj prijava kaznenih djela protiv spolne slobode bilježi određeni kontinuiran, blagi porast iz godine u godinu. Primjetan je trend rasta kaznenog djela silovanja (članak 153.), s neznatnim padom u 2023. godini, te spolnog uznemiravanja (članak 156.), dok su neke druge kategorije, poput spolnog odnosa bez pristanka (članak 152.), pokazale pad broja prijava tijekom promatranog razdoblja. Međutim, porast broja prijavljenih silovanja i pad broja prijavljenih kaznenih djela spolnog odnošaja bez pristanka rezultat je izmjena Kaznenog zakona koje su stupile na snagu 1. siječnja 2020. Naime, tada je iz kaznenog zakonodavstva brisan dotadašnji članak 152. Kaznenog zakona, odnosno prestalo je postojati samostalno kazneno djelo „Spolni odnošaj bez pristanka“, a činjenični opis tog djela postao je zaseban stavak (5.) kaznenog djela „Silovanje“ koji je sada opisan u članku 153. Kaznenog zakona.

U navedenom razdoblju **oštećene su ukupno 4403 osobe**, od čega su u **94 % slučajeva žene** žrtve. Udio žena žrtava navedenih kaznenih djela varira od godine do godine, od 90 % do 97 %.

Analiza podataka o prijavljenim kaznenim djelima protiv spolne slobode u Hrvatskoj od 2013. do 2023. pruža uvid u složenost ovog problema. Iako postoji opći trend rasta, varijacije u pojedinim kategorijama i godinama upućuju na potrebu za ciljanim intervencijama i poboljšanjima u prevenciji, detekciji i suzbijanju seksualnog nasilja. Riječ je o izazovnom području koje zahtijeva multidisciplinarni pristup i suradnju svih relevantnih aktera kako bi se jamčila sigurnost i dobrobit svih građanki i građana.

Tablica 3. Broj prijavljenih kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece (Glava XVII.) od 2013. do 2023.

Vrsta KD-a	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	Ukupno po vrsti KD-a
Članak 158. Spolna zlouporaba djeteta mlađeg od 15 g.	165	234	179	186	154	186	435	235	411	261	367	2813
Članak 158. Spolna zlouporaba djeteta mlađeg od 15 g. (čl. 158. u vezi s čl. 166.)	29	24	41	24	32	46	0	0	0	0	0	196
Članak 159. Spolna zlouporaba djeteta starijeg od 15 g.	3	2	0	1	1	16	2	1	2	2	9	39
Članak 160. Zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od 15 g.	41	83	69	41	19	48	35	29	47	28	55	495
Članak 161. Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba	14	11	18	61	15	14	16	18	24	20	18	229
Članak 162. Podvođenje djeteta	29	7	6	3	13	1	61	7	7	21	8	163
Članak 162. Podvođenje djeteta (čl. 162. u vezi s čl. 166.)	3	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0	6
Članak 163. Iskorištavanje djece za pornografiju	59	140	110	206	179	120	163	227	363	440	460	2467

Članak 163. Iskorištavanje djece za pornografiju (čl. 163. u vezi s čl. 166.)	2	1	8	1	6	0	0	0	0	0	0	18
Članak 164. Iskorištavanje djece za pornografske predstave	3	0	0	5	1	4	2	3	4	3	3	28
Članak 165. Upoznavanje djece s pornografijom	24	19	43	110	71	107	86	90	91	109	128	878
Ukupno KD	372	521	476	638	491	543	800	610	949	884	1.048	7332
Ukupno oštećenih	359	492	449	567	458	524	748	533	784	687	809	6410
Udio oštećenih osoba ženskog spola	319	419	381	488	401	461	607	455	647	569	641	5388
	88 %	85 %	84 %	86 %	87 %	87 %	81 %	85 %	82 %	82 %	79 %	84 %

Od 2013. do 2023. ukupno su **prijavljena 7332 kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece**, od čega su najčešće kaznena djela spolne zlouporabe djeteta mlađeg od 15 godina 38 % (2813 KD), iskorištavanje djece za pornografiju 34 % (2467 KD), upoznavanje djece s pornografijom 12 % (878 KD) te zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od 15 godina 7 % (495 KD). Ostala kaznena djela zastupljena su s 5 % i manje.

U navedenom razdoblju oštećeno je **ukupno 6410 djece**, od čega su u **84 % slučajeva žrtve djevojčice i djevojke**. Udio djevojčica i djevojaka žrtava navedenih kaznenih djela varira u godinama od 79 % do 88 %.

Ukupno gledajući, ovi podaci pokazuju ozbiljnost problema spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece te potrebu za kontinuiranom prevencijom i praćenjem. Ključno je uspostaviti sustavnu potporu za žrtve i omogućiti učinkovite mehanizme za prijavljivanje i procesuiranje ovih kaznenih djela kako bi se zaštitila djeca i jamčila njihova sigurnost i dobrobit.

Tablica 4. Broj prijavljenih kaznenih djela protiv spolne slobode (Glava XVI.) među bliskim osobama od 2018. do 2023.*

Vrsta KD-a	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	Ukupno po vrsti KD-a
Članak 152. Spolni odnošaj bez pristanka	14	37	0	0	0	0	51
Članak 152. Spolni odnošaj bez pristanka (čl. 152. u vezi s čl. 154.)	13	0	0	0	0	0	13
Članak 153. Silovanje	13	23	79	101	129	100	445
Članak 153. Silovanje u pokušaju	0	0	6	8	5	9	28
Članak 153. Silovanje (čl. 153. u vezi s čl. 154.)	17	3	0	0	0	0	20
Članak 153. Silovanje u pokušaju (čl. 153. u vezi s čl. 154.)	2	0	0	0	0	0	2
Članak 155. Bludne radnje	22	20	15	33	15	19	124
Članak 156. Spolno uznemiravanje	3	14	8	11	11	11	58
Članak 157. Prostitucija	4	0	1	1	4	25	35
Ukupno kaznenih djela protiv spolne slobode počinjenih među bliskim osobama	88	97	109	154	164	164	776
Ukupno oštećenih osoba kad je počinitelj bliska osoba	88	98	109	154	164	164	777
Udio oštećenih osoba ženskog spola	87	89	109	154	161	163	763
	(98 %)	(90 %)	(100 %)	(100 %)	(98 %)	(99 %)	(98 %)

* Ministarstvo unutarnjih poslova započelo je s praćenjem broja prijavljenih kaznenih djela protiv spolne slobode (Glava XVI.) među bliskim osobama tek 2018., jer su se do tada razvijala aplikativna rješenja unutar informacijskog sustava koja su omogućila sustavno i automatsko povlačenje podataka iz različitih izvora unutar samog sustava. Razvoj informacijskih sustava i aplikacija unutar državnih institucija ima ključnu ulogu u modernizaciji rada te unapređenju učinkovitosti i točnosti prikupljanja podataka. Ipak, taj proces nije bez izazova, što se često odražava na dostupnost podataka iz prošlih razdoblja.

Iz Tablice 4. vidljivo je kako je od 2018. do 2023. ukupno prijavljeno **776 kaznenih djela protiv spolne slobode** opisano u Glavi XVI. koja su počinila bliske osobe. Kao bliske osobe navode se: bivša partnerica/partner, prijatelj/prijateljica, partner/partnerica poznanik/poznanica, pastorak/pastorka – očuh i dr. Najčešće prijavljena kaznena djela su silovanja 57 % (445 KD), bludne radnje 16 % (124 KD), spolno uznemiravanje 8 % (58 KD) te spolni odnošaj bez pristanka 7 % (51 KD). Ostala kaznena djela zastupljena su s manje od 5 %.

Navedenim kaznenim djelima oštećeno je **777 žrtava**, od čega su **763 osobe ženskog spola (98 %)**. Udio žena žrtava navedenih kaznenih djela koja su počinile bliske osobe u navedenom razdoblju varira od 90 % do čak 100 %. Upravo kad je počinitelj bliska osoba, vidimo da je udio žena žrtava najveći.

Kad usporedimo ukupne podatke za kaznena djela Glave XVI. od 2018. do 2023., uočavamo da je u **31 % počinitelj bliska osoba**.

Tablica 5. Broj prijavljenih kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece (Glava XVII.) među bliskim osobama od 2018. do 2023.

Vrsta KD-a	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	Ukupno po vrsti KD-a
Članak 158. Spolna zlorporaba djeteta mlađeg od 15 g.	34	140	61	169	92	149	645
Članak 158. Spolna zlorporaba djeteta mlađeg od 15 g. (čl. 158. u vezi s čl. 166.)	30	0	0	0	0	0	30
Članak 159. Spolna zlorporaba djeteta starijeg od 15 g.	13	1	1	0	1	6	22
Članak 160. Zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od 15 g.	8	7	9	8	10	18	60
Članak 161. Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba	0	0	0	0	0	2	2
Članak 162. Podvođenje djeteta	0	1	0	3	3	0	7

Članak 162. Podvođenje djeteta (čl. 162. u vezi s čl. 166.)	1	0	0	0	0	0	1
Članak 163. Iskorištavanje djece za pornografiju	2	9	4	12	16	15	58
Članak 163. Iskorištavanje djece za pornografiju (čl. 163. u vezi s čl. 166.)	0	0	0	0	0	0	0
Članak 164. Iskorištavanje djece za pornografske predstave	0	0	0	0	0	1	1
Članak 164. Iskorištavanje djece za pornografske predstave (čl. 164. u vezi s čl. 166.)	0	0	0	0	0	0	0
Članak 165. Upoznavanje djece s pornografijom	97	169	99	205	130	199	899
Ukupno kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece počinjenih među bliskim osobama	97	169	99	205	130	199	899
Ukupno oštećenih osoba kad je počinitelj bliska osoba	97	169	99	206	127	199	897
Udio oštećenih osoba ženskog spola	76 (78 %)	159 (94 %)	84 (84 %)	179 (86 %)	115 (90 %)	164 (82 %)	777 (86 %)

Iz Tablice 5. vidljivo je kako je od 2018. do 2023. ukupno prijavljeno **899 kaznenih djela protiv spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece** opisano u Glavi XVII. koja su počinile **bliske osobe**, kao što poznanik/poznanica, prijatelj/prijateljica, partnerica/partner, roditelj djeteta te pastorak/pastorka – očuh. Najčešće prijavljena kaznena djela su spolna zlorporaba djeteta mlađeg od 15 godina 72 % (645 KD), upoznavanje djece s pornografijom 8 % (73 KD), zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od 15 godina 7 % (60 KD) i iskorištavanje djece za pornografiju 7 % (58 KD) i ostala kaznena djela zastupljena su s manje od 5 %.

U navedenom razdoblju ukupno je oštećeno **777 djevojčica i djevojaka (86 %)**. Udio djevojčica i djevojaka žrtava navedenih kaznenih djela koja su počinile bliske osobe varira godišnje od 78 % do 94 %.

Tablica 6. Broj prijavljenih kaznenih djela silovanja i silovanja u pokušaju od 2013. do 2023.

Godina	Silovanje počinjeno na štetu osoba starijih od 15 godina te punoljetnih osoba	Pokušaj silovanja počinjen na štetu osoba starijih od 15 godina te punoljetnih osoba	Ukupan broj silovanja i pokušaja silovanja na štetu osoba starijih od 15 godina te punoljetnih osoba	Udio žrtava ženskog spola %
2013.	82	12	94	100 %
2014.	78	21	99	88 %
2015.	72	18	90	99 %
2016.	81	15	96	95 %
2017.	61	8	69	91 %
2018.	56	11	67	99 %
2019.	73	12	85	96 %
2020.	168	16	184	97 %
2021.	194	19	213	98 %
2022.	216	14	230	97 %
2023.	194	17	211	97 %
Ukupno	1275	163	1438	97 %

Analizom podataka prijavljenih kaznenih djela silovanja od 2013. do 2023., iz Tablice 6. vidljivo je da je ukupno prijavljeno **1438 kaznenih djela**, od čega je 1275 bilo dovršenih, a 163 u pokušaju. Iz podataka je vidljivo da postoji relativno podjednak broj prijavi silovanja sve do 2020., kad se broj prijavi znatno povećava. Ovaj je porast prije svega nastao zbog promjena u Kaznenom zakonu koje su stupile na snagu 1. siječnja 2020., kako je prethodno objašnjeno uz Tablicu 2., odnosno uz ukidanje kaznenog djela Spolni odnošaj bez pristanka. Ukupan **udio žena žrtava iznosi 97 %**, dok postoci variraju po godinama od 88 % do 100 %.

S obzirom na podatke vidljive iz Tablice 6., razvidna je potreba za kontinuiranim radom na suzbijanju seksualnog nasilja, potreba za unapređenjem zakonodavstva i osiguravanja sustava potpore i zaštite za žrtve.

3.2. ŽRTVE KAZNENIH DJELA SEKSUALNOG NASILJA

U kaznenim djelima protiv spolne slobode i spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece vidljivo je da postoji mnogo veći broj prijavljenih kaznenih djela u usporedbi s brojem žrtava, što nam jasno pokazuje da je nad jednom žrtvom izvršeno više kaznenih djela.

Kao što je navedeno u prvom poglavlju ovog teksta, od 2013. do 2023. ukupno je prijavljeno **11.775 kaznenih djela**, dok je ukupan **broj žrtava 10.813**.

Tablica 7. Ukupan broj žrtava kaznenih djela seksualnog nasilja (Glava XVI. i Glava XVII. Kaznenog zakona Republike Hrvatske) od 2013. do 2023.

Godina	Ukupno Glava XVI. i XVII.	Glava XVI.	Žene	Muškarci	Glava XVII.	Žene	Muškarci	Ukupno žene (%)
2013.	709	350	336	14	359	319	40	655 (92 %)
2014.	792	300	272	28	492	419	72	691 (87 %)
2015.	888	436	411	25	449	381	67	792 (89 %)
2016.	1011	444	430	14	567	488	78	918 (90 %)
2017.	828	370	360	10	458	401	57	761 (91 %)
2018.	848	324	300	24	524	461	62	761 (89 %)
2019.	1173	425	401	24	748	607	141	1008 (85 %)
2020.	876	343	323	20	533	455	78	778 (88)
2021.	1224	440	418	22	784	647	137	1065 (87 %)
2022.	1133	446	425	21	687	569	118	994 (87 %)
2023.	1334	525	496	29	809	641	168	1137 (85 %)
Ukupno	10.813	4403	4172	231	6410	5388	1018	9560 (88 %)

Analizom podataka prikazanih u Tablici 7. o ukupnom broju žrtava kaznenih djela seksualnog nasilja od 2013. do 2023. vidljivo je nekoliko važnih trendova i promjena.

Prije svega vidljivo je da ukupan broj žrtava kaznenih djela seksualnog nasilja raste iz godine u godinu, pri čemu se bilježi porast sa 709 žrtava u 2013. na 1334 žrtve u 2023. Rast nije izražen svake godine, ali se na razini 11 godina bilježi jasan trend.

Gledajući podjelu prema glavama Kaznenog zakona, primjećuje se da je većina žrtava kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece (Glava XVII.). U svim godinama analiziranog razdoblja broj žrtava u ovim slučajevima premašuje broj žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode (Glava XVI.), a razlika u broju žrtava sve je izraženija iz godine u godinu.

Analizirajući žrtve po spolu, vidljivo je da žrtve ženskog spola (djevojčice, djevojke i žene) u promatranom jedanaestogodišnjem razdoblju imaju dominantan udio u ukupnom broju žrtava. Naime, **udio žrtava ženskog spola godišnje se kreće od 85 % do 92 %**. Ovakvi pokazatelji ne odstupaju od dosadašnjih viktimoloških spoznaja koje sugeriraju da su osobe ženskog spola u mnogo većem riziku od bilo koje vrste seksualnog nasilja. Stoga je vrlo važno dobivene fenomenološke pokazatelje iskoristiti u prevencijske svrhe kako bi se smanjili potencijalni rizici seksualne viktimizacije te umanjio broj žrtava ovih kaznenih djela.

Tablica 8. Dob žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode (Glava XVI. Kaznenog zakona Republike Hrvatske) od 2013. do 2023.**

Dob žrtava	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	Ukupno po dobi
Djeca do 14	9	7	10	8	6	7	23	18	17	16	10	131
14 – 18	105	49	76	96	65	75	95	83	116	96	82	938
18 – 22	72	81	113	86	87	70	89	52	86	84	85	905
22 – 26	34	24	73	100	72	32	44	40	36	41	42	538
26 – 30	41	33	36	40	35	34	38	17	50	78	54	456
30 – 40	43	43	68	61	56	47	74	45	57	55	86	635
40 – 50	26	43	38	34	27	30	36	42	43	42	58	419
50 – 60	5	15	13	13	13	10	16	20	25	19	88	237
60+	15	5	9	6	9	19	10	26	10	15	20	144
Ukupno žrtava	350	300	436	444	370	324	425	343	440	446	525	4403
Udio oštećenih osoba ženskog spola	336	272	411	430	360	300	401	323	418	425	496	4172
	96 %	90 %	94 %	96 %	97 %	92 %	94 %	94 %	95 %	95 %	94 %	94 %

****** U analizi dobi žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece kod djece i mlađih osoba stavljen je manji dobni raspon zbog specifičnosti njihove dobi i ranjivosti. Kod osoba iznad 30 godina dobni raspon je 10 godina.

Iz Tablice 8. uočavamo da su najčešće žrtve **malodobne osobe od 14 do 18 godina (21 %) i mlađe punoljetne osobe od 19 do 22 godine (20 %)**. Ukupno gledajući, **djeca do 18 godina čine 24 % žrtava**. Mlade osobe od 19 do 30 godina čine čak 43 % žrtava. Znatno je i broj žrtava od 31 do 40 godina (14 %), a od 41 do 50 godina 9,5 %. Udio žrtava od 51 godine na više je 8,7 %.

Analizirajući podatke prema spolu, primjećujemo da su djevojčice, djevojke i žene najčešće žrtve kaznenih djela seksualnih delikata u svim dobnim skupinama. Omjer **djevojčica, djevojaka i žena** žrtava kreće se od **90 % do 97 %**. Ovo je konzistentan trend koji zahtijeva sustavni pristup borbi protiv rodno uvjetovanog nasilja, kao i jačanje potpore i resursa za djevojčice, djevojke i žene.

Tablica 9. Dob žrtava kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece (Glava XVII. Kaznenog zakona Republike Hrvatske) od 2013. do 2023.

Dob žrtava	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	Ukupno po dobi
Djeca do 14	151	202	198	212	147	161	330	170	295	199	300	2365
14 – 18	163	265	214	302	258	315	305	310	387	381	445	3345
18 – 22	40	19	17	46	52	46	16	50	54	97	40	477
22 – 26	2	1	13	4	0	1	93	2	14	0	17	147
26 – 30	2	1	1	1	0	0	2	0	0	3	3	13
30 – 40	1	3	6	1	1	0	1	1	34	5	1	54
40+	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2	3	6
Ukupno žrtava	359	492	449	567	458	524	748	533	784	687	809	6407
Udio oštećenih osoba ženskog spola	319	419	381	488	401	461	607	455	647	569	641	5388
	88 %	85 %	84 %	86 %	87 %	87 %	81 %	85 %	82 %	82 %	79 %	84 %

U 2014., 2016. i 2018. 1 pravna osoba dodana u ukupan broj, ali nije raspoređena po dobnoj strukturi prema podacima MUP-a RH.

Iz Tablice 9 vidimo da su najčešće žrtve kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece **maloljetne osobe od 14 do 18 godina (52 %) i djeca do 14 godina (37 %)**, što zajedno čini **89 %**. Slijede mlađe punoljetne osobe od 19 do 22 godine (7 %). Ostale osobe zastupljene su s manje od 2 %.

Podaci o spolu žrtava pokazuju kao i u prethodnoj tablici da su djevojčice, djevojke i žene u većem riziku od ovih kaznenih djela, što je trend koji se proteže u cijelom analiziranom razdoblju. Udio **djevojčica i djevojaka** kreće se od **81 % do 88 %**.

Tablica 10. Dob žrtava kaznenih djela silovanja i silovanja u pokušaju (Glava XVI. čl. 153. i čl. 153. u pokušaju Kaznenog zakona Republike Hrvatske) od 2013. do 2023.

Godine	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	Ukupno po dobi
Djeca do 14	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
14 – 18	17	8	28	16	6	10	14	20	31	28	23	201
18 – 22	23	23	11	17	17	11	18	29	43	30	37	259
22 – 26	11	12	5	15	5	8	8	26	14	24	24	152
26 – 30	14	16	5	4	4	3	14	7	39	59	32	197
30 – 40	9	15	15	21	22	14	16	34	37	35	45	263
40 – 50	13	15	15	16	9	16	8	27	26	34	27	206
50 – 60	1	7	5	3	2	0	6	17	16	13	11	81
60+	5	3	7	4	2	5	1	24	7	7	11	76
Ukupno oštećenih osoba	94	99	91	96	67	67	85	184	213	230	211	1437
Udio oštećenih osoba ženskog spola	94	87	89	91	63	66	82	179	209	223	205	1388
	100 %	87 %	97 %	94 %	94 %	98 %	96 %	97 %	98 %	96 %	97 %	96 %

Prema dobi vidimo da su najčešće žrtve kaznenog djela silovanja i silovanja u pokušaju mlađe punoljetne osobe od 18 do 22 godine (18 %) i osobe od 30 do 40 godina (18 %). Slijede osobe od 40 do 50 godina i 26 do 30 godina s istim postotkom (14 %) te maloljetne osobe od 14 do 18 godina (14 %).

Podaci o postotnom udjelu osoba starijih od 51 godine kao žrtava silovanja i silovanja u

pokušaju (11 %) pokazuju relativno nižu prisutnost ovog oblika seksualnog nasilja. Međutim, iako je broj prijava nešto niži u usporedbi s drugim dobnim skupinama, broj žrtava svakako nije zanemariv i zahtijeva dodatno praćenje, kao i za sve dobne skupine.

Osim dobi, iz tablice je jasno vidljiv i spol žrtava – **djevojčice, djevojke i žene čine od 94 % do 100 % žrtava**, s iznimkom 2014. kad je taj broj bio 87 %.

Ukupno gledajući, ovi podaci pružaju uvid u složenost problema silovanja i silovanja u pokušaju te potrebu za sveobuhvatnim pristupom zaštiti žrtava svih dobnih skupina. Važno je nastaviti podizati svijest o ovom iznimno osjetljivom pitanju te pružati potporu za sve žrtve.

3.3. POČINITELJI KAZNENIH DJELA SEKSUALNOG NASILJA

Jedna od često traženih informacija odnosi se na same počinitelje, prije svega na njihov broj, ali i spol. Od 2013. do 2023. ukupno je prijavljeno 11.775 kaznenih djela seksualnog nasilja (Glava XVI. i Glava XVII. Kaznenog zakona Republike Hrvatske) koja je počinilo 4840 počinitelja nad 10.813 žrtava.

Tablica 11. Broj i spol počinitelja kaznenih djela protiv spolne slobode (Glava XVI. Kaznenog zakona Republike Hrvatske) od 2013. do 2023.

Vrsta KD-a		2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Članak 152. Spolni odnošaj bez pristanka	Broj	44	42	33	41	38	30	45	n/a	n/a	n/a	n/a
	M %	100 %	100 %	93 %	100 %	100 %	100 %					
Članak 153. Silovanje	Broj	56	67	44	44	37	39	47	81	101	105	115
	M %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	99 %
Članak 155. Bludne radnje	Broj	75	48	73	69	57	63	59	49	74	76	81
	M %	100 %	100 %	100 %	100 %	98 %	100 %	100 %	100 %	98 %	100 %	99 %
Članak 156. Spolno uznemiravanje	Broj	18	4	18	26	15	20	30 m	31	48	31	40
	M %	100 %	100 %	100 %	96 %	100 %	100 %	100 %	100 %	97 %	96 %	100 %

Članak 157. Prostitucija	Broj	32	32	47	15	12	4	11	7	4	8	23
	M %	31 %	46 %	46 %	53 %	50 %	75 %	36 %	28 %	50 %	50 %	39 %
Ukupno počinitelja		225	193	215	196	159	156	192	168	227	220	259
Počinitelji osobe muškog spola		203	176	188	188	152	155	185	163	222	215	243
		91 %	92 %	88 %	96 %	96 %	99 %	97 %	97 %	98 %	98 %	94 %

Iz Tablice 11 vidimo da je u promatranom razdoblju za kaznena djela protiv spolne slobode **prijavljeno 2210 počinitelja**. Ukupan udio **muškaraca počinitelja** varira kroz godine od **88 % do 99 %**. Također su zamjetne razlike s obzirom na vrstu kaznenih djela. Naime, za sva kaznena djela osim prostitucije zamjetno je da su muškarci počinitelji **najčešće 100 %**.

Omjer **žena počiniteljica** varira od **0,6 % do 9 %**. U većini kaznenih djela iznimno su rijetko prisutne, osim kod kaznenog djela prostitucije, u kojem su zastupljene od 25 % do 62 %, ovisno o godini.

Tablica 12. Broj počinitelja kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece (Glava XVII. Kaznenog zakona Republike Hrvatske) od 2013. do 2023.

Vrsta KD-a		2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Članak 158. Spolna zlorporaba djeteta mlađeg od 15 g.	Broj	131	118	115	95	104	102	112	109	137	130	155
	M %	97 %	99 %	100 %	91 %	97 %	96 %	99 %	96 %	96 %	97 %	95 %
Članak 159. Spolna zlorporaba djeteta starijeg od 15 g .	Broj	1	0	0	0	0	1	1	0	2	0	1
	M %	100 %	-	-	-	-	100 %	100 %	-	50 %	-	100 %
Članak 160. Zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od 15 g.	Broj	6	10	17	9	9	6	10	7	12	10	14
	M %	100 %	100 %	88 %	100 %	100 %	83 %	90 %	100 %	100 %	70 %	85 %

Članak 161. Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba	Broj	5	3	4	7	8	3	9	6	9	7	5
	M %	80 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Članak 162. Podvođenje djeteta	Broj	12	5	1	2	7	1	3	2	5	5	4
	M %	75 %	60 %	100 %	50 %	57 %	100 %	66 %	100 %	60 %	100 %	100 %
Članak 163. Iskorištavanje djece za pornografiju	Broj	0	0	0	0	0	0	15	0	0	0	0
	M %	-	-	-	-	-	-	93 %	-	-	-	-
Članak 165. Upoznavanje djece s pornografijom	Broj	3	20	4	8	10	7	0	13	13	19	21
	M %	66 %	85 %	75 %	87 %	90 %	100 %	-	76 %	76 %	84 %	80 %
Članak 166. Teška KD spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta	Broj	0	0	0	0	1		0	0	0	0	0
	M %	-	-	-	-	100 %	-	-	-	-	-	-
Ukupno počinitelja		186	219	188	181	238	161	211	240	307	319	380
Počinitelji – osobe muškog spola (%)		175	209	183	171	222	146	203	127	283	298	355
		95 %	96 %	98 %	95 %	94 %	91 %	97 %	95 %	93 %	94 %	94 %

Od 2013. do 2023. prijavljeno je **2630 počinitelja za kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece** od čega su **2472 (94 %) počinitelji muškog spola**. Udio muškaraca počinitelja varira kroz godine od **91 % do 98 %**. Omjer **žena počiniteljica** varira od **2 % do 9 %**. Vidljivo je da je udio počiniteljica najveći kod kaznenog djela podvođenja i upoznavanja djece s pornografijom, dok su počinitelji muškog spola u gotovo većini kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece zastupljeni od 90 % do 100 %.

Tijekom promatranog razdoblja veće oscilacije broja prijavljenih počinitelja kaznenih djela zabilježene su od 2021. do 2023. kad je došlo do porasta broja prijavljenih počinitelja u usporedbi s prethodnim godinama.

3.4. ODBAČAJI PRIJAVLJENIH KAZNENIH DJELA SEKSUALNOG NASILJA

Jedna od mogućnosti državnog odvjetništva pri odlučivanju o podnesenoj kaznenoj prijavi je i donošenje odluke o odbačaju kaznene prijave. Institut odbačaja kaznene prijave uređen je člancima 206. do 206.e Zakona o kaznenom postupku. Nakon ispitivanja kaznene prijave državni odvjetnik odbacit će prijavu obrazloženim rješenjem ako iz same prijave proistječe da prijavljeno djelo nije kazneno djelo za koje se progoni po službenoj dužnosti, da je nastupila zastara ili je djelo obuhvaćeno amnestijom, pomilovanjem ili je već pravomoćno presuđeno ili postoje druge okolnosti koje isključuju kazneni progon, ako postoje okolnosti koje isključuju krivnju, ako nema osnovane sumnje da je osumnjičenik počinio prijavljeno kazneno djelo i ako podaci u prijavi upućuju na zaključak da prijava nije vjerodostojna.

Tablica 13. Odbačaji prijavljenih kaznenih djela protiv spolne slobode (Glava XVI. Kaznenog zakona Republike Hrvatske) od 2017. do 2023.***

Vrsta KD-a	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	Ukupno odbačaja (% u ukupno prijavljenim KD)	Ukupno prijavljeno KD-a 2017. – 2023.
Članak 152. Spolni odnošaj bez pristanka i čl. 152. u vezi s čl. 154.	10	8	9	6	0	0	0	33 (13 %)	252
Članak 153. Silovanje i Silovanje u pokušaju	2	1	4	15	5	6	12	45 (4 %)	1059
Članak 154. Teška kaznena djela protiv spolne slobode	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Članak 155. Bludne radnje (čl. 155. u vezi s čl. 154.)	12	16	8	17	18	17	14	102 (12 %)	800
Članak 156. Spolno uznemiravanje	2	4	7	7	40	12	16	88 (20 %)	435
Članak 157. Prostitucija	0	1	0	0	10	1	1	13 (4 %)	323
Ukupno odbačaja	26	30	28	45	73	36	43	281 (10 %)	Ukupno prijavljenih KD-a 2869

*** Ministarstvo unutarnjih poslova pratilo je do 2017. godine odbačaje samo prema glavama kaznenih djela, ali ne i prema vrstama kaznenih djela. Na temelju zahtjeva nadležne ustrojstvene jedinice, a u suradnji s Ministarstvom pravosuđa, uprave i digitalne transformacije Republike Hrvatske uspostavljeno je praćenje i prema pojedinim vrstama kaznenih djela.

Iz Tablice 13. vidimo da je **Državno odvjetništvo u promatranom razdoblju odbacilo 281 kaznenu prijavu (10 %)** od ukupno 2. 869 kaznenih prijave koje je podnijela policija za kaznena djela protiv spolne slobode od 2017. do 2023. U tom je razdoblju najveći broj odbačaja zabilježen za kazneno djelo **bludne radnje (36 %)** te **spolno uznemiravanje (31 %)**. Najviše odbačaja zabilježeno je 2021., što se može tumačiti promjenom Kaznenog zakona i brisanjem kaznenog djela „Spolni odnošaj bez pristanka“.

Ako pogledamo udio odbačenih kaznenih prijave u usporedbi s brojem prijavljenih kaznenih djela, možemo vidjeti da **kazneno djelo spolno uznemiravanje** ima najveći udio odbačaja u usporedbi s brojem podnesenih prijave (20 %).

Tablica 14. Razlozi odbačaja prijavljenih kaznenih djela protiv spolne slobode (Glava XVI. Kaznenog zakona Republike Hrvatske) od 2017. do 2023.

Vrsta KD-a	Ukupno odbačaja	*Razlog odbačaja čl. 206. st. 1 t. 1	*Razlog odbačaja čl. 206. st. 1 t. 4	**Razlog odbačaja – svi ostali razlozi i blagodat nesvjedočenja
Članak 152. Spolni odnos bez pristanka	33	3	23	7
Članak 153. Silovanje	45	2	36	7
Članak 154. Teška KD protiv spolne slobode	1	0	0	1
Članak 155. Bludne radnje	102	18	45	39
Članak 156. Spolno uznemiravanje	87	47	22	18
Članak 157. Prostitucija	13	1	12	0
Ukupno odbačaja (% u ukupnom broju odbačaja)	281	71 (25 %)	138 (49 %)	72 (25 %)

* Razlozi odbačaja iz članka 206. stavka 1. točke 1 (Ne progoni se po službenoj dužnosti) i članka 206. stavka 1. točke 4 (Nema osnovane sumnje da je osumnjičeni počinio kazneno djelo – ne uključuje „blagodat nesvjedočenja“) prema Zakonu o kaznenom postupku i Zakonu o sudovima za mladež.

** Svi ostali razlozi i blagodat nesvjedočenja.

Od ukupnog broja odbačaja (281), 49 % je odbačeno jer **nije bilo osnovane sumnje da je osumnjičeni počinio prijavljeno kazneno djelo**, 25 % je odbačeno zato što je Državno odvjetništvo utvrdilo da **ne postoji osnova za pokretanje kaznenog progona po službenoj dužnosti** ili je u 25 % kaznena prijava odbačena zbog **blagodati nesvjedočenja i ostalih razloga** koji nisu navedeni.

Najviše odbačaja zbog nepostojanja osnova za pokretanje kaznenog progona po službenoj dužnosti zabilježeno je kod kaznenog djela spolnog uznemiravanja (47 %), dok su najčešći razlozi za odbačaj kaznenih prijava za bludne radnje nepostojanja osnovane sumnje da je osumnjičeni počinio kazneno djelo, blagodat nesvjedočenja i ostali razlozi.

Tablica 15. Odbačaji prijavljenih kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece (Glava XVII. Kaznenog zakona Republike Hrvatske) od 2017. do 2023.

Vrsta KD-a	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	Ukupno odbačaja (% u ukupno prijavljenim KD)	Ukupno prijavljeno KD-a 2017. – 2023.
Članak 158. Spolna zlorporaba djeteta mlađeg od 15 g. i (čl. 158. u vezi s čl. 166.)	16	9	13	3	40	78	12	171 (8 %)	2127
Članak 159. Spolna zlorporaba djeteta starijeg od 15 g.	0	0	1	0	0	1	2	4 (12 %)	33
Članak 160. Zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od 15 g.	6	5	2	2	2	7	11	35 (4 %)	261
Članak 161. Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba	0	1	0	2	2	0	1	6 (4 %)	125
Članak 162. Podvođenje djeteta i (čl. 162. u vezi s čl. 166.)	0	3	0	0	0	0	1	4 (3 %)	119
Članak 163. Iskorištavanje djece za pornografiju i (čl. 163. u vezi s čl. 166.)	9	6	6	15	28	15	44	123 (6 %)	1958
Članak 164. Iskorištavanje djece za pornografske predstave	0	0	0	0	0	0	0	0	20
Članak 165. Upoznavanje djece s pornografijom	4	24	2	13	14	8	47	112 (16 %)	682
Ukupno odbačaja	35	48	24	35	86	109	118	455 (9 %)	5.325

Iz Tablice 15. vidimo da je **Državno odvjetništvo u promatranom razdoblju odbacilo 455 kaznenih prijava (9 %)** od ukupno 5325 koje je policija podnijela za kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece od 2017. do 2023.

U navedenom razdoblju najveći broj odbačaja zabilježen je za kaznena djela **spolne zlouporabe djeteta mlađeg od 15 godina (38 %), iskorištavanja djece za pornografiju (27 %) te upoznavanja djece s pornografijom (24 %)**, što nije iznenađujuće jer je tih kaznenih prijava najviše i podneseno Državnom odvjetništvu.

Ako pogledamo udio odbačenih kaznenih prijava u usporedbi s brojem prijavljenih kaznenih djela, možemo vidjeti da **kazneno djelo upoznavanje djece s pornografijom** ima najveći udio odbačaja u usporedbi s brojem podnesenih prijava (16 %) i kaznena djela **spolne zlouporaba djeteta starijeg od 15 godina** (12 %).

Tablica 16. Razlozi odbačaja prijavljenih kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece (Glava XVII. Kaznenog zakona Republike Hrvatske) od 2017. do 2023.

Vrsta KD-a	Ukupno odbačaja	*Razlog odbačaja čl. 206. st. 1 t. 1	*Razlog odbačaja čl. 206. st. 1 t. 4	**Razlog odbačaja - svi ostali razlozi i blagodat nesvjedočenja
Članak 158. Spolna zlouporaba djeteta mlađeg od 15 g.	171	9	23	139
Članak 159. Spolna zlouporaba djeteta starijeg od 15 g .	4	1	1	2
Članak 160. Zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od 15 g.	35	4	15	16
Članak 161. Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba	6	1	1	4
Članak 162. Podvođenje djeteta	4	0	3	1

Članak 163. Iskorištavanje djece za pornografiju	123	10	20	93
Članak 164. Iskorištavanje djece za pornografske predstave	0	0	0	0
Članak 165. Upoznavanje djece s pornografijom	112	2	15	95
Članak 166. Teška KD spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta	0	0	0	0
Ukupno odbačaja (% u ukupnom broju odbačaja)	455	27 (6 %)	78 (17 %)	350 (77 %)

* Razlozi odbačaja iz članka 206. stavka 1. točke 1 (Ne progoni se po službenoj dužnosti) i članka 206. stavka 1. točke 4 (Nema osnovane sumnje da je osumnjičeni počinio kazneno djelo – ne uključuje „blagodat nesvjedočenja“) prema Zakonu o kaznenom postupku i Zakonu o sudovima za mladež.

** Svi ostali razlozi i blagodat nesvjedočenja.

Iz Tablice 16. možemo vidjeti da je od ukupno 455 odbačenih kaznenih prijava najviše odbačeno **zbog blagodati nesvjedočenja i ostalih razloga koji nisu navedeni** (77 %), slijedi odbačaj jer nije utvrđena osnovana sumnja da je osumnjičeni počinio prijavljeno kazneno djelo (17 %), dok je 6 % odbačeno zato što Državno odvjetništvo nije utvrdilo osnovu za pokretanje kaznenog progona po službenoj dužnosti.

Najviše odbačenih prijava zbog nepostojanja osnove za pokretanje kaznenog progona po službenoj dužnosti i zbog nedostatka osnovane sumnje da je osumnjičeni počinio kazneno djelo zabilježeno je kod kaznenog djela iskorištavanja djece za pornografiju (24 %) i kaznenih djela spolne zlouporabe djeteta mlađeg od 15 godina (19 %).

Zbog blagodati nesvjedočenja i ostalih razloga najviše je odbačeno prijava za kazneno djelo upoznavanja djece s pornografijom (85 %), kaznena djela spolne zlouporabe djeteta mlađeg od 15 godina (81 %) i za kazneno djelo iskorištavanje djece za pornografiju (76 %).

4

KAZNENOPRAVNO UREĐENJE RAZNIH OBLIKA SEKSUALNOG NASILJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

prof. dr. sc. Maja Munivrana,
pravница

4.1. PRVI KORACI K REFORMIRANJU SPOLNIH DELIKATA – KAZNENI ZAKON IZ 1997. GODINE

Kaznenopravno uređenje seksualnih delikata u Hrvatskoj je u posljednja dva i pol desetljeća doživjelo nekoliko korjenitih reformi.²¹ Dok su one novije potaknute usvajanjem međunarodnih dokumenata, poput Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, poznatije kao Istanbulska konvencija, proces je započet kao rezultat postupnih promjena u društvenim stavovima prema seksualnim slobodama i rodnoj ravnopravnosti općenito.

Prva velika reforma dogodila se krajem 1990-ih, odnosno donošenjem Kaznenog zakona 1997. (dalje KZ97).²² Novim se Zakonom nastojalo modernizirati hrvatsko zakonodavstvo u području spolnih delikata i napustiti zastarjela shvaćanja prema kojima se silovanje u braku smatralo nezamislivim, a **kvalifikacija silovanja ovisna o spolu počinitelja i žrtve**. Prema čl. 79. preuzetoga Krivičnog zakona SR Hrvatske,²³ koji je bio na snazi do 1. siječnja 1998., silovane su mogle biti samo žene, i to one koje s počiniteljem nisu živjele u bračnoj zajednici. Stupanjem na snagu prvoga hrvatskog Kaznenog zakona nakon osamostaljenja, 1998. godine, silovanje je postalo moguće i unutar bračne zajednice, no **potpuna izjednačenost bračnog silovanja s ostalim vrstama silovanja** dogodila se tek 2000., kad su izmjenama i dopunama KZ97 uklonjene procesne razlike i uveden progon silovanja po službenoj dužnosti umjesto dotadašnjeg progona na prijedlog žrtve kada se radilo o silovanju u braku.²⁴ Jedna od pozitivnih novina koju je donio Kazneni zakon iz 1997. jest **rodna neutralnost definicije silovanja**. Djelomično i kako bi se odrazila ta promjena, definicija je proširena s prisilnog spolnog odnošaja i na takozvane „sa spolnim odnošajem **izjednačene spolne radnje**“ (članak 188. KZ97). Sa spolnim odnošajem izjednačene su radnje koje su po svojoj prirodi, učincima i utjecaju na žrtvu usporedive sa spolnim odnošajem.²⁵ Prema sudskoj praksi hrvatskih sudova to su različiti oblici penetracije – bilo u tjelesne otvore žrtve spolnim organima počinitelja ili predmetima, ili obrnuto, u tjelesne otvore počinitelja spolnim organom žrtve, kao što je stavljanje penisa žrtve u usta počinitelja. Sudovi su u nekim predmetima išli i korak dalje, pa su kao spolnu radnju izjednačenu sa spolnim odnošajem tretirali i neke radnje bez penetracije samog spolnog organa, primjerice ejakulaciju u usta žrtve bez prethodne imisije.²⁶ No u pravilu se radnje spolne naravi koje ne uključuju penetraciju ne smatraju ekvivalentnima spolnom odnošaju, čak i kad bi se po svojoj prirodi, intenzitetu zadiranja u učincima i utjecaju na žrtvu te radnje mogle okarakterizirati kao vrlo slične spolnom odnosu – poput lizanja vulve žrtve bez prodiranja jezika u vaginu. Vrhovni sud RH je, međutim, zauzeo stav da takva postupanja nisu silovanje, već samo bludne radnje za koje je propisana niža kazna u odnosu na silovanje.²⁷

Iako su promjene kaznenog zakonodavstva iz 1997. u mnogim aspektima nesumnjivo modernizirale kaznenopravnu reakciju na seksualno nasilje, same odredbe, a posebice njihova primjena u praksi, i dalje su pružale znatan prostor za utemeljenu kritiku. Prije svega, sudeći prema nazivu ove skupine kaznenih djela iz glave XIV. KZ97 („**Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa**“), silovanje i drugi spolni delikti i dalje su se doživljavali ne samo kao povreda seksualne autonomije i čin nasilja već i kao povreda ćudoređa, odnosno javnog morala u sferi seksualnosti – u skladu sa zastarjelom paradigmom

22 NN 110/1997, 27/1998, 50/2000, 129/2000, 84/2005, 51/2001, 111/2003, 190/2003, 105/2004, 71/2006, 110/2007, 152/2008, 57/2011, 77/2011, 125/2011, 143/2012.

23 Krivični zakon Republike Hrvatske, pročišćeni tekst, NN 32/1993.

24 V. Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, NN 129/00.

25 Turković, K. i Maršavelski, A. u Cvitanović, L. i sur., Kazneno pravo. Posebni dio, 2018, str. 208.

26 V. VSRH I I KŽ-726/03, Izbor odluka 1/2004, 185 prema Turković, 2013.

27 VSRH, I KŽ-870/04, Izbor odluka 2/2005, 157.

21 Rad se oslanja na autorske dijelove dvaju objavljenih radova, u suautorstvu s Elizabetom Ivičević Karas: Ivičević Karas, E. i Munivrana, M. (2024). Croatia. U *Elgar Encyclopedia of Crime and Criminal Justice* (665-667). <https://doi.org/10.4337/9781789902990.croatia> i Ivičević Karas, E. i Munivrana Vajda, M. (2016). Kazneno pravo i djeca. U Hrabar, D. (ur.), *Prava djece – multidisciplinarni pristup* (141-171). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

preuzetom iz prethodnoga republičkog zakona prema kojoj su spolni delikti bili obuhvaćeni glavom **kaznenih djela protiv dostojanstva osobnosti i javnog morala** (glava X. KZRH). Na taj se način terminološki, ali i konceptualno dodatno pridonosilo posramljivanju i stigmatizaciji žrtava. Nadalje, iako je nova definicija silovanja ostala usredotočena na upotrebu sile ili prijetnje kao konstitutivnih elemenata silovanja, bez spominjanja otpora ili nepostojanja pristanka, u praksi su sudovi relativno često, *praeter legem*, tražili **dokaz otpora žrtve**, uskraćujući time pravnu zaštitu žrtvama koje iz različitih legitimnih razloga nisu pružile fizički otpor.²⁸ Istraživanje sudske prakse otkrilo je i **niz drugih mitova i stereotipa** kao što je onaj da žene same svojim ponašanjem često pridonose silovanjima, da žene i onda kad kažu „ne“ u stvarnosti misle „da“, da žene često izmišljaju silovanje i da su samo „loše“ žene silovane, što je zasigurno pridonijelo oblikovanju sudskog tumačenja obilježja silovanja, odnosno neodgovarajućem vrednovanju otegotnih i olakotnih okolnosti i niskim kaznama za počinitelje.²⁹

4.2. REKONCEPTUALIZACIJA SPOLNIH DELIKATA PREMA KAZNENOM ZAKONU IZ 2011.

Kako bi se prevladali barem neki od tih mitova, novi Kazneni zakon iz 2011., koji je stupio na snagu 2013. (dalje KZ11), posve je rekonceptualizirao seksualne delikte. Kao prvo, od 1. siječnja 2013. kaznena djela iz prethodne glave XIV. razdvojena su u dvije glave, i to **glavu XVI.** kao osnovnu glavu spolnih delikata pod nazivom **Kaznena djela protiv spolne slobode** i glavu XVII. kojom su obuhvaćeni seksualni delikti na štetu djece (**Kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta**), o kojima više *infra*.

Kad je riječ o glavi XVI., važno je istaknuti da je KZ11 napokon napustio pojam morala iz naziva glave i ovu skupinu kaznenih djela nazvao „**Kaznena djela protiv spolne slobode**“. Dok takvu pojmovnu promjenu zasigurno valja pozdraviti, ostaje sporno **inzistiranje na pojmu spolnosti umjesto seksualnosti**. Dio je to terminološkog nasljeđa, a vjerojatno i jezičnog purizma u devedesetim godinama prošlog stoljeća kad je pojam „obljube“ iz KZRH zamijenjen pojmom „spolnog odnošaja“ i ujedno sadržajno proširen na tzv. sa spolnim odnošajem izjednačene spolne radnje. Riječ „spol“ označava prije svega „ukupnost fizioloških i psiholoških obilježja po kojima se razlikuju muškarac i žena“,³⁰ dok je kod delikata iz glave kaznenih djela protiv spolne slobode naglasak na povredi seksualne autonomije i seksualnom nasilju. I u javnosti su uvriježeni pojmovi „seksualno nasilje“, „seksualno zlostavljanje“ i „seksualno uznemiravanje“, a koriste se i u Protokolu o postupanju u slučaju seksualnog

nasilja³¹ te u službenom prijevodu tzv. Istanbulske konvencije. Stoga de *lege ferenda* valja razmisliti o promjeni terminologije iz spolnog u seksualno, kako općenito u nazivu glave XVI. tako i kod pojedinih kaznenih djela (npr. seksualno umjesto spolno uznemiravanje).

Glavni aspekt rekonceptualizacije spolnih delikata ipak nije u navedenim terminološko-strukturnim promjenama, već u činjenici da temeljna okosnica u sferi spolnih delikata umjesto prethodne sile ili prijetnje postaje **nepostojanje pristanka**. Ova se promjena u obrazloženju Konačnog prijedloga zakona objašnjava riječima: „Suvremena shvaćanja polaze od toga da je kazneno djelo silovanja svaki spolni odnošaj ili s njime izjednačena spolna radnja (spolna radnja kod koje je došlo do penetracije u vaginalnu, analnu ili oralnu šuplinu s dijelom tijela drugog ili predmetom) za koju osoba nije dala pristanak.“ Dalje se objašnjava i da je inkriminacija svakog nedobrovoljnog snošaja u skladu sa sudskom praksom Europskog suda za ljudska prava (M. C. protiv Bugarske, aplikacija br. 39272/98 (ECHR, 4. prosinca 2003.)), da to zahtijeva Istanbulska konvencija, kao i suvremena shvaćanja što je silovanje.³²

No istodobno, prema novom konceptu, temeljni delikt – spolni odnošaj bez pristanka (čl. 152. KZ11) – pravno nije postao oblik silovanja, nego je silovanje, s istom strukturom kao prije, zadržano kao zasebno, kvalificirano djelo (čl. 153. KZ11). Da bi bilo govora o silovanju prema izvornom tekstu KZ11, nije bilo dovoljno nepostojanje pristanka žrtve, već je bilo potrebno dokazati uporabu sile ili kvalificirane prijetnje – prijetnje počinitelja da će izravno napasti na život ili tijelo silovane ili neke druge osobe (čl. 153.). Da je spolni odnošaj bez pristanka zamišljeno kao blaže djelo u odnosu na silovanje vidljivo je i iz propisanog kaznenog okvira koji je za čl. 152. KZ11 iznosio od šest mjeseci do pet godina zatvora. Zanimljivo je da je i za samo silovanje iz čl. 153. KZ11 kazna ublažena u usporedbi s KZ97 – iako je propisani maksimum ostao isti (10 godina) – minimum je snižen s tri na jednu godinu zatvora, čime je otvorena mogućnost izricanja uvjetne osude i za taj spolni delikt, čak i bez potrebe za ublažavanje kazne.

Novim kaznenim djelom **spolni odnošaj bez pristanka** (čl. 152. KZ11) kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina propisana je za svakoga tko s drugom osobom bez njezina pristanka izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili navede drugu osobu da bez svojeg pristanka s trećom osobom izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili da bez svojeg pristanka nad samom sobom izvrši sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju. Zakonodavac je *expressis verbis* dao i **definiciju pristanka** kao slobodno donesene odluke osobe koja je sposobna donijeti i izraziti takvu odluku (čl. 152. st. 3. KZ11), a podignuo je i minimalnu dob za davanje pravno valjanog pristanka s 14 na 15 godina (čl. 158. KZ11). Nadalje, zakonodavac je nabrojio nekoliko situacija u kojima se **presumira**

28 Radačić, I. i Turković, K. (2010). Rethinking Croatian rape law. U McGlynn C. and Munro. V. (Ur.), *Rethinking Rape Law. International and Comparative Perspectives* (str. 169). Routledge.

29 Ibid., str. 178–179.

30 Prema Hrvatskom jezičnom portalu spol predstavlja biol. ukupnost fizioloških i psiholoških obilježja po kojima se razlikuju muškarac i žena, odnosno među jedinkama iste vrste mužjaci od ženki, odnosno: a. činjenicu pripadnosti jednom od spolova; b. muški ili ženske kao kolektivitet [ženski spol; muški spol].

31 Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja, NN 70/2018.

32 Turković, K. i dr., Kazneni zakon, Narodne novine, Zagreb, 2013., str. 206.

da **pristanka nema** (čl. 152. st. 3. KZ11). Oboriva pretpostavka da pristanak ne postoji nastaje osobito ako je spolni odnos ili s njim ekvivalentna spolna radnja izvršena uporabom prijetnje (osim prijetnje neposrednim napadom na život ili tijelo), prijevare, zlouporabom položaja prema osobi koja se nalazi u ovisnosti u odnosu na počinitelja, iskorištavanjem stanja osobe zbog kojeg osoba nije mogla izraziti odbijanje ili ako je učinjeno prema osobi koja je protupravno lišena slobode. Ideja zakonodavca bila je djelomično prebaciti teret dokazivanja s tužiteljstva, koje bi sada samo trebalo dokazati da se spolni odnos dogodio pod jednom od navedenih okolnosti, na okrivljenika da dokaže postojanje pristanka.³³

Velikom reformom iz 2011., odnosno 2013. uvedena je još jedna velika novost – iako je u hrvatskom kaznenom pravu silovanje tradicionalno bilo regulirano kao kazneno djelo za koje je potrebna namjera počinitelja, KZ11 proširio je opseg kažnjivosti inkriminirajući ponašanje počinitelja koji nije bio svjestan nepostojanja pristanka, već je postupao u tzv. **otklonjivoj zabludi**. I dok je kod spolnog odnošaja bez pristanka moguće zamisliti situaciju u kojoj počinitelj nije svjestan, iako je bio dužan i mogao biti svjestan da žrtva ne daje (pravno valjani) pristanak, gotovo je nemoguće konstruirati zabludu u vezi s pristankom u situacijama u kojima počinitelj koristi silu ili prijetnju da će izravno napasti na život ili tijelo silovane ili druge osobe; no zakonodavac je 2011. predvidio i takvu mogućnost. Time je zakonodavac u biti inkriminirao nehalni nedobrovoljni spolni odnošaj te za nj predvidio kaznu zatvora do tri godine, kao i nehalno silovanje, kažnjivo kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina (čl. 152. st. 2. i čl. 153. st. 2.). Uvođenje **silovanja iz nehaja** kritizirano je kao suprotno hrvatskoj pravnoj tradiciji i potpuno nepotrebno s praktičnoga gledišta.³⁴ Doista, u sudskoj praksi ova mogućnost nije se pokazala relevantnom. Do 2017. samo je jedan okrivljenik svoju obranu temeljio na takvoj zabludi, no sud je utvrdio da je žrtva izričito odbila snošaj pa okrivljenik nije mogao biti u zabludi o njezinu pristanku.³⁵ Slično potvrđuju i novija istraživanja. Prema istraživanju iz 2023. nije pronađena nijedna presuda za silovanje koja bi prihvatila obranu okrivljenika da je postupao u zabludi, dok je takva obrana prihvaćena samo u pogledu dva okrivljenika koji su počinili kazneno djelo spolnog odnošaja bez pristanka.³⁶

Naposljetku, KZ11 uveo je niz kvalifikatornih okolnosti, podižući raspon kazne u slučaju silovanja na tri do 15 godina zatvora, a u slučaju nedobrovoljnog spolnog odnošaja na jednu do deset godina zatvora (čl. 154. „**Teška kaznena djela protiv spolne slobode**“). Osim činjenice da je djelo počinio član obitelji, kvalifikatorno je počinjenje prema žrtvi posebno ranjivo zbog njezine dobi, bolesti, ovisnosti, trudnoće, invaliditeta, teške tjelesne

ili duševne smetnje, na osobito okrutan ili osobito ponižavajući način, iz mržnje, zajedno s jednim ili više počinitelja, pri čemu je prema istoj osobi izvršeno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji, uz uporabu oružja ili opasnog oruđa, tako da je silovana osoba teško tjelesno ozlijeđena ili je ostala trudna te, najteže, ako je djelom prouzročena smrt silovane osobe (kazna zatvora od najmanje pet godina). Jedna od kvalifikatornih okolnosti koju posebno valja apostrofirati je činjenica da je **djelo počinjeno prema članu obitelji, odnosno bliskoj osobi**,³⁷ uključujući sadašnjega ili bivšeg supružnika ili intimnog partnera. Time je hrvatski zakonodavac u samo 15 godina napravio puni krug kad je riječ o neželjenim spolnim odnošajima u bračnoj zajednici – od prethodnog razloga isključenja kažnjivosti takva je okolnost postala kvalifikatorna.

Različite novine koje je uveo KZ11 mogu se promatrati kao izraz novih, moderni(ji)h tendencija čvrsto utemeljenih na ideji da žene zaslužuju jaču zaštitu od seksualnog nasilja. No i ovo uređenje seksualnih delikata dovelo je do kontroverzi, kako u praksi tako i u teoriji, te je često javno kritizirano, posebice zbog blagog zakonodavnog pristupa spolnim deliktima. Kazna za novi temeljni delikt – spolni odnošaj bez pristanka bila je mnogo niža (od šest mjeseci do pet godina zatvora) nego za kazneno djelo silovanja (od jedne do deset godina zatvora), a zbog lakšeg dokazivanja u praksi je oslanjanje na članak 152. KZ11 dovelo do reduciranja silovanja na spolni odnos bez pristanka te posljedično do blažeg sankcioniranja počinitelja silovanja.³⁸ Kao primjer može se istaknuti protupravno oduzimanje slobode radi spolnog odnošaja s tom osobom – dok se prije takvo ponašanje redovno kvalificiralo kao uporaba sile, a slijedom toga lišavanje slobode radi prisiljavanja žrtve na spolni odnos ili s njim izjednačenu radnju u pravilu kao silovanje, danas ono predstavlja izrijeком propisan indikator nepostojanja pristanka što dovodi do blaže kvalifikacije djela kao spolnog odnosa bez pristanka. Kritičari posebno preispituju i modalitet počinjenja prijevaram, koji, navodi se, daje preveliku važnost subjektivnim motivima i osjećajima te tako stvara pravnu nesigurnost.³⁹

33 Ibid., str. 207.

34 Mrčela, M., Vuletić, I. i Livazović, G. (2020). Negligent Rape in Croatian Criminal Law: Was Legal Reform Necessary? *Review of Central and East European Law*, 45(1), 126-160. doi: 10.1163/15730352-bja10002

35 Županijski sud u Šibeniku, KŽ-70/16 od 25. veljače 2016. , Garačić, A., „Od zaštite dostojanstva ličnosti i morala do zaštite vanjskih sloboda“, Novine u kaznenom zakonodavstvu – 2017., Zbornik radova, 1, 7–8 <https://pak.hr/cke/ostalo%206/Opatija%202017.pdf>, pristupljeno 22. srpnja 2022.

36 Lovrin, I. (2023). *Pristanak kod kaznenih djela protiv spolne slobode* (Završni specijalistički). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:111131>

37 Pojam bliske osobe, koja osim člana obitelji obuhvaća i bivšeg bračnog ili izvanbračnog druga, istospolnog partnera i osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu, u kazneno je zakonodavstvo uveden izmjenama i dopunama KZ-a iz 2012. (NN 144/12), još i prije negoli je KZ11 stupio na snagu. I ta je definicija proširena 2021. tako da obuhvati i sadašnjega ili bivšeg partnera u intimnoj vezi (NN84/21).

38 Munivrana Vajda, M. i Bosak, M. (2022). The Implementation of the Istanbul Convention in Croatia – Legal and Institutional Challenges. *Osteuropa Recht*. 68, 107-120. DOI:10.5771/0030-6444-2022-1-107

39 Rittossa, D. i Martinović, I. (2014). Spolni odnošaj bez pristanka i silovanje – teorijski i praktični problemi. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 21(2), 726–731.

4.3. DALJNJE REFORME U PODRUČJU SPOLNIH DELIKATA I RODNO UVJETOVANOG NASILJA

Pritisci javnosti, posebice na krilima pokreta #spasime, doveli su do daljnjih reformi u području spolnih delikata od kojih je najvažnija ona iz 2019. izmjenama i dopunama KZ11 u prosincu 2019.⁴⁰ ukinuto je posebno kazneno djelo spolnog odnošaja bez pristanka iz čl. 152. KZ11 i **proširena je definicija silovanja iz čl. 153., tako da uključuje svaki nedobrovoljni spolni odnos**. Međutim, i dalje je zadržano razlikovanje između tzv. običnog silovanja temeljenog na nepostojanju pristanka (st. 1.) – i kvalificiranog silovanja počinjenog uz uporabu sile ili prijetnje (st. 2.). Pritom su podignute minimalne kazne za obje vrste silovanja – sa šest mjeseci na godinu dana kad je silovanje temeljeno „samo“ na nepostojanju pristanka (st. 1.), te s jedne godine na tri godine kad je silovanje počinjeno uporabom prijetnje ili sile (st. 2.). Minimalne kazne su također podignute za teške oblike kaznenih djela sadržanih u čl. 154., od jedne na tri godine u slučaju teških oblika silovanja bez pristanka (st. 1.) i s tri na pet godina u slučajevima kad je silovanje počinjeno uz uporabu sile ili prijetnje (st. 2.). Istom su izmjenom **pooštreni i propisani maksimumi kazne za bludne radnje** (čl. 155. KZ-a) na dvije, tri odnosno pet godina, ovisno o kojem obliku bludnih radnji je riječ, i **spolno uznemiravanje** (čl. 156.) s jedne na dvije godine, dok je progon za spolno uznemiravanje i dalje ostao po prijedlogu, osim u situacijama kad je djelo počinjeno prema osobi posebno ranjivoj zbog njezine dobi – tada je državni odvjetnik trebao pokrenuti progon po službenoj dužnosti.

Kad govorimo o seksualnim deliktima, iako je hrvatsko kazneno zakonodavstvo uglavnom rodno neutralno, nemoguće je izbjeći spominjanje pojma **rodno uvjetovanog nasilja** – kao „nasilja koje je usmjereno protiv žene zato što je žena ili koje pogađa žene nerazmjerno“ (čl. 3d. Istanbulske konvencije). Očito je da su silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja rodno uvjetovano nasilje. Podaci kontinuirano pokazuju da su u gotovo, ako ne u svim prijavljenim slučajevima silovanja, muškarci počinitelji, a žene žrtve.⁴¹ Koncept rodno uvjetovanog nasilja postao je istaknutiji višegodišnjem lobiranjem ženskih nevladinih organizacija specijaliziranih za područje nasilja nad ženama,⁴² dugi proces ratifikacije tzv. Istanbulske konvencije,⁴³ ali i kroz pokret #meToo i njegov regionalni pandan #nisamtražila. Na krilima izjava i svjedočenja niza žena, posebice u akademskoj zajednici i gospodarstvu,

2021. ponovno je izmijenjen Kazneni zakon.⁴⁴ Tim zakonskim izmjenama promijenjena je regulativa **spolnog uznemiravanja koje se sada uvijek goni po službenoj dužnosti**, a ne isključivo na prijedlog žrtve. Nadalje, uvedeno je novo kazneno djelo koje inkriminira pojavu **tzv. osvetničke pornografije** (Zlouporaba snimke spolno eksplicitnog sadržaja čl. 144a.) Iako uvođenje ovog djela nije bilo propisano Istanbulskom konvencijom samo po sebi, inkriminacija osvetničke pornografije kao tipičnog (novog) oblika rodno uvjetovanog nasilja jasno odražava duh Istanbulske konvencije. Ono je u međuvremenu u nešto proširenom obliku predviđeno nedavno usvojenom Direktivom Europskog parlamenta i Vijeća o suzbijanju nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja koja od država članica traži, *inter alia*, da kao kazneno djelo predvide dijeljenje intimnih ili manipuliranih sadržaja (kojima se prikazuju spolne radnje druge osobe) bez pristanka.⁴⁵

Posljednje izmjene Kaznenog zakona datiraju iz ožujka 2024.⁴⁶ U obrazloženju Konačnog prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona navedeno je kako je riječ o „nastavk[u] zakonodavnih aktivnosti u smjeru suzbijanja nasilja u obitelji i nasilja nad ženama te jačanja zaštite žrtava predmetnih kaznenih djela.“⁴⁷ Među izmjenama najsnažnije je odjeknulo uvođenje tzv. kaznenog djela femicida (teško ubojstvo ženske osobe u čl. 111.a) kao i definicije rodno utemeljenog nasilja u čl. 87. st. 31. KZ11, no ova je novela ponovno zahvatila i spolne delikte. Iznova je **revidirano kazneno djelo spolnog uznemiravanja** iz čl. 156. KZ-a, tako da je spolno uznemiravanje kazneno djelo, uz uvjet odnosa zavisnosti između počinitelja i žrtve, i kod jednokratne radnje uznemiravanja, a uveden je i novi, kvalifikatorni oblik djela kažnjiv zatvorskom kaznom do tri godine, kad je žrtva bliska osoba ili osoba koja je posebno ranjiva zbog dobi, bolesti, invaliditeta, ovisnosti, trudnoće, teške tjelesne ili duševne smetnje. Posljednjom novelom **ponovno je pooštrena zakonska politika kažnjavanja za kaznena djela silovanja, teškog kaznenog djela protiv spolne slobode iz čl. 154. st. 1.**⁴⁸ te niza kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta iz glave XVII. KZ11. Hoće li se ova zakonodavna intencija reflektirati i u pooštrenoj sudskoj politici kažnjavanja za spolne delikte ili će suci nanovo pribjeći praksi ublažavanja kazne u skladu s tradicionalno blagom sudskom politikom kažnjavanja i kao korektiv punitivnih zahtjeva javnosti i oštine zakonodavca,⁴⁹ ostaje tek vidjeti.

40 NN 126/19.

41 Podaci MUP-a za 2023. pokazuju da, kad je riječ o bliskim osobama, osim prostitucije u kojem jednom djelu je kao počiniteljica sudjelovala i jedna ženska osoba, svi počinitelji bili su muškarci, a sve žrtve žene (uz jednu iznimku i ovdje, kazneno djelo bludnih radnji počinjeno je i na štetu jedne muške osobe). U općoj populaciji od 236 počinitelja kaznenog djela silovanja, bludnih radnji i spolnog uznemiravanja evidentirane su dvije žene. https://mup.gov.hr/UserDocsImages/statistika/2024/3/Statisticki_pregled_2023_.pdf

42 Predstavnice ženskih nevladinih organizacija specijaliziranih za područje nasilja nad ženama, koje ujedno najčešće imaju i specijalizirane službe za pomoć i potporu žrtvama, koje su od 2013. uključene u sve radne skupine za izmjene kaznenog zakonodavstva kad je riječ o zaštiti od nasilja u obitelji i seksualnog nasilja, svojim su artikuliranim prijedlozima i sustavnim lobiranjem također inicirale i utjecale na navedene promjene.

43 Istanbulska konvenciju Hrvatska je potpisala još 2013., no ratificirana je tek 2018. O procesu i otporima više u Martina, B. i Munivrana Vajda, M. „The Reality behind the Istanbul Convention: Shattering Conservative Delusions“, Women's Studies International Forum (0277-5395) 74 (2019); str. 77–83.

44 NN 84/21.

45 Pritom je za razliku od našeg čl. 144.a naglasak na dijeljenju takvih sadržaja bez pristanka, a ne na načinu na koji su oni nastali, na što pogrešno naglasak stavlja naš zakonodavac kad kao djelo iz čl. 144.a inkriminira samo one snimke koje su nastale uz pristanak, a distribuirane bez pristanka žrtve. Hrvatski prijevod Direktive dostupan je na <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-33-2024-INIT/hr/pdf>.

46 NN 36/24.

47 https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2024-02-29/174304/PZE_615.pdf

48 Temeljni oblik silovanja iz čl. 153. st. 1. sada je kažnjiv kaznom zatvora od 3 do 8 godina, silovanje iz st. 2. kaznom zatvora od 5 do 12 godina, a teško kazneno djelo iz čl. 154. st. 1. (kvalificirani oblik temeljnog oblika silovanja) postaje kažnjivo kaznom zatvora od 5 do 12 godina.

49 Garačić, A. (2004). Zakonska i sudska politika kažnjavanja županijskih sudova za kaznena djela silovanja i zlouporabe droga. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 11 (2), 726–731.

4.4. KAZNENA DJELA SPOLNOG ZLOSTAVLJANJA I ISKORIŠTAVANJA DJETETA PREMA KZ11

Dok su prije, do 2013., kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta bila regulirana zajedno s ostalim spolnim deliktima, u istoj glavi Kaznenog zakona – već spomenutoj glavi XIV. pod nazivom Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, stupanjem na snagu KZ11 ova su djela izdvojena u zasebnu glavu, glavu XVII. KZ11. Njezin je sadržaj izrađen prema uzoru na **Konvenciju Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (tzv. Lanzarote konvencija)**,⁵⁰ na što upućuje i naslov glave.⁵¹ Važno sredstvo harmonizacije nacionalnih zakonodavstava i politika u području suzbijanja seksualnog nasilja nad djecom u sklopu Europske unije jest i **Direktiva 2011/93/EU o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije** usvojena u prosincu 2011.⁵² Svojim pravnim uređenjem Direktiva je potvrdila načela i unaprijedila mnoge mjere predviđene Lanzarotskom konvencijom. Ovi dokumenti postavljaju niz zahtjeva i pred hrvatskog zakonodavca.

Temeljno djelo u ovoj glavi je **spolna zlouporaba djeteta mlađeg od 15 godina (čl. 158. KZ-a)**. U svojem osnovnom obliku iz st. 1. djelo čini osoba koja izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju s djetetom mlađim od petnaest godina, ili ga navede da izvrši spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju s trećom osobom ili da nad samim sobom izvrši spolni odnošaj izjednačen sa spolnom radnjom. Blaži oblik djela iz st. 2. čini onaj tko nad djetetom mlađim od 15 godina izvrši bludnu radnju ili ga navede da izvrši bludnu radnju s drugom osobom ili pak nad samim sobom. Lanzarotskom konvencijom državama je prepušteno da samostalno odrede minimalnu dob dopuštenog stupanja u spolne odnose, a hrvatski zakonodavac je s KZ11 odlučio podići dobnu granicu za slobodno stupanje u spolne odnose s 14 na **15 godina**. Stoga dok su dobrovoljni spolni odnosi s djecom starijom od petnaest godina načelno dopušteni, spolni odnosi, s njima izjednačene spolne radnje te bludne radnje s djetetom mlađim od petnaest godina uvijek predstavljaju kazneno djelo spolne zlouporabe djeteta, bez obzira na to je li dijete dalo privolu za spolni odnošaj ili ne, jer dijete mlađe od 15 godina ne može dati pravno relevantni pristanak. Iznimku čine tzv. dobrovoljni odnosi među djecom „jer se u toj osjetljivoj dobi ne želi kriminaliziranjem spolnih odnosa među mladim ljudima onemogućiti njihov normalni spolni razvoj.“⁵³ Člankom 158. st. 3. KZ11 je propisano da nema kaznenog djela iz stavka 1. i 2. ako razlika u dobi između osoba koje provode spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju ili bludnu radnju nije veća od tri godine. To je rješenje na tragu odredaba

Lanzarotske konvencije⁵⁴ i Direktive 2011/93/EU,⁵⁵ koje jasno navode da intencija nije uređivati sporazumne seksualne odnose među maloljetnim vršnjacima, no za razliku od ovih međunarodnih izvora, naš je zakonodavac strogo odredio maksimalnu razliku u dobi između djeteta mlađeg od 15 godina i druge osobe, maloljetnika odnosno vršnjaka s kojim mlađe dijete stupa u spolni odnos.

Ako počinitelj nije bio svjestan da je riječ o djetetu mlađem od petnaest godina, ali je to mogao i morao znati (**otklonjiva zabluda**), **kaznit će se, ali blaže** (st. 3.). Teži, pak, oblik djela čini onaj tko spolni odnošaj, sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju odnosno bludnu radnju, ostvari primjenom sile ili prijetnje, obmanom, prijevarom ili pak zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti djeteta prema njemu (st. 5. i 6.).

Jednako tako dobrovoljni spolni odnošaj ili s njime izjednačena spolna radnja s djetetom starijim od 15 godina bit će kažnjivi samo u situacijama kad je riječ o zlouporabi povjerenja između počinitelja i djeteta – bilo na temelju specifične odgojne uloge (osobe kojima je dijete povjereno radi odgoja, učenja, čuvanja ili dušobrižništva),⁵⁶ bilo na temelju srodstva (srodnik po krvi ili posvojenju u ravnoj lozi, očuh ili maćeha⁵⁷). Te su radnje **kazneno djelo spolne zlouporabe djeteta starijeg od petnaest godina** (čl. 159. KZ-a). Iako dijete starije od 15 godina načelno može dati pristanak na spolni odnošaj, u ovom slučaju taj pristanak gubi svoje značenje upravo zbog položaja zavisnosti u kojem se maloljetnik nalazi u odnosu na počinitelja ili pak zbog autoriteta koji počinitelj uživa.⁵⁸ Ako pristanka uopće nema, radit će se o kaznenom djelu silovanja iz glave XVI. KZ11.

Nadalje, kažnjivo je i **zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od petnaest godina** (čl. 160. KZ-a), činjenjem spolnih radnji ili spolnih delikata pred djetetom.⁵⁹ Motivacija počinitelja najčešće će biti zadovoljavanje vlastite pohote, no jednako čini ovo kazneno djelo i onaj tko postupa radi zadovoljavanja tuđe pohote.

Novost u našem kaznenom zakonodavstvu je inkriminacija **mamljenja djece za zadovoljenje spolnih potreba iz čl. 161. KZ-a (eng. child grooming)**. Da bi se govorilo o ovom djelu, potrebno je da počinitelj pristupi djetetu mlađem od petnaest godina i predloži susret u namjeri da on sam ili druga osoba ostvari spolni odnošaj s tim djetetom, a time i kazneno djelo iz čl. 158. KZ-a. Najčešće će biti riječi o upoznavanju i predlaganju susreta preko interneta – društvenih mreža, računalnih igara, *chat roomsa* i sl. (*online grooming*), no

54 Čl. 18. st. 3. Lanzarotske konvencije navodi kako namjera ove inkriminacije nije uređivati sporazumne seksualne aktivnosti među maloljetnicima.

55 Čl. 8. Direktive kaže kako države mogu odlučiti hoće li se ovo djelo kao i tzv. pornografska djela primjenjivati na seksualne aktivnosti uz uzajamni pristanak između vršnjaka koji su približno iste dobi i približno istog stupnja psihičkoga i fizičkog razvoja ili zrelosti, pod uvjetom da te aktivnosti ne uključuju zlouporabu.

56 Riječ bi dakle bila o nastavnicima, odgojiteljima, skrbnicima, udomiteljima, svećeniku, liječniku, treneru i sl.

57 Izmjenama i dopunama iz 2015. dodani su i izvanbračni drug, životni partner i neformalni životni partner roditelja (NN 56/2015)

58 Turković, K. (2007). U P. Novoselec (Ur.), *Posebni dio Kaznenog prava* (str. 165–166). Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

59 Naravno, u tom će slučaju počinitelj odgovarati ne samo za ovo kazneno djelo nego i za odgovarajući spolni delikt u stjecaju.

50 Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, NN-MU 11/11, 15/11.

51 Turković i dr., str. 215. Zanimljivo je da i radna skupina prevodi Konvenciju Vijeća Europe tako da govori o „seksualnom“ iskorištavanju i zlostavljanju, u samom zakonskom tekstu priklanjajući se ipak pojmu „spolnog“ zlostavljanja i iskorištavanja.

52 Direktiva 2011/93/EU Europskog parlamenta i Vijeća EU-a od 13. prosinca 2011. o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP (u daljnjem tekstu: Direktiva 2011/93/EU)

53 Turković i dr., str. 216.

moguće je da do upoznavanja i predlaganja susreta dođe i na drugi način (*offline grooming*). Uz predlaganje susreta potrebno je da počinitelj poduzme i konkretne mjere da do susreta s djetetom uistinu i dođe. Ova inkriminacija po svojem obilježju označava pripremnu radnju u odnosu na željeni spolni odnošaj s djetetom. Iako je ovaj članak, kao i ostatak glave, načelno formuliran u skladu sa zahtjevima Lanzarotske konvencije, inicijalno ovo djelo nije bilo u potpunosti usklađeno s njom. Naime, KZ11 propisao je kao kažnjivo mamljenje djece samo s namjerom da se s djetetom ostvari spolni odnošaj odnosno djelo iz čl. 158. KZ11, dok i Lanzarotska konvencija i Direktiva EU propisuju kažnjivost mamljenja djece također u svrhu njihova uključivanja u proizvodnju dječje pornografije.⁶⁰ Ovaj je propust otklonjen izmjenama i dopunama iz 2019., o čemu više *infra*.

Tko radi zarade ili kakve druge koristi namamljuje, vrbuje dijete ili ga potiče na pružanje spolnih usluga ili pak organizira ili omogućiti pružanje spolnih usluga s djetetom, **kaznit će se za kazneno djelo podvođenja djeteta** (čl. 162. st. 1. KZ-a). Djelo je jednako kažnjivo ne samo onda kad je počinitelj znao, nego i **kad je mogao i morao znati** da je riječ o djetetu. Prvi put je s KZ11 propisano **kažnjavanje klijenata**, također onda kad su u otklonjivoj zabludi da je riječ o djetetu, ali samo kad usluge djeteta koriste uz davanje naknade ili bilo kakve protučinidbe (čl. 162. st. 2.). Naime, zakonodavac je istaknuo kako je za učinkovito suzbijanje ovog djela potrebno inkriminirati ne samo ponudu već i potražnju.⁶¹ Pritom je ovdje riječ o korištenju spolnih usluga djeteta koje je navršilo petnaest godina. Ako je riječ o mlađem djetetu, „klijent“ će biti kažnjen teže, za kazneno djelo spolne zlouporabe djeteta mlađega od petnaest godina iz čl. 158. KZ-a, neovisno o tome je li djelo ostvareno uz naknadu.⁶² Djelo je kvalificirano ako je žrtva podvođena uz primjenu sile, prijetnje, prijevare, zlouporabe ovlasti, teškog položaja ili odnosa zavisnosti, a za te okolnosti teže odgovara i klijent, ako je za njih znao ili je morao i mogao znati (čl. 162. st. 3. KZ-a). Ovim je zakonom prvi put **inkriminirano i oglašavanje iskorištavanja spolnih usluga djeteta** (čl. 162. st. 4.)

Napokon, ovom se glavom Kaznenog zakona inkriminira i tzv. dječja pornografija. Tri kaznena djela (**iskorištavanje djece za pornografiju** iz čl. 163. KZ-a, **iskorištavanje djece za pornografske predstave** iz čl. 164. KZ-a i **upoznavanje djece s pornografijom** iz čl. 165. KZ-a) propisuju kažnjivost niza radnji. Među ostalim, kažnjivo je vrbovanje djeteta na sudjelovanje u snimanju dječje pornografije, odnosno u pornografskim predstavama; snimanje, proizvodnja, distribucija pornografskog materijala; posjedovanje, uključujući već i sami svjesni pristup dječjem pornografskom materijalu preko računala,⁶³ te gledanje

pornografskih predstava uživo ili preko komunikacijskih sredstava – ako je počinitelj znao ili morao i mogao znati da u njoj sudjeluje dijete. Najteži oblik, kažnjiv kaznom zatvora do dvanaest godina, označava prisiljavanje ili navođenje djeteta prijetnjom, obmanom, prijevarom, zlouporabom položaja ili odnosa zavisnosti na snimanje pornografskog sadržaja, odnosno sudjelovanje u pornografskoj predstavi (čl. 163. st. 3. KZ-a, čl. 164. st. 3. KZ-a). U skladu s Lanzarotskom konvencijom i kod djela iz čl. 163. KZ-a isključena je kažnjivost djeteta za proizvodnju i posjedovanje pornografskog materijala koji prikazuje njega samog ili njega i drugo dijete ako su oni sami taj materijal proizveli i posjeduju ga uz pristanak svakoga od njih i isključivo za njihovu osobnu upotrebu (čl. 163. st. 5.).⁶⁴

Sam **pojam dječje pornografije** definiran je prema uzoru na čl. 20. Lanzarotske konvencije kao „materijal koji vizualno ili na drugi način prikazuje pravo dijete ili realno prikazano nepostojeće dijete ili osobu koja izgleda kao dijete, u pravom ili simuliranom spolno eksplicitnom ponašanju ili koji prikazuje spolne organe djece u spolne svrhe“ (čl. 164. st. 6.).⁶⁵ Na temelju ove definicije jasno proizlazi kako, dakle, prikazivanje čak i odrasle osobe ili računalne animacije – virtualno kreiranog imidža djeteta može označavati dječju pornografiju. Svrha je ove definicije ne samo zaštita konkretnih osoba mlađih od osamnaest godina već i suzbijanje zlostavljanja djece jer postoji bojazan da će različite oblike spolnog zlostavljanja djece počiniti upravo osobe koje uživaju u dječjoj pornografiji, pri čemu je manje važno prikazuje li pornografski materijal stvarnu djecu ili realno prikazanu nepostojeću djecu.⁶⁶ Izričito je navedeno i kako se materijali koji imaju umjetničku, medicinsku ili znanstvenu važnost ne smatraju pornografijom u smislu ovih kaznenih djela. Iako dakle naš Kazneni zakon, kao uostalom i Lanazarote konvencija i EU Direktiva, koristi i definira pojam dječje pornografije, riječ je o pojmu koji bi *de lege ferenda* trebalo izbjegavati. Naime, novije međunarodne smjernice upućuju na to da je pojam pornografije, koji ponajprije označava dobrovoljnu seksualnu aktivnost odraslih osoba često legalno distribuiranu javnosti, u ovom kontekstu neprimjeren jer implicitno normalizira seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece i može pridonijeti njegovu umanjenju, trivijalizaciji i legitimizaciji. Osim toga, pojam dječje pornografije insinuiira i da su djela počinjena s pristankom djeteta, iako je irelevantan u ovom kontekstu. Stoga se umjesto pojma dječje pornografije sugerira uporaba pojma **„materijal koji sadržava seksualno zlostavljanje djece“** (*eng. child sexual abuse material*).⁶⁷

⁶⁴ U skladu s čl. 20. st. 3. Lanzarotske konvencije.

⁶⁵ Tako i čl. 2 (c) Direktive EU-a.

⁶⁶ Turković i dr., str. 222.

⁶⁷ Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse adopted by the Interagency Working Group in Luxembourg on 28 January 2016, <https://ecpat.org/wp-content/uploads/2021/05/Terminology-guidelines-396922-EN-1.pdf> Tu terminologiju slijedi i Prijedlog direktive Europskog parlamenta i Vijeća o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije, te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP (preinaka), Strasbourg, 6. 2. 2024., COM(2024) 60 final, 2024/0035(COD). U skladu s tim se i pojam pornografskih predstava mijenja u „predstave koje prikazuju seksualno zlostavljanje djece.“

⁶⁰ V. čl. 23. Lanzarotske konvencije, te čl. 6. st. 1. Direktive EU-a.

⁶¹ Turković i dr., str. 221.

⁶² Kritički o tom rješenju Rittossa, D. (2018). Seksualni delikti na štetu djece – hrvatski kaznenopravni okvir kroz prizmu zahtjeva iz Direktive 2011/93/EU. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 25(1), 42.

⁶³ Izričitom inkriminacijom pristupa dječjoj pornografiji preko informacijsko komunikacijskih tehnologija otklonjena je prijašnja dvojba naših sudova o tome je li posjećivanje internetskih stranica s dječjom pornografijom ujedno i posjedovanje. Naime, u jednom takvom slučaju okrivljenik je oslobođen optužbe za posjedovanje (Županijski sud u Osijeku, odluka br. KŽ-339/08-4).

Dok se kaznena djela iskorištavanja djece za pornografiju (čl. 163. KZ-a) i iskorištavanja djece za pornografske predstave (čl. 164.) odnose na svu djecu, upoznavanje djece s pornografijom (čl. 165. KZ-a) kažnjivo je samo kad se odnosi na djecu mlađu od petnaest godina. U svim slučajevima pornografski materijal će se oduzeti, a ako je djelo počinjeno preko informacijsko komunikacijskih tehnologija, u obzir dolazi i izricanje sigurnosne mjere zabrane pristupa internetu iz čl. 75. KZ-a.

Napokon, valja spomenuti kako Kazneni zakon u čl. 166. propisuje kvalifikatorne okolnosti koje djela iz ove glave čini **teškim kaznenim djelima spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta**. O teškom kaznenom djelu spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta radit će se kad je djetetu nanesena teška tjelesna ozljeda, kad je narušen djetetov tjelesni ili emocionalni razvoj, kad je dijete ostalo trudno, kad je u počinjenju djela sudjelovalo više počinitelja ili je počinitelj bliska osoba, kad je žrtva posebno ranjivo dijete, kad je djelo počinjeno na osobito okrutan ili osobito ponižavajući način. Najteži oblik djela iz čl. 166., kašnjev kaznom zatvora duljom od deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora, jest inkriminacija iz st. 3. – kad je nekim djelom iz ove glave prouzročena smrt djeteta.

4.5. NEKE SPECIFIČNOSTI PROGONA SPOLNOG ZLOSTAVLJANJA I ISKORIŠTAVANJA DJETETA

Jedna od važnih posebnosti progona kaznenih djela iz ove glave odnosi se na tijek zastare kaznenog progona. Iako su neke države posve ukinule zastaru za djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta,⁶⁸ hrvatski zakonodavac nije slijedio taj trend.⁶⁹ Međutim, kad je riječ o većini kaznenih djela iz ove glave,⁷⁰ **zastara miruje do punoljetnosti djeteta**, što znači da će zastarni rok početi teći tek kad dijete navrší 18 godina. *Ratio* ovog rješenja, koje je usvojeno još 2006., jest da se djeci omogući da „mogu neovisno o svojim roditeljima i zakonskim zastupnicima pokrenuti kazneni progon počinitelja kad nadvladaju strah, sram, nedostatak povjerenja, negiranje problema te sve druge posljedice ovakvih zločina“.⁷¹

Vrlo važna specifičnost progona delikata iz glave XVII. postoji i kad je riječ o prostornoj primjeni našeg kaznenog zakonodavstva na naše državljane koji počinje djelo u inozemstvu. Naime, u takvim se situacijama naše zakonodavstvo načelno primjenjuje samo onda kad postoji tzv. identitet norme, tj. kad je djelo kažnjivo i po zakonu države u kojoj je počinjeno. Međutim, kad je riječ o kaznenim djelima spolne zlouporabe i iskorištavanja djeteta,⁷²

kazneno zakonodavstvo RH primijenit će se i onda kad takvo ponašanje nije kažnjivo prema zakonu države u kojoj je počinjeno (čl. 14. st. 3. KZ-a). Ova je iznimka uvedena u skladu s čl. 25. st. 4. Lanzarotske konvencije kako bi se suzbijao **tzv. seksualni turizam**, pa će, primjerice, za kazneno djelo spolne zlouporabe djeteta mlađega od petnaest godina iz čl. 158. KZ-a biti moguće kazniti hrvatskog državljanina koji takav spolni odnošaj ostvari u stranoj državi u kojoj je dopušteno imati spolne odnose i s djetetom mlađim od petnaest godina.

Važno je istaknuti i kako, kad je riječ o široj kategoriji (težih) **kaznenih djela na štetu djece** pa tako i brojnih kaznenih djela spolne zlouporabe i iskorištavanja djeteta iz glave XVII. KZ-a, postoji **opća obveza prijavljivanja**. Osoba koja zna da se priprema počinjenje djela na štetu djeteta (čl. 301. KZ-a) ili da je takvo djelo počinjeno (čl. 302. KZ-a), pa to ne prijavi iako je to mogla učiniti u vrijeme kad je još bilo moguće spriječiti počinjenje djela, odnosno iako je znala da bi prijavom bilo omogućeno ili znatno olakšano otkrivanje djela ili počinitelja, kaznit će se za kazneno djelo protiv pravosuđa.⁷³ Odgovornost postoji čak i onda kad između osobe koja ne prijavi kazneno djelo i počinitelja predikatnog kaznenog djela na štetu djeteta postoji srodnički odnos, koji kad je riječ o kaznenim djelima na štetu odraslih žrtava isključuje kažnjivost za neprijavlivanje. Od opće obveze prijavljivanja počinjenog djela, međutim, izuzimaju se vjerski ispovjednici i osobe koje su po zakonu dužne čuvati profesionalnu tajnu (čl. 302. st. 5. KZ-a).⁷⁴

Naposljetku, za počinitelje kaznenih djela spolne zlouporabe i iskorištavanja djeteta vrijede posebna pravila evidentiranja (*kaznena evidencija* koja se kolokvijalno često naziva i registar pedofila). Ova je materija uređena Zakonom o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji (dalje: ZOPPOKER),⁷⁵ tako da se u sklopu kaznene evidencije vodi poseban popis pravomoćno osuđenih osoba za kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (čl. 4. st. 3. ZOPPOKER). Ti su podaci, međutim, dostupni samo zakonski određenom krugu ovlaštenika, a ne i javnosti, kao što je slučaj u nekim drugim zemljama.⁷⁶ Osim sudova i tijela javne vlasti i ustanova koje uvid mogu dobiti u postupcima povjeravanja određenih poslova i zadataka u radu s djecom, takve podatke od (potencijalnog zaposlenika) od 2022. mora zatražiti i poslodavac kad je riječ o zasnivanju radnog odnosa ili povjeravanju poslova čije obavljanje podrazumijeva redovite kontakte s djecom.⁷⁷ U skladu s Direktivom izraz „poslodavac“ trebalo bi tumačiti tako

68 V. obrazloženje Prijedloga direktive Europskog parlamenta i Vijeća o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije.

69 Osim kad je riječ o najtežem obliku djela iz ove glave – čl. 166. o čemu više *infra*, pod t. 6.

70 Iznimka su mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba i upoznavanje djece s pornografijom. Zastara kaznenog progona miruje do punoljetnosti žrtve i u slučaju nekoliko drugih delikata (spolnih delikata na štetu maloljetnika iz glave XVI. te kaznenih djela protiv braka, obitelji i mladeži).

71 Izvješće o radu Pravobranitelja za djecu za 2006. godinu, Zagreb, ožujak 2007., str. 33. U tom smislu v. i čl. 33. Lanzarotske konvencije te čl. 17. st. 4. Direktive EU.

72 Iznimka vrijedi i za neka druga kaznena djela, kako to predviđa Konvencija Vijeća Europe o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja (tzv. Istanbulska konvencija).

73 Odgovornost za neprijavlivanje postoji samo kod težih kaznenih djela za koja je propisana kazna zatvora od pet godina ili teža kazna (čl. 301. KZ-a), odnosno deset godina ili teža kazna (čl. 302.).

74 Ako bi pak odvjetnik ili druga osoba koja je dužna čuvati profesionalnu tajnu otkrila informacije o počinjenom djelu na štetu djeteta, ona ipak ne bi bila kažnjiva jer bi u takvim slučajevima postupala „u javnom interesu ili interesu druge osobe koji je pretežniji od interesa čuvanja tajne“ (čl. 145. st. 2. KZ-a). I Lanzarote konvencija traži od država stranaka da dužnost čuvanja profesionalne tajne ne bude prepreka određenim strukama da prijave sumnju u seksualno iskorištavanje i zlostavljanje djece (čl. 12. Konvencije).

75 NN 143/12, 105/15, 32/17, 53/22

76 Više o popisu počinitelja spolnih delikata na štetu djece te poredbenim praksama u Kurtović Mišić, A., Dragičević Prtenjača, M. i Strinić, V. (2012). Novosti kod instituta pomilovanja, pravnih posljedica osude, rehabilitacije i davanja podataka iz kaznene evidencije. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 19(2), 701-750.

77 NN 53/2022. Prije je stajalo „može“.

da obuhvati i osobe koje vode volonterske organizacije u području supervizije i/ili skrbi za djecu, koje u radu izravno i redovito dolaze u doticaj s djecom.⁷⁸ Međutim, prema dostupnim podacima, u praksi se provjere ovog tipa često ne traže, osobito kad je riječ o sportskim i volonterskim djelatnostima.⁷⁹ Čak i kad se traže, lako je moguće da podaci o osuđenim počiniteljima više neće biti dostupni zbog **proteka rokova rehabilitacije**, nakon čega se osuđenik smatra neosuđivanim i svaka je uporaba podataka o njemu kao počinitelju kaznenog djela zabranjena. Iako za počinitelje ovih kaznenih djela vrijede **dvostruki rokovi za rehabilitaciju** (čl. 19. st. 6. ZOPPOKER), što znači da mora proteći dvostruko dulje vremena nego kad je riječ o počiniteljima drugih kaznenih djela (osuđenih na jednaku kaznu), rehabilitacija čak i s dvostrukim rokovima katkad nastupa relativno brzo. Tako će primjerice počiniteljima kojima je izrečena uvjetna osuda ili rad za opće dobro na slobodi, a podaci pokazuju da se te alternative kaznama vrlo često izriču i počiniteljima seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece,⁸⁰ rehabilitacija nastupiti već šest godina nakon isteka roka provjeravanja kod uvjetne osude, odnosno izvršenja rada za opće dobro na slobodi (čl. 19. st. 4. u vezi sa st. 6. ZOPPOKER).

4.6. POOŠTRENJE ZAKONSKE POLITIKE KAŽNJAVANJA SPOLNOG ZLOSTAVLJANJA I ISKORIŠTAVANJA DJETETA

Od stupanja na snagu KZ11 do danas pravno uređenje kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta višekratno je mijenjano, čak šest puta. Ovdje će se istaknuti samo one najvažnije izmjene koje se mahom odnose na pooštrenje zakonske politike kažnjavanja djela iz glave XVII. KZ11 pravnim uređenjem zastare za ova djela te povišenjem propisanih kaznenih okvira. Do prvih je izmjena došlo već 2012., i prije nego što je KZ11 stupio na snagu.⁸¹ Novelom iz prosinca 2012. određeno je da **mirovanje zastare do djetetove punoljetnosti** valja proširiti, među ostalim, i na kazneno djelo zadovoljenja pohote pred djetetom mlađim od petnaest godina (čl. 160. KZ-a). Uređenje zastare u odnosu na delikte iz ove glave izmijenjeno je i 2018. kad je **ukinuta zastara**, kako kaznenog progona tako i izvršenja kazne, za najteži oblik spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, onaj sa smrtnom posljedicom (čl. 166. st. 3. KZ11),⁸² a zastara je 2021. ukinuta i za druge **oblike teških kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta iz čl. 166. KZ-a**.

Kad je riječ o **propisanim kaznama, one su 2018. povišene za sva djela iz ove glave**.⁸³ Tako je, ilustracije radi, za temeljni oblik djela iz čl. 158. st. 1. KZ11 umjesto dotad propisane kazne zatvora od jedne do deset godina propisana kazna zatvora od tri do dvanaest godina, a za djelo iz st. 2. umjesto od šest mjeseci do pet godina novi okvir je iznosio od jedne do osam godina zatvora. Dok su 2018. mahom povišeni i zakonski minimumi i maksimumi, posljednjim izmjenama Kaznenog zakona iz 2024. došlo je do povišenja minimuma, i to u čl. 158. st. 5. s tri na pet godina, u čl. 159. st. 1. s jedne na tri godine te u čl. 166. st. 1. s tri na pet godina. Posljednje promjene, odnosno pooštavanje zakonske kaznenopravne politike kažnjavanja za djela iz glave XVII., zakonodavac je objasnio s namjerom očuvanja koherentnosti zakonskog sustava gradacije propisanih kazni, odnosno potrebom da se kazne za djela iz ove glave usklade s povišenim zapriječenim kaznama za kazneno djelo silovanja i teška kaznena djela protiv spolne slobode iz glave XVI.⁸⁴ Osim toga, očiti cilj ovih izmjena, kao i onih koje se odnose na propisane kazne za silovanje, bio je suziti mogućnost primjene alternativnih sankcija (rada za opće dobro na slobodi i uvjetne osude) tako da se njihova primjena ili potpuno isključi ili omogući samo uz primjenu instituta ublažavanja kazne.

Od ostalih promjena valja posebno apostrofirati tek one iz 2019. koje se odnose na doradu definicije tzv. dječje pornografije iz čl. 163. st. 6. te unosenje definicije pornografske predstave dodavanjem novog stavka 6. u čl. 164.,⁸⁵ a istim je zakonskim izmjenama otklonjena i već spomenuta neusklađenost s Direktivom u vezi s dosegom djela iz čl. 161. KZ11 (mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba). Naime, dotad je djelo činio samo onaj tko je dijete mamio da bi nad njim počinio kazneno djelo iz čl. 158. KZ11, dok je ovim izmjenama proširena kažnjivost i na mamljenje djeteta u namjeri da se dijete iskoristi za pornografiju ili pornografske predstave.

⁷⁸ T. 40. Preambule Direktive.

⁷⁹ Osobito kad je riječ o djelatnostima čuvanja djece, igraonica, sportskih, glazbenih i plesnih radionica, poduka za djecu, dječjih kampova i sl. V. izvješće Pravobraniteljice za djecu za 2023. godinu, str. 113–114.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ NN 144/12.

⁸² Istodobno je mirovanje zastare u odnosu na čl. 166. logično ograničeno na njegov 1. i 2. stavak. V. čl. 7. i 9. Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, NN 118/18.

⁸³ Osim za najteži oblik djela iz čl. 166. Kaznenog zakona, za koji su već bile propisane visoke kazne zatvora u trajanju od tri do 15 godina (st. 1.), od pet godina (st. 2.) te najmanje 10 godina ili kazna dugotrajnog zatvora (st. 3.).

⁸⁴ V. obrazloženje Ministarstva pravosuđa uz Nacrt konačnog prijedloga zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona od 29. veljače 2024.

⁸⁵ Pornografska predstava je prikazivanje uživo ili preko komunikacijskih sredstava pravog djeteta ili realno prikazanog nepostojećeg djeteta ili osobe koja izgleda kao dijete u pravom ili simuliranom spolno eksplicitnom ponašanju ili spolnih organa pravog djeteta, realno prikazanog nepostojećeg djeteta ili osobe koja izgleda kao dijete u spolne svrhe.

4.7. ZAKLJUČAK

Izložene promjene u uređenju spolnih delikata u Republici Hrvatskoj upućuju na to da je riječ o području čije je pravno uređenje u posljednja dva do tri desetljeća doživjelo korjenite promjene. Uz konceptijske promjene koje okosnicu spolnih delikata vide u nepostojanju pristanka, osim kad je riječ o djeci, očit je trend kontinuiranog pooštrenja zakonske politike kažnjavanja za djela iz glave XVI. i XVII. KZ11. Istodobno sudska politika kažnjavanja i dalje je percipirana i u javnosti kritizirana kao suviše blaga i neprimjerena naravi seksualnih delikata.⁸⁶ Za ova djela često se izriču uvjetne osude i rad za opće dobro na slobodi, a upravo je to i ponukalo zakonodavca da posljednjim izmjenama povisi minimum niza propisanih kazni za djela iz ove dvije glave jer se te preinake kazni mogu izreći samo kao alternative kazni zatvora u trajanju manjem od odnosno do maksimalno jedne godine.

Kad je riječ o seksualnom zlostavljanju djece, treba naglasiti kako je u tijeku usvajanje **nove Direktive EU-a o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i materijala koji sadržava seksualno zlostavljanje djece**. Iako je i dalje riječ o prijedlogu, mogu se nazrijeti novi trendovi u smjeru jačanja zaštite djece.⁸⁷ Osim spomenutih terminoloških izmjena povezanih s materijalom koji sadržava spolno zlostavljanje djeteta, intencija direktive je proširiti definiciju takvog materijala da obuhvati razvoj tehnologije (primjerice obuhvaćanjem avatara) na tehnološki neutralan način na koji buduće promjene neće moći utjecati. Važno je i proširenje sadržajnog dosega definicije ovog materijala tako da inkriminira i materijal namijenjen pružanju savjeta, smjernica ili uputa kako počinuti seksualno iskorištavanje ili mamljenje djece. S tim u vezi predviđeno je i novo djelo namjernog pružanja usluge ili upravljanja uslugom informacijskog društva koja je osmišljena kako bi se olakšalo ili potaknulo počinjenje nekog od djela seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja djece. Time se nastoji suzbiti uloga koju ima mračna mreža (eng. *dark web*) u stvaranju zajednica počinitelja ili potencijalnih počinitelja i širenju materijala koji sadržava seksualno zlostavljanje djece. Od najavljenih važnih promjena koje se odnose na materijalno kazneno zakonodavstvo valja istaknuti i one usmjerene na daljnje produljenje rokova zastare za ova djela, tako da rokovi zastare iznose od najmanje 20, za manje teška djela, do više od 25 do 30 godina od punoljetnosti djeteta, za one teže oblike seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta. Naime, kao što se u obrazloženju Prijedloga direktive navodi, istraživanja pokazuju da u prosjeku prođe između 17,2 i 21,4 godine prije nego što se osobe koje su preživjele seksualno zlostavljanje u djetinjstvu nekomu povjere. Oko 60 – 70 % osoba koje su preživjele takvo zlostavljanje ne otkriva ništa prije svoje punoljetnosti, a 27,8 % preživjelih nikad.⁸⁸ Iako je cilj ove direktive harmonizacija ponajprije nacionalnih kaznenopravnih sustava, i u

tom će smislu zasigurno dovesti do novih izmjena i našeg kaznenog zakonodavstva, jasno je kako povećanje učinkovitosti borbe protiv seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece zahtijeva proaktivnu koordinaciju i suradnju raznih nacionalnih i međunarodnih tijela, ulaganja u jačanje prevencije i edukacijskih i preventivnih programa te brzo uklanjanje nezakonitog sadržaja iz javne digitalne sfere.⁸⁹

⁸⁶ V. primjerice Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2023. godinu, str. 131.

⁸⁷ V. Prijedlog direktive Europskog parlamenta i vijeća o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije, te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/68/PUP (preinaka), s pripadajućim obrazloženjima.

⁸⁸ Da velik postotak djece koje su preživjela neki oblik seksualnog nasilja, njih 45 %, to ne povjeri nikom, pokazuje i istraživanje Ženske sobe u okviru projekata SNEP i SNEP 2 Junior, v. <https://www.zeneimediji.hr/snep-2-junior-jedno-od-cetvero-djece-osnovnoskolskog-uzrasta-prezivjelo-je-neki-oblik-seksualnog-nasilja/>, pristupljeno 27.10.2024.

⁸⁹ U tom smislu važna je i što brža i kvalitetnija provedba Akta o digitalnim uslugama EU, s čijom implementacijom Hrvatska kasni.

PRAVA I POLOŽAJ ŽRTAVA SEKSUALNOG NASILJA U HRVATSKOM KAZNENOPRAVNOM SUSTAVU

Anamaria Drožđan-Kranjčec, mag. iur.

Prava i položaj žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode u sklopu hrvatskog kaznenopravnog sustava znatno su unaprijeđeni od 2013. do 2023. Općenito su prava žrtava zakonskim izmjenama u tom razdoblju znatno evoluirala i postala predmet interesa stručne javnosti, ponajprije zbog nužnosti usklađivanja s međunarodnim standardima. Kad govorimo o pravima i položaju žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode, nužno je govoriti o pravima žrtava svih kaznenih djela, jer žrtvama seksualnih delikata pripadaju sva prava iz općega kataloga prava žrtava. Osim toga, žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode prepoznate su kao posebno ranjiva kategorija žrtava te su njima dodijeljena i dodatna prava koja su se razvijala u razdoblju obuhvaćenom ovom analizom. Ovaj dio analize prikazat će zakonske promjene i tijek razvoja zakonskih odredaba u odnosu na prava žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode.

5.1. ŽRTVA KAO POSEBNI PROCESNO PRAVNI SUBJEKT I ZAKON O KAZNENOM POSTUPKU IZ 2008. (ZKP/08)

Razdoblje obuhvaćeno ovom analizom obuhvaćeno je čestim izmjenama kazneno procesnog zakonodavstva do kojih je dolazilo iz više razloga. Prvi je razlog usklađivanje s odlukom Ustavnog suda Republike Hrvatske od 19. srpnja 2012.⁹⁰ Nadalje, izmjene su rađene zbog unapređenja postojećih zakonskih odredaba, usklađivanja s međunarodnim obvezama, ispravljanja uočenih nepravilnosti te uvođenja novih zakonskih rješenja. Područje prava i položaja žrtava kaznenih djela općenito, a za potrebe ove analize s naglaskom na žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode, doživjelo je mnogobrojne i korjenite promjene. One su započele još i prije, odnosno donošenjem Zakona o kaznenom postupku iz 2008. (ZKP/08).⁹¹ Iako je to razdoblje koje prethodi razdoblju obuhvaćenom ovom analizom, nužno je osvrnuti se na trenutak **uvođenja žrtve kao posebnog procesno pravnog subjekta**. Riječ je o ishodu usklađivanja s međunarodnim standardima te je kroz ZKP/08 uvedena žrtva kao posebni procesno pravni subjekt. ZKP/08 zadržao je za žrtvu mogućnost sudjelovanja u kaznenom postupku u ulozi oštećenika, ali istodobno žrtvi dodjeljuje **posebna procesna i izvanprocesna prava** čija je primarna svrha zaštititi žrtvu kaznenog djela od sekundarne viktimizacije, do koje može doći njezinim sudjelovanjem u kaznenom postupku.⁹² Katalogom općih prava propisana su prava svih žrtava kaznenih djela, a dodatno su propisana dodatna prava djeteta žrtve kaznenog djela i prava žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa.⁹³ Ove uvedene odredbe o izvanpostupovnim pravima i zaštitnim pravima povezanim sa sudjelovanjem žrtava u kaznenom postupku temelj su za sva kasnija unapređenja prava i položaja žrtava u skladu s međunarodnim standardima.

5.2. IZMJENE ZAKONA O KAZNENOM POSTUPKU IZ 2013. (ZKP/13)

Prve izmjene ZKP-a iz 2013.⁹⁴ dovele su do usklađivanja s odredbama triju Direktiva: Direktivom 2010/64/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 20. listopada 2010. o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima; Direktivom 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 5. travnja 2011. o prevenciji i borbi protiv trgovanja ljudima i zaštiti žrtava trgovanja ljudima; Direktivom 2011/93/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o borbi protiv seksualne zloporabe i seksualnog iskorištavanja djece i

⁹⁰ Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, broj: U-I-448/2009, U-I-602/2009, U-I-1710/2009, U-I-18153/2009, U-I-5813/2010, U-I-2871/2011.

⁹¹ Zakon o kaznenom postupku (Narodne novine 152/08).

⁹² Krapac, D., *Kazneno procesno pravo, knjiga prva: Institucije*, V. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, Zagreb, 2012., str. 247.

⁹³ O promjeni naziva glava Kaznenog zakona koje se odnose na delikte seksualnog nasilja više u poglavlju 4. „Kaznenopravno uređenje raznih oblika seksualnog nasilja u Republici Hrvatskoj“, strana 42

⁹⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku (Narodne novine 56/13)

dječje pornografije.⁹⁵ Ove izmjene nisu imale znatnije implikacije na odredbe ZKP/08 o prvim žrtava, već je bila riječ o usklađivanju s propisanim međunarodnim standardima. Uvedene su odredbe kojima se jača postupanje u najboljem interesu djeteta, a u odnosu na dodatno propisana prava žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode uključene su i žrtve trgovanja ljudima. Važna odredba dodana je za poseban načina ispitivanja žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode ili ako je kazneno djelo počinjeno u obitelji. Također je navedeno da se takva svjedokinja/svjedok može samo iznimno ponovno ispitati, ako to sud ocijeni potrebnim, što je vrlo važno za smanjenje sekundarne traumatizacije i viktimizacije žrtava opetovanim ispitivanjima.

Druge izmjene iz 2013.⁹⁶ dovele su do većih promjena u odredbama o pravima žrtava (**ZKP/13**). Općenito je bila riječ o znatnoj i sveobuhvatnoj izmjeni odredaba ZKP/08 jer se radilo o izvršenju Odluke Ustavnog suda Republike Hrvatske.⁹⁷ Naime, navedenom Odlukom Ustavni sud Republike Hrvatske ukinuo je ukupno 43 članka ZKP/08 s obzirom na to da je utvrđeno da nisu suglasni s Ustavom Republike Hrvatske, Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda⁹⁸, kao i ostalim mjerodavnim nacionalnim i međunarodnim pravom. U odnosu na žrtve, ovo usklađivanje s Odlukom Ustavnog suda dovelo je uvođenja mehanizama u prethodni postupak kojima bi se zaštitilo pravo žrtava na učinkovitu istragu.⁹⁹ Imajući na umu da je temeljni zahtjev žrtava kaznenih djela upućen pravnom poretku da kazneno djelo čije su žrtve bude učinkovito, temeljito, objektivno, promptno i neovisno istraženo te njegov počinitelj kažnjen u skladu sa zakonom, u tekst ZKP/08 ugrađeni su postupovni mehanizmi koji omogućuju ostvarenje toga legitimnog zahtjeva žrtve.¹⁰⁰ U skladu s tim upotpunjen je opći katalog prava žrtava svih kaznenih djela. Katalog je upotpunjen pravom žrtve da od državnog odvjetnika traži **obavijest o radnjama poduzetima u povodu njezine prijave i pravo na podnošenje pritužbe višem državnom odvjetniku zbog odugovlačenja postupka**. Navedeno pravo uvedeno je u skladu sa standardima učinkovite istrage koje je postavio Europski sud za ljudska prava, među kojima se posebno ističe da žrtve moraju u opsegu nužnom za osiguranje svojih legitimnih interesa primati informacije u vezi s napretkom i ishodom njihovih zahtjeva, napretku istrage i progona, izvršenju sudskih odluka i svih mjera poduzetih u svrhu popravljjanja štete koju su pretrpjele.¹⁰¹

Važna novina su propisana prava žrtve kaznenog djela nasilja počinjenoga s namjerom koja u skladu s posebnim propisom (Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela¹⁰²) ima **pravo na naknadu štete iz sredstava državnog proračuna**. Donošenje Zakona o novčanoj naknadi bilo je nužno zbog potrebe usklađivanja sa zahtjevima postavljenima u okviru međunarodnih dokumenata, prije svega Direktivom Vijeća EU 2004/80/EZ o naknadi žrtvama kaznenih djela¹⁰³ i Europskom konvencijom o naknadi štete žrtvama kaznenih djela nasilja.¹⁰⁴ Donošenjem ovog propisa Republika Hrvatska je uskladila svoje međunarodne obveze, međutim rezultati dostupnih istraživanja i praksa upućuju na određene nedostatke u sustavu novčane naknade. Osim što dostupni podaci upućuju na mali broj podnesenih zahtjeva i dodijeljenih naknada,¹⁰⁵ razvidni su i mnogobrojni nedostaci kako u samom zakonu, tako i u postupku ostvarivanja naknade (neodređenost, uske osnove za dodjelu naknade, troškovi ovjere dokumentacije, teškoće u izračunavanju naknade za pojedine osnove, kratak rok za podnošenje zahtjeva, nejasno i usko definiran krug ovlaštenika na naknadu, poteškoće u utvrđivanju teškog narušenja zdravlja itd.).

U sklopu ovih izmjena katalogi prava djece žrtava kaznenih djela i žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode i trgovanja ljudima upotpunjeni su pravom na **pratnju osobe od povjerenja** pri sudjelovanju u radnjama u postupku, koje je ugrađeno i u Zakon o sudovima za mladež.¹⁰⁶

Ovo pravo služi zaštiti žrtve, tako da je tijekom kaznenog postupka može pratiti osoba kojoj vjeruje i koja će joj pružiti emocionalnu i psihološku podršku tijekom cijelog postupka, od faze u policiji, državnom odvjetništvu i u postupku koji se vodi pred sudom.¹⁰⁷ I u odnosu na ovo pravo dostupni rezultati istraživanja i praksa upućuju na određene poteškoće u primjeni. Događaju se situacije da se ovo pravo ne ostvaruje u praksi zbog različitih razloga, a najčešće jer se odabranu osobu od povjerenja tek treba ispitati kao svjedokinju/svjedoka u postupku.¹⁰⁸

95 Direktiva 2010/64/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 20. listopada 2010. o pravu na tumačenje i prevođenje u kaznenim postupcima (SL L 280, 26.10.2010.); Direktiva 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 5. travnja 2011. o prevenciji i borbi protiv trgovanja ljudima i zaštiti žrtava trgovanja ljudima (SL L 101, 15.4.2011.), Direktiva 2011/93/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o borbi protiv seksualne zloporabe i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije (SL L 335, 17.12.2011.).

96 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku (Narodne novine 145/13)

97 Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, op. cit. u bilj. 1.

98 Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Narodne novine – Međunarodni ugovori, 19/97)

99 Detaljnije u: Đurđević, Z., *Rekonstrukcija, judicijalizacija, konstitucionalizacija, europeizacija hrvatskog kaznenog postupka V. novelom ZKP/08: Prvi dio*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 20 (2), 2013., 315–362.

100 Burić, Z., Uvod: Žrtva u kaznenom postupku, u: Drožđan-Kranjčec, A. (ur), *Žrtve kaznenih djela u hrvatskom kaznenopravnom sustavu*, Ženska soba, 2022., str. 13.

101 Detaljnije u: Konačni prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku, Ministarstvo pravosuđa, 2013.

102 Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela (Narodne novine 80/08, 27/11)

103 Direktiva Vijeća 2004/80/EZ od 29. travnja 2004. o naknadi žrtvama kaznenih djela (SL L 261/15, 6.8.2004.)

104 Zakon o potvrđivanju Europske konvencije o naknadi štete žrtvama kaznenih djela nasilja (Narodne novine 4/08)

105 Drožđan-Kranjčec, A.; Špek, M., *Primjena zakona o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela i postupak ostvarivanja naknade*, u: Drožđan-Kranjčec, A. (ur), *Žrtve kaznenih djela u hrvatskom kaznenopravnom sustavu*, Ženska soba, 2022., str. 132–134.

106 Zakon o sudovima za mladež (Narodne novine 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19)

107 Detaljnije u: Drožđan-Kranjčec, A.; Špek, M., *Osoba od povjerenja*, Ženska soba, 2024.

108 Detaljnije u: Ivičević Karas, E.; Burić, Z., *Pravo na pratnju osobe od povjerenja*, u: Drožđan-Kranjčec, A. (ur), *Žrtve kaznenih djela u hrvatskom kaznenopravnom sustavu*, Ženska soba, 2022., str. 47–51.

5.3. IZMJENE ZAKONA O KAZNENOM POSTUPKU IZ 2017. GODINE (ZKP/17)

Sedma izmjena i dopuna ZKP/08 iz 2017.¹⁰⁹ ponajprije je provedena zbog usklađenja nacionalnoga kaznenog zakonodavstva s pravnom stečevinom Europske unije, a u odnosu na temu ove analize s odredbama i standardima Direktive 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela (dalje u tekstu: Direktiva 2012/29/EU).¹¹⁰ U odnosu na prava i položaj žrtava u hrvatskom kaznenom postupku riječ je o najsveobuhvatnijim promjenama ZKP/08.

5.3.1. Izmjena definicije žrtve

Radi transponiranja definicije žrtve iz članka 2. stavka 1. točke (a) Direktive 2012/29/EU uslijedila je izmjena definicija žrtve u članku 202. stavku 11. ZKP/08. Prema novoj definiciji, žrtva je fizička osoba koja je izravno pogođena počinjenim kaznenim djelom i koja je zbog toga pretrpjela fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda. Žrtvom se smatraju i bračni i izvanbračni drug, životni partner ili neformalni životni partner te potomak, a ako njih nema, predak, brat i sestra one osobe čija je smrt izravno prouzročena kaznenim djelom te osoba koju je ona na temelju zakona bila dužna uzdržavati. Nastavno na izmjenu definicije pojma žrtve, izmijenjen je i pojam oštećenika, koji je u praksi katkad stvarao dvojbe oko točnog razlikovanja oštećenika od žrtve. Novom definicijom napravilo se jasno razlikovanje pojma oštećenika koji obuhvaća žrtvu i pravnu osobu na čiju je štetu kazneno djelo počinjeno koje aktivno sudjeluju u postupku korištenjem procesnih prava koja im pripadaju, od osnovnog pojma žrtve koji, usto što je povezan isključivo s fizičkom osobom, ne traži aktivno sudjelovanje u postupku jer žrtva može odlučiti da uopće aktivno ne sudjeluje u kaznenom postupku.

5.3.2. Širenje općega i posebnog kataloga prava žrtava

Ovim izmjenama ZKP/08 proširen je opći katalog prava žrtava te je djelomice usklađen sa zahtjevima Direktive 2012/29/EU.

Propisana je odredba da žrtve kaznenih djela imaju **pravo na pristup službama za podršku** žrtvama kaznenih djela te da imaju **pravo na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć** i podršku tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama kaznenih djela.¹¹¹ Tom

je odredbom transponiran čl. 8. Direktive 2012/29/EU, međutim izostalo je propisivanje da pristup tim službama mora biti besplatan, dostupan prije i tijekom određenog razdoblja nakon kaznenog postupka u skladu s potrebama žrtava. Također se postavlja pitanje transponiranja čl. 9. Direktive 2012/29/EU, odnosno usluga koje žrtvama moraju biti dostupne i obveze uspostave **specijaliziranih službi** što je vrlo važno za dostupnost specijaliziranih usluga za žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode.

Nadalje, propisuje se kako žrtve imaju **pravo na zaštitu od zastrašivanja i odmazde** te **pravo na zaštitu dostojanstva tijekom ispitivanja** u svojstvu svjedoka. Riječ je o deklaratornim odredbama, koje imaju za cilj već u ovom članku naglasiti ova prava žrtve, koja se pobliže razrađuju u niz drugih odredaba ZKP/08 (npr. mjere opreza, poseban način ispitivanja svjedoka, isključenje javnosti s rasprave i sl.). Radi daljnjeg transponiranja odredaba Direktive 2012/29/EU propisano je da žrtva ima **pravo biti saslušana bez neopravdane odgode nakon podnošenja kaznene prijave** te da se **daljnja saslušanja provode samo onoliko koliko je to nužno** za potrebe kaznenog postupka. Ovo su prava za koja se pokazuju određeni problemi u njihovoj primjeni. Ne samo da i dalje dolazi do čestog, te katkad i nepotrebnog opetovanog ispitivanja žrtava, već se i mjere koje su propisane za zaštitu žrtava ne koriste dovoljno ili ne koriste primjereno. To vrlo često dovodi do dodatne traumatizacije i viktimizacije žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode, ali i ostalih žrtava kaznenih djela.¹¹²

Ove su izmjene proširile primjenu instituta osobe od povjerenja na sve žrtve kaznenih djela, koje je do tada u skladu s odredbama ZKP/08 i Zakona o sudovima za mladež pripadalo samo djeci žrtvama kaznenih djela te žrtvama kaznenih djela protiv spolne slobode i trgovanja ljudima.

Također se transponirala odredba članka 20. točke d) Direktive 2012/29/EU te je propisano **pravo žrtve da se medicinski zahvati prema njoj poduzimaju u najmanjoj mjeri i samo ako su krajnje nužni za potrebe kaznenog postupka**. Neki od problema koji se odnose na postojanje ovog prava, a ključni su za žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode, nedostatak su specijaliziranih liječnica/liječnika, posebice ginekologinja/ginekologa, specijaliziranih za provođenje ginekoloških pregleda žrtava seksualnog nasilja (posebice djece), izuzimanje bioloških uzoraka i donošenje stručnih mišljenja tijekom postupka.¹¹³

Propisano je i da žrtva ima **pravo podnijeti prijedlog za progon i privatnu tužbu, pravo sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenik, pravo biti obaviještena o odbacivanju kaznene prijave i odustajanju državnog odvjetnika od kaznenog progona te pravo preuzeti kazneni progon umjesto državnog odvjetnika**. Navedeno je i već spomenuto pravo prema

¹⁰⁹ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku (Narodne novine 70/17)

¹¹⁰ Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2001/220/PUP (SL L 315, 14.11.2012.)

¹¹¹ Ova su prava djelomice već bila navedena u tekstu ZKP/08, ali su ovim izmjenama dopunjena i poslužila su kao temelj razvoja sustava podrške žrtvama kaznenih djela u Hrvatskoj.

¹¹² Detaljnije u: Ivičević Karas, E.; Burić, Z., Ostvarivanje prava žrtava kaznenih djela, u: Droždan-Kranjčec, A. (ur), Žrtve kaznenih djela u hrvatskom kaznenopravnom sustavu, Ženska soba, 2022., str. 51–60.

¹¹³ Ibid.

kojem žrtva ima **pravo na obavijest od državnog odvjetnika o poduzetim radnjama u povodu njezine prijave kao i podnošenje pritužbe višem državnom odvjetniku.**

Novina je **uvođenje prava žrtve da na njezin zahtjev bez nepotrebne odgode bude obaviještena o ukidanju pritvora ili istražnog zatvora, bijegu okrivljenika i otpuštanju osuđenika s izdržavanja kazne zatvora te mjerama koje su poduzete radi njezine zaštite.** Praksa je pokazala da postoje problemi u vezi s obavještavanjem o ukidanju pritvora ili istražnog zatvora. Često se događalo da se žrtve ne obavijesti na vrijeme, da se u sklopu sustava ne zna čija je točno odgovornost za obavještavanje žrtve i da zbog toga dolazi do propusta u praksi.¹¹⁴

Zadnje pravo iz općeg kataloga prava žrtava u sklopu ovih izmjena je **pravo žrtve da na njezin zahtjev bude obaviještena o svakoj odluci kojom se pravomoćno okončava kazneni postupak.**

Ove izmjene donose i novine u uređenju **posebnih kataloga prava djece žrtava i žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode i trgovanja ljudima.** S obzirom na posebnu ranjivost tih žrtava i specifičan položaj u kojem se nalaze, zakonodavac se u sklopu ovih izmjena odlučio za izdvajanje dodatnih prava za navedene kategorije žrtava, uza sva prava koja im pripadaju iz općeg kataloga prava.

Tako su za djecu žrtve propisana dodatna **prava na opunomoćenika na teret proračunskih sredstava, tajnost osobnih podataka i isključenje javnosti.**

Za žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode i trgovanja ljudima propisana su određena dodatna prava. Tako žrtva ima **pravo prije ispitivanja razgovarati sa savjetnikom na teret proračunskih sredstava i pravo na opunomoćenika na teret proračunskih sredstava.** Praksa, ali i dostupna istraživanja upućuju na određene poteškoće u vezi s dodjelom opunomoćenika na teret proračunskih sredstava. Same žrtve upozoravaju na čestu nezainteresiranost opunomoćenika koji im je dodijeljen za njihov predmet, nedavanje informacija i nedovoljno posvećivanje vremena kako bi žrtve imale sve pravovremene informacije o svojem predmetu.¹¹⁵

S obzirom na težinu iznošenja preživljenog traumatskog iskustva i samu težinu kaznenog djela, žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode i trgovanja ljudima imaju **pravo da ih u policiji i državnom odvjetništvu ispituje osoba istog spola te da ih, ako je to moguće, u slučaju ponovnog ispitivanja ispituje ta ista osoba.** Problem u vezi s ostvarivanjem ovog prava postoji tijekom policijske intervencije jer svaka policijska ophodnja nema policijske

službenike muškoga i ženskog spola, a katkad i pri dolasku žrtve u službene prostorije policije, kad u smjeni u policijskoj postaji nema policijske službenice. Zbog istih ili sličnih razloga katkad postoje problemi i u vezi s ostvarivanjem prava na ponovno ispitivanje koje provodi ista osoba. U državnom odvjetništvu često dolazi do zanemarivanja ovog prava, odnosno nije ga uopće moguće ostvariti jer se predmeti dodjeljuju automatskom dodjelom, neovisno o spolu osobe.¹¹⁶

Također žrtve imaju **pravo uskratiti odgovor na pitanja koja nisu u vezi s kaznenim djelom, a odnose se na strogo osobni život žrtve.** Ostvarenje ovog prava ovisi o nizu čimbenika, među ostalim o kritičnosti sutkinja/sudaca koji dopuštaju obrani postavljanje takvih pitanja, pri čemu nisu bitna za utvrđenje činjeničnog stanja.¹¹⁷

Jedno od važnijih prava za žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode je mogućnost da **zahtijevaju da budu ispitane putem audio-video uređaja.** Same žrtve navode da im takav način iskazivanja uvelike olakšava davanje iskaza, ali upozoravaju i na različitu praksu u postupanju (jesu li same u prostoriji ili je s njima i stručni suradnik/suradnica, u nekim situacijama žrtve imaju slušalice i komuniciraju izravno sa sucem/sutkinjom, a u nekim slučajevima preko stručne suradnice/suradnika itd.).¹¹⁸ Kad je riječ o ostvarenju ovog prava, u praksi se pokazao niz nedostataka u primjeni, kao što su nedostatak prostora za ispitivanje putem audio-video uređaja, neispravnost uređaja, nemogućnost usklađivanja potreba da se više sutkinja/sudaca služi uređajem zbog postojanja samo jednog uređaja ili se pak jednim uređajem služi više sudova (županijski, općinski i prekršajni odjeli) itd.¹¹⁹

I za kraj, za ove kategorije žrtava propisano je pravo na tajnost osobnih podataka i **pravo da zahtijevaju isključenje javnosti s rasprave.**

5.3.3. Uvođenje instituta pojedinačne procjene potreba žrtava

Velika novina uvedena ovim izmjenama je **uvođenje instituta pojedinačne procjene potreba žrtava.** Riječ je o važnom preventivnom institutu koji bi trebao osigurati individualan pristup svakoj žrtvi i pojedinačno utvrđivanje postoje li potrebe za određenim mjerama zaštite u odnosu na tu konkretnu žrtvu. U skladu s tim ciljem propisana je dužnost tijela koje provodi ispitivanje žrtve (policija, državno odvjetništvo, sud) da prije ispitivanja provede pojedinačnu procjenu, sadržaj pojedinačne procjene i način njezina provođenja. Detalji provedbe ovog instituta propisani su Pravilnikom o načinu provedbe pojedinačne

¹¹⁶ Ivičević Karas, Burić, op. cit. u bilj. 23. str. 55

¹¹⁷ Cf. ibid. str. 57.

¹¹⁸ Mamula, Drožđan-Kranjčec, op. cit. u bilj. 26. str. 71 – 73.

¹¹⁹ Drožđan-Kranjčec, A., Poseban način ispitivanja žrtava kaznenih djela i mjere zaštite žrtava u prostorijama sudova, u: Drožđan-Kranjčec, A. (ur), Žrtve kaznenih djela u hrvatskom kaznenopravnom sustavu, Ženska soba, 2022., str. 130.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Mamula, M., Drožđan-Kranjčec, A., *Iskustva žrtava kaznenih djela o primjeni prava i sudjelovanju u kaznenom postupku*, u: Drožđan-Kranjčec, A. (ur), Žrtve kaznenih djela u hrvatskom kaznenopravnom sustavu, Ženska soba, 2022., str. 74–76.

procjene žrtve.¹²⁰ U skladu s odredbama ZKP/08 i Pravilnika žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode spadaju u kategoriju žrtava o kojima se posebno vodi računa u provedbi pojedinačne procjene potreba.

Službe za podršku žrtvama seksualnog nasilja imaju važnu ulogu u provedbi ovog instituta. Tijela nadležna za provedbu pojedinačne procjene dužna su razmotriti preporuke tijela, organizacija i ustanova koje pružaju pomoć i podršku žrtvama o potrebnim mjerama zaštite, a također takvu preporuku mogu od njih i zatražiti. Na taj način osigurava se razmjena informacija o individualnim potrebama žrtve i mogućnost donošenja kvalitetnije odluke o potrebnim mjerama zaštite.

Iako ovaj institut u našem sustavu postoji već određeni broj godina, i dalje postoje problemi u njegovu provođenju. Pojedinačna procjena često se ne provodi ili se provodi samo za određene kategorije žrtava, ne provode ju uvijek sva tijela koja su zakonom obvezna provoditi je u svakom pojedinačnom slučaju, stvaraju se određene prakse koje su suprotne zakonskom uređenju instituta te se provođenje pojedinačne procjene prepušta službama za podršku žrtvama iako su za njezino provođenje isključivo ovlašteni policija, državno odvjetništvo i sudovi.¹²¹

5.4. IZMJENE ZAKONA O KAZNENOM POSTUPKU IZ 2019. GODINE (ZKP/19)

Devete izmjene i dopune ZKP/08 provedene su prije svega zbog reforme kaznenog postupka u smislu proširenja uporabe informacijsko-komunikacijskih tehnologija, i to uvođenjem e-komunikacije, proširenjem uporabe tonskog snimanja na sve rasprave u kaznenom postupku te proširenjem mogućnosti uporabe audio-video linka. Ove izmjene nisu znatno utjecale na prava i položaj žrtava, posebice žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode, ali važno ih je navesti u sklopu cjelokupne analize.

Navedenim izmjenama proširio se opći katalog prava i propisalo se pravo svim žrtvama da mogu predložiti da budu ispitane putem audio-video uređaja, o čemu će odlučiti sud u svakom konkretnom slučaju, uzimajući u obzir interese postupka.

Iako naizgled mala promjena, vrlo je važna dopuna prava žrtava na pristup službama za podršku. U skladu sa zahtjevima Direktive 2012/29/EU odredba je dopunjena tako da pristup službama za podršku žrtvama kaznenih djela mora biti lako dostupan, povjerljiv i besplatan.

5.5. IZMJENE ZAKONA O KAZNENOM POSTUPKU IZ 2024. GODINE (ZKP/24)

Posljednje izmjene ZKP/08 iz 2024. ne ulaze u razdoblje obuhvaćeno ovom analizom, ali zbog činjenice da su ponajprije bile usmjerene na unapređenje prava i položaj žrtava i da su dovele do niza pozitivnih promjena, nužno ih je barem ukratko spomenuti. Ove promjene dovele su do mnogih izmjena usmjerenih na unapređenje prava i položaja žrtava općenito, s određenim izmjenama konkretno usmjerenima na žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode.

Ove izmjene ZKP/08 dovele su do **proširenja i dopuna općega i posebnih kataloga prava žrtava**. Tako se u općem katalogu prava žrtava **proširilo pravo žrtve** tako da odmah nakon počinjenja kaznenog djela i **onoliko dugo koliko je potrebno** ima pravo na lako dostupan, povjerljiv i besplatan pristup specijaliziranim službama za podršku žrtvama kaznenih djela. **Preciziralo se pravo žrtve na pratnju osobe od povjerenja**, prema vlastitom izboru, od prijave kaznenog djela do pravomoćnog okončanja kaznenog postupka. Uvelo se **ново opće pravo žrtve na tajnost podataka**, čijim bi se otkrivanjem mogla ugroziti njezina sigurnost ili sigurnost žrtvi bliskih osoba.

Nadalje, prava žrtve na obavijesti iz točaka 11. i 12. članka 43. ZKP/08 po novome se ostvaruju tako da **se pretpostavlja da žrtva želi primiti propisane obavijesti**, osim u slučaju odricanja žrtve od navedenog prava. Također je pravo na obavijest o puštanju na slobodu počinitelja upotpunjeno s **pravom žrtve na obavijest o puštanju uhićenika na slobodu**. U posebne kataloge prava žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode, žrtava kaznenog djela trgovanja ljudima i žrtava u odnosu na koje su utvrđene posebne potrebe zaštite uvodi se **pravo da budu ispitane putem audio-video uređaja, osim ako sama žrtva zahtijeva da bude nazočna u sudnici tijekom davanja iskaza**.

Istaknuta je i **važnost instituta pojedinačne procjene potreba žrtava** tako da sud i državni odvjetnik pri odlučivanju o primjeni mjere opreza moraju uzeti u obzir i rezultate pojedinačne procjene. Jednako tako, ako je riječ o kaznenom djelu nasilja nad ženama, nasilja u obitelji i nasilja prema bliskim osobama, dužni su prije donošenja rješenja kojim se određuje, produljuje ili ukida mjera opreza **saslušati žrtvu na okolnost postojanja opasnosti** za njezinu osobnu sigurnost ili sigurnost članica i članova njezine obitelji i bliskih osoba. Uz navedeno, dužni su uzeti u obzir i očitovanje o prijedlogu za primjenu mjere opreza i rezultate pojedinačne procjene potreba žrtve.

¹²⁰ Pravilnik o načinu provedbe pojedinačne procjene žrtve (Narodne novine 106/17).

¹²¹ Ivičević Karas, Burić, op. cit. u bilj. 23. str. 35–47.

Važna dopuna uvedena je uvođenjem **novog pravnog temelja za uhićenje**. Sada je policija ovlaštena uhititi okrivljenika za kojeg postoje osnove sumnje da je postupio protivno određenoj mjeri opreza i uveden je rok od 24 sata u kojem sud mora odlučiti o zamjeni mjere opreza istražnim zatvorom.

Izmjene su dovele do još mnogih promjena, a sve imaju pozitivne implikacije na prava i položaj žrtava kaznenih djela u sklopu kaznenopravnog sustava i ono što je ključno – njihovu zaštitu.

5.6. ZAKLJUČNO

Analiza izmjena i dopuna nacionalnog kaznenog procesnog zakonodavstva, u dijelu koji se odnosi na prava i položaj žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode, upućuje na kontinuirano unapređenje zakonskih odredaba. Po tome se može zaključiti i da postoji stalna težnja za unapređenjem ovog područja, što je svakako pozitivan trend koji je nužno pohvaliti. Od prvih ključnih promjena, kao što su uvođenje žrtve kao posebnog kaznenog procesnog subjekta i uvođenje minimalnog kataloga prava za žrtve, današnji položaj i propisana prava djeluju kao znatan napredak. Većinu promjena zasigurno možemo zahvaliti usklađivanju s međunarodnim standardima, ali i kontinuiranom zagovaranju službi za podršku žrtvama, posebice ženskim organizacijama, koje cijelo ovo razdoblje sustavno upozoravaju na nužne promjene utemeljene na izravnom iskustvu u radu sa žrtvama.

Iako je važno pohvaliti sve zakonske izmjene i smjer u kojem se one kreću, i dalje je nužno upozoravati na uočene probleme u praksi u primjeni tih prava. Dostupni rezultati istraživanja, ali i svakodnevna praksa, upućuju na postojanje niza poteškoća s kojima se žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode susreću u sklopu kaznenopravnog sustava. Neki od problema zasigurno su produkt uređenja pojedinih pravnih normi. Praksa uvijek upozori ako je pojedina norma nejasna, nedovoljna ili nepotpuna i stoga je nužno voditi računa o tome te prema potrebi unaprijediti zakonsko uređenje kako bi ono ispunilo svoju primarnu svrhu. U ovaj dio svakako ulazi i kontinuirano usklađivanje s međunarodnim standardima usmjerenima na unapređenje prava, položaja i zaštite žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode.

Nadalje, činjenica je da nijedna zakonska izmjena, koliko god bila dobra, neće imati pozitivan učinak za žrtve ako osobe koje ju primjenjuju nisu educirane i senzibilizirane za rad sa žrtvama kaznenih djela protiv spolne slobode. Zakonske izmjene, propisivanje prava za žrtve i unapređenje njihova položaja nužno mora pratiti edukacija stručnjakinja i stručnjaka o tome kako ih primjenjivati, koja im je svrha i kako ih uskladiti s drugim interesima kaznenog postupka.

Iz svakodnevne je prakse razvidno da se određena prava ne ostvaruju zbog tehničkih nedostataka. Nedovoljan broj audio-video uređaja za ispitivanje žrtava, nedovoljno ljudskih kapaciteta da se žrtvu npr. na vrijeme obavijesti o puštanju okrivljenika iz istražnog zatvora, nedovoljni prostorni kapaciteti sudova tako da žrtve čekaju iskazivanje u hodniku s okrivljenikom i sl. To su problemi koje je svakako nužno rješavati i moguće ih je riješiti uz dovoljno ulaganje (financijskih sredstava, dovoljno ljudskih resursa itd.) i donošenje odluke da će kaznenopravni sustav biti usmjeren na dobrobit žrtava te pružanje podrške i prikladne zaštite.

I zaključno, važno je upozoriti na nužnost unapređenja sustava za podršku žrtvama kaznenih djela protiv spolne slobode. Pristup specijaliziranim organizacijama ima niz koristi za same žrtve, od kojih je jedna svakako povezana s pravima i njihovim ostvarivanjem u kaznenom postupku. Većina osoba koje su preživjele seksualno nasilje treba stručnu podršku za prolazak kroz kazneni postupak i pomoć u tumačenju i ostvarivanju svih dostupnih prava i mogućnosti. Zbog toga je ključno osigurati postojanje dovoljnog broja specijaliziranih službi koje bi imale kapacitet i dovoljne resurse za pružanje tog aspekta pravne podrške – tumačenje i pomoć u ostvarivanju prava žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode.

PODRŠKA ŽRTVAMA SEKSUALNOG NASILJA

Andrea Kapelina, mag. psych.

dr. sc. Maja Mamula, psihologinja

*Marijana Senjak, psihologinja i
psihoterapeutkinja*

U Republici Hrvatskoj uspostavljen je mješoviti sustav podrške žrtvama svih kaznenih djela, uključujući i žrtve seksualnog nasilja, koji se sastoji od institucionalnoga i izvaninstitucionalnog dijela¹²².

Za djecu i punoljetne osobe koje su preživjele bilo koji oblik seksualnog nasilja nužna je pravovremena, lako dostupna i stručna pomoć i podrška u sklopu nadležnih institucija, kao i u specijaliziranim organizacijama civilnog društva. U Protokolu o postupanju u slučaju seksualnog nasilja¹²³ (Protokol) navedene su dostupne institucionalne i izvaninstitucionalne usluge.

6.1. INSTITUCIONALNA POMOĆ I PODRŠKA ŽRTVAMA SEKSUALNOG NASILJA

Institucionalni dio podrške žrtvama čine Služba za podršku žrtvama i svjedocima pri Ministarstvu pravosuđa, uprave i digitalne transformacije, odjeli za podršku žrtvama i svjedocima¹²⁴ i druge državne ustanove, s naglaskom na Zavodu za socijalni rad i zdravstvene ustanove. Podrška se odnosi na zaštitu od daljnjeg nasilja, prijavu nasilja, pružanje zdravstvene pomoći, upoznavanje o pravima i daljnjem postupanju u sklopu pravosuđa te na zaštitu mentalnog zdravlja.

Kao što je vidljivo iz Protokola, iznimno važan segment u pružanju pomoći i podrške žrtvama je sustavna zaštita mentalnog zdravlja, koja treba biti lako dostupna i pravovremena pomoć i potpora u sklopu djelatnosti/službi za zaštitu mentalnog zdravlja, radi oporavka od posljedica preživljenoga seksualnog nasilja. Predviđeno je da se u sklopu osnovne zdravstvene zaštite žrtvama prema potrebi omogući kontakt sa stručnom osobom iz jedinice za zaštitu mentalnog zdravlja, koja je educirana za rad sa žrtvama seksualnog nasilja (npr. psihologinja/psiholog, psihijatrica/psihijatar) radi pružanja potpore žrtvi te prevencije razvoja traumatskih reakcija. Ključno je uključiti žrtvu u terapijske postupke, kao i pružiti žrtvi osnovne informacije o oblicima pomoći i potpore te upoznati žrtvu s postojanjem službi za pomoć i potporu (Zavod za socijalni rad, odjeli za podršku žrtvama i svjedocima pri sudovima, specijalizirane organizacije civilnog društva koje pružaju pomoć i podršku žrtvama seksualnog nasilja). U zdravstvenim ustanovama pri jedinicama za zaštitu mentalnog zdravlja potrebno je imenovati jednu stručnu osobu koja je osoba za kontakt za slučajeve seksualnog nasilja kako bi se proces pružanja nužne zaštite mentalnog zdravlja ubrzao i koordinirao.

U Hrvatskoj za navedeno razdoblje nema dostupnih podataka o broju djece i punoljetnih žrtava koje su dobile pomoć i podršku u zaštiti mentalnog zdravlja, kao ni o vrsti pruženih usluga pomoći i podrške.

Istodobno, iskustva punoljetnih žrtava, a pogotovo djece žrtava, upućuju na nedovoljnu dostupnost usluga za zaštitu mentalnog zdravlja u sklopu zdravstvenih ustanova: od teritorijalne dostupnosti, preko duljine čekanja na tretman, prebacivanja u druge zdravstvene ustanove i sl., o čemu će više biti riječi u poglavlju o uočenim problemima¹²⁵. Za djecu se uočavaju dodatni problemi iznimno malog broja specijaliziranih zdravstvenih ustanova za zaštitu mentalnog zdravlja djece, kao i nedostatan broj specijaliziranih liječnica/liječnika, psihologinja/psihologa i drugih struka upravo za rad s djecom na zaštiti mentalnog zdravlja zbog preživljenih traumatskih iskustava.

¹²² Poveznica za više informacija o sustavu podrške <https://mpudt.gov.hr/sustav-podrske/27336>

¹²³ Vlada Republike Hrvatske, Ured za ravnopravnost spolova (2023). Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja. Dostupno na: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Protokol%20o%20postupanju%20u%20slu%C4%8Daju%20seksualnog%20nasilja.pdf>

¹²⁴ Odjeli za podršku žrtvama i svjedocima djeluju pri četrnaest županijskih sudova i na Općinskom sudu u Splitu, a planirano je osnivanje odjela na preostalim županijskim sudovima i Općinskom kaznenom sudu u Zagrebu.

¹²⁵ Poglavlje 9. „Najvažnije pozitivne promjene, uočeni problemi i ključni koraci za suzbijanje seksualnog nasilja i unapređenje podrške žrtvama“, (str. 116).

6.1.1. Otvaranje BARNAHUS modela (dječja kuća)

S obzirom na navedene probleme u zaštiti djece žrtava kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, iznimno je važno navesti jedan od velikih iskoraka u Hrvatskoj – otvaranje Barnahus modela sigurne kuće za djecu. Riječ je o vodećem europskom modelu zaštite prava i interesa djece žrtava i djece svjedoka nasilja ili zlostavljanja.

Radi prevencije sekundarne viktimizacije djece te osiguravanja koordiniranog postupanja nadležnih institucija prije, tijekom pokretanja kaznenog postupka, odnosno pružanja pomoći djeci žrtvama seksualnog nasilja u sigurnom okružju u tijeku je provođenje projekta „Uspostavljanje Barnahus modela u Hrvatskoj“, koji je zajednički projekt Europske unije i Vijeća Europe i Ministarstva pravosuđa, uprave i digitalne transformacije Vlade RH. Cilj je projekta podržati Hrvatsku u uspostavi prve dječje kuće na nacionalnoj razini, prema modelu Barnahusa, u kojoj će se postupati s djecom žrtvama kaznenih djela, ponajprije kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, u skladu s međunarodnim smjernicama i obećavajućom europskom praksom.

Barnahus model obuhvaća multidisciplinarni i međuagencijski pristup, osiguravajući suradnju između različitih agencija (pravosudnih, socijalnih, medicinskih) u jednoj ustanovi prilagođenoj djeci, koja nudi cjelovite usluge za dijete i obitelj („pod jednim krovom“) kako bi se izbjegla ponovna viktimizacija djeteta tijekom istrage i sudskog postupka, pružio koordinirani i učinkoviti odgovor na nasilje koje je dijete doživjelo te djetetu pružila podrška i pomoć, uključujući medicinsku procjenu i liječenje, u okružju sigurnom za djecu.

Temelj Barnahus modela je pretpostavka da je djetetovo otkrivanje informacija ključno i za identifikiranje i za istraživanje zlostavljanja djece u kaznene, zaštitne i terapijske svrhe.

Prema projektu, do 2026. Republici Hrvatskoj će biti pružena tehnička pomoć u uspostavi operativnog i organizacijskog okvira za uvođenje Barnahus modela. Predviđeni rezultati uključuju uspostavljanje pravnog, političkog i institucionalnog okvira za djelovanje Barnahus modela u Hrvatskoj, jačanje znanja i kapaciteta stručnih osoba koje rade s djecom u području spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, kao i jačanje svijesti stručne i šire javnosti o problemu spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta.

Kako navodi Ministarstvo pravosuđa, uprave i digitalne transformacije, očekivani dugoročni učinak otvaranja Barnahusa je poboljšana kvaliteta usluga pravosudnog sustava za djecu žrtve seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja jačanjem kapaciteta nadležnih tijela i stručnjakinja i stručnjaka za odgovor na slučajeve seksualnog zlostavljanja djece i učinkovitiju koordinaciju države za suočavanje s takvim zločinima na način prilagođen djeci¹²⁶.

6.2. IZVANINSTITUCIONALNA POMOĆ I PODRŠKA ŽRTVAMA SEKSUALNOG NASILJA

Izvaninstitucionalna pomoć i podrška žrtvama seksualnog nasilja uključuje pružanje pomoći i podrške žrtvama seksualnog nasilja u skladu s međunarodnim dokumentima i zakonskim propisima. Obuhvaća opće službe (za žrtve svih kaznenih djela) i specijalizirane službe (za žrtve seksualnog nasilja) uključujući Mrežu podrške i suradnje za žrtve i svjedoke kaznenih djela, Nacionalni pozivni centar za žrtve kaznenih djela i prekršaja i specijalizirane organizacije civilnog društva (OCD), čija specijalizacija je seksualno nasilje ili nasilje u obitelji.

Izvaninstitucionalne usluge su besplatne, lako dostupne, anonimne i pružaju se neovisno o tome je li seksualno nasilje prijavljeno i hoće li uopće biti prijavljeno, kad su žrtve punoljetne osobe. Kad se žrtva odluči na prijavu, sve su usluge dostupne tijekom kao i nakon završetka kaznenog postupka, dokle god postoji potreba za podrškom, neovisno o vrsti sudske odluke koja je donesena.

U sklopu ovog poglavlja prikazan je rad s djecom i odraslim žrtvama seksualnog nasilja, koje pružaju specijalizirane organizacije civilnog društva.

Na području Republike Hrvatske danas djeluje 20 do 30 organizacija koje imaju povijest dugogodišnjeg pružanja različitih oblika pomoći i podrške prije svega ženama koje su preživjele nasilje u obitelji i njihovoj djeci. Neke od tih organizacija bile su prve koje su u Hrvatskoj uopće otvorile temu nasilja nad ženama, nasilja u obitelji i seksualnog nasilja u javnom prostoru, osiguravajući istodobno pomoć i podršku žrtvama, uz sustavno zagovaranje izmjena zakonodavstva, edukacije predstavnica i predstavnika različitih struka, razvoj javnih politika, provođenje istraživanja i javnih kampanja radi osvještavanja stručne i šire javnosti o problemu. Navedene organizacije su mjesta stručnosti i znanja utemeljenog na više od 20 do 30 godina direktnog rada sa ženama.

Većina spomenutih organizacija pruža podršku i žrtvama seksualnog nasilja koje je česti sastavni dio nasilja u obitelji, međutim ne smatraju se specijaliziranim za seksualno nasilje. U Hrvatskoj osim Ženske sobe, kao organizacije specijalizirane za temu seksualnog nasilja, dvije organizacije, Domine – organizacija za promicanje ženskih prava iz Splita i SOS Rijeka – Centar za nenasilje i ljudska prava, napravile su važan iskorak prema specijalizaciji za rad sa žrtvama seksualnog nasilja. Nažalost, sve navedeno još je daleko od broja potrebnih specijaliziranih organizacija kako navodi Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija), koju je Hrvatska ratificirala u lipnju 2018., prema kojoj treba postojati jedna specijalizirana služba/organizacija za rad sa žrtvama seksualnog nasilja na 200.000 stanovnika. Upravo je nedostatak odgovarajućeg broja takvih službi jedan od temeljnih prigovora koji je uputio GREVIO, neovisno stručno tijelo nadzora za procjenu provedbe Istanbulske konvencije u evaluacijskom izvještaju za Hrvatsku u rujnu 2023.

¹²⁶ Ministarstvo pravosuđa, uprave i digitalne transformacije (2024). Uspostavljanje BARNAHUS modela. Dostupno na: <https://mpudt.gov.hr/istaknute-teme/projekti/instrument-za-tehnicku-potporu-tsi/ustpostavljanje-barnahus-modela/27437?lang=mt>

U svrhu detaljnije analize pružene pomoći i podrške žrtvama (djeci i punoljetnim osobama) seksualnog nasilja koju su pružale specijalizirane organizacije u razdoblju od 2013. do 2023., Ženska soba je u listopadu 2024. razvila i distribuirala upitnik (19 pitanja) koji je obuhvaćao opće informacije o organizacijama, pitanja o radu s djecom žrtvama seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja te radu s punoljetnim žrtvama seksualnog nasilja. Upitnik je poslan na 26 organizacija civilnog društva, koje su prepoznate kao relevantne za ovo područje na temelju dosadašnjeg rada. Podaci Ženske sobe prikazani su odvojeno.

Prema podacima **Ženska soba i 10 organizacija civilnog društva** koje su odgovorile na upitnik, od 2013. do 2023. pružile su ukupno **17.660 usluga za 4562 djece i odraslih osoba** koje su preživjele seksualno nasilje.

6.2.1. Podaci organizacija civilnog društva o radu sa žrtvama seksualnog nasilja 2013. – 2023.

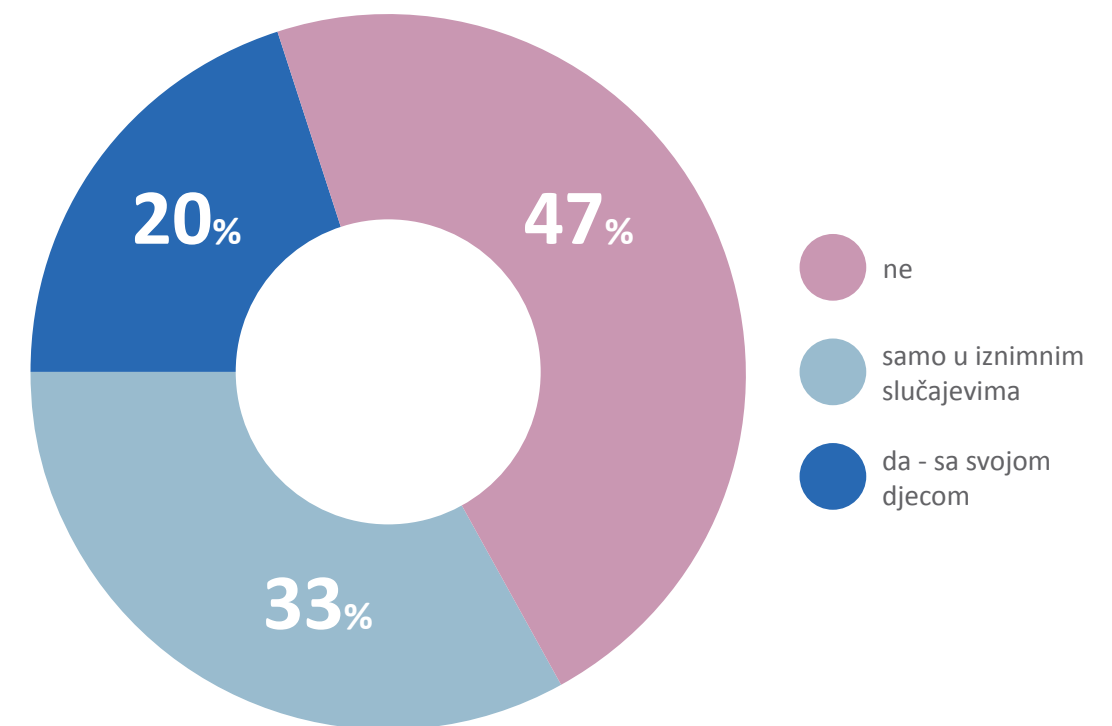
Od 26 organizacija kojima je poslan upitnik, ukupno je 15 organizacija ispunilo anketni upitnik (B.a.b.e. Budi aktivna. Budi emancipirana., Centar za podršku i razvoj civilnog društva „DELFIN“, Domine – organizacija za promicanje ženskih prava, Hrabri telefon, Informativno pravni centar – IPC, SOS Rijeka – centar za nenasilje i ljudska prava, Udruga DUGA – Centar za djecu, mlade i obitelj Solin, Udruga „HERA“ Križevci, Udruga sudaca za mladež, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu i mlade, Udruga UZOR Rijeka, Udruga ZvoniMir, Udruga za podršku žrtvama i svjedocima, Udruga za zaštitu žena i djece žrtava obiteljskog nasilja „IRIS“ Bjelovar, Ženska grupa Karlovac „Korak“ i jedna organizacija koja je odlučila ostati anonimna). Njihovi odgovori bit će prikazani u daljnjem tekstu. Osim 15 navedenih organizacija, nekoliko se javilo povratno da nisu ispunjavale upitnik jer je njihova primarna specijalizacija nasilje u obitelji.

Prema podacima 10 organizacija civilnog društva koje su odgovorile na upitnik, od 2013. do 2023. pružile su ukupno 2714 usluga za 2212 djece i odraslih osoba koje su preživjele seksualno nasilje.

Većina organizacija usmjerena je na lokalno djelovanje, a šest ih radi i na lokalnoj i nacionalnoj razini. Sve organizacije pružaju svoje usluge žrtvama i njima bliskim osobama besplatno.

Na pitanje o radu s **djecom žrtvama seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja** (Grafikon 1), 47 % organizacija izjavljuje kako ne rade s djecom, 33 % to čini samo u iznimnim slučajevima, a 20 % aktivno radi s djecom. Dio organizacija navodi kako, iako u pravilu ne rade s djecom, u situacijama kad podrška za djecu nije dostupna ili je nezadovoljavajuća, pristaju na rad s djecom, no ne mlađom od 14 godina. Osim toga, kad je riječ o smještaju u skloništu, djeci koja borave s majkama pruža se sva potrebna stručna pomoć i podrška u skladu s kapacitetima organizacije.

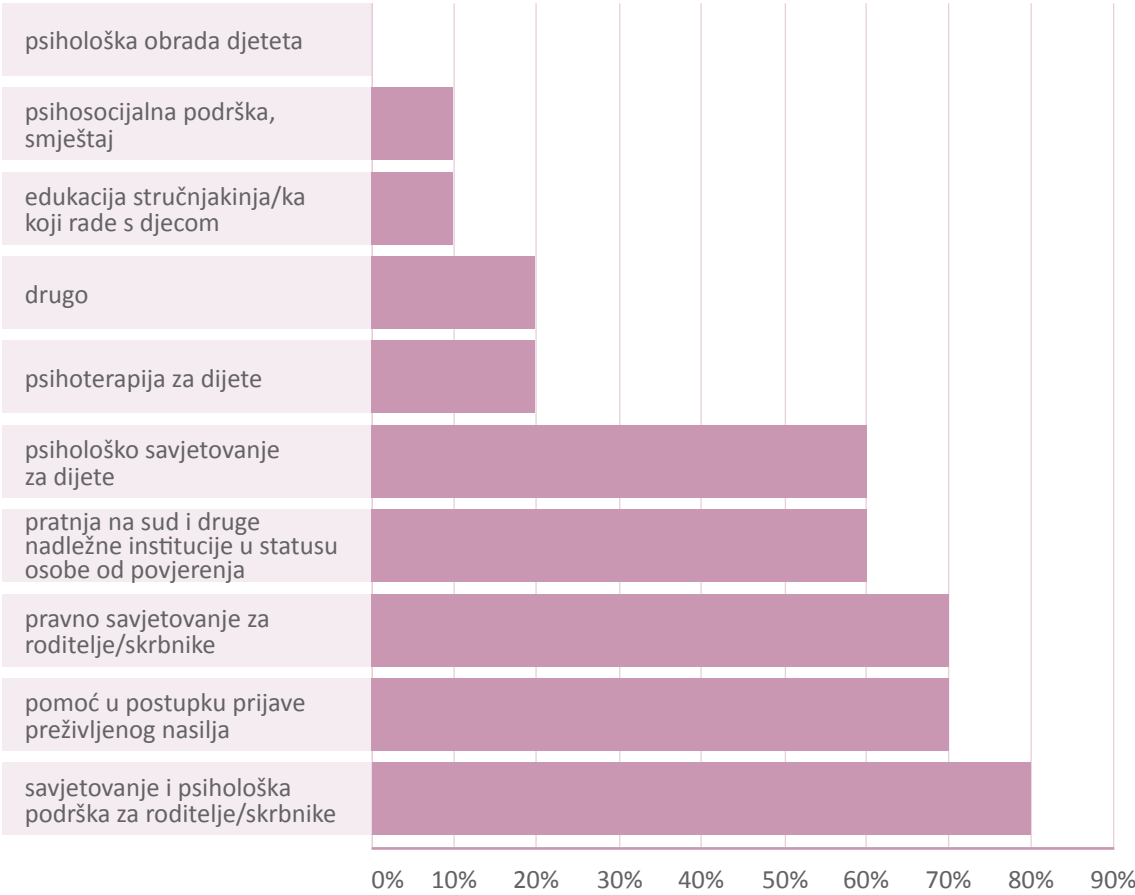
Grafikon 1. Rad specijaliziranih organizacija civilnog društva s djecom žrtvama seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja

Kad je u pitanju rad s djecom s teškoćama u razvoju, 69 % navodi kako ne radi s njima, dok 31 % navodi da rade sa svom djecom s teškoćama u razvoju, neovisno o vrsti teškoće.

Na pitanje koje vrste usluga pružaju djeci, odgovorilo je 10 od 15 organizacija (Grafikon 2). Većina organizacija (80 %) pruža savjetovanje i psihološku podršku roditeljima/skrbnicima djeteta, pravno savjetovanje roditeljima/skrbnicima (70 %) i pomoć u postupku prijave preživljenog nasilja (70 %). Sljedeće najčešće usluge su psihološko savjetovanje za dijete (60 %) i usluga pratnje na sud i druge nadležne institucije u svojstvu osobe od povjerenja (60 %). Rijetko pružaju psihološko savjetovanje za djecu (dvije organizacije). Nijedna organizacija ne provodi psihološku obradu djece, a samo jedna organizacija organizira edukacije za stručnjakinje i stručnjake koji rade s djecom. Kao dodatne usluge neke organizacije navode upućivanje i/ili povezivanje sa specijaliziranim ustanovama za rad s djecom žrtvama seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja.

Grafikon 2. Vrste usluga koje specijalizirane organizacije pružaju djeci žrtvama seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja prikazane u postocima (%)

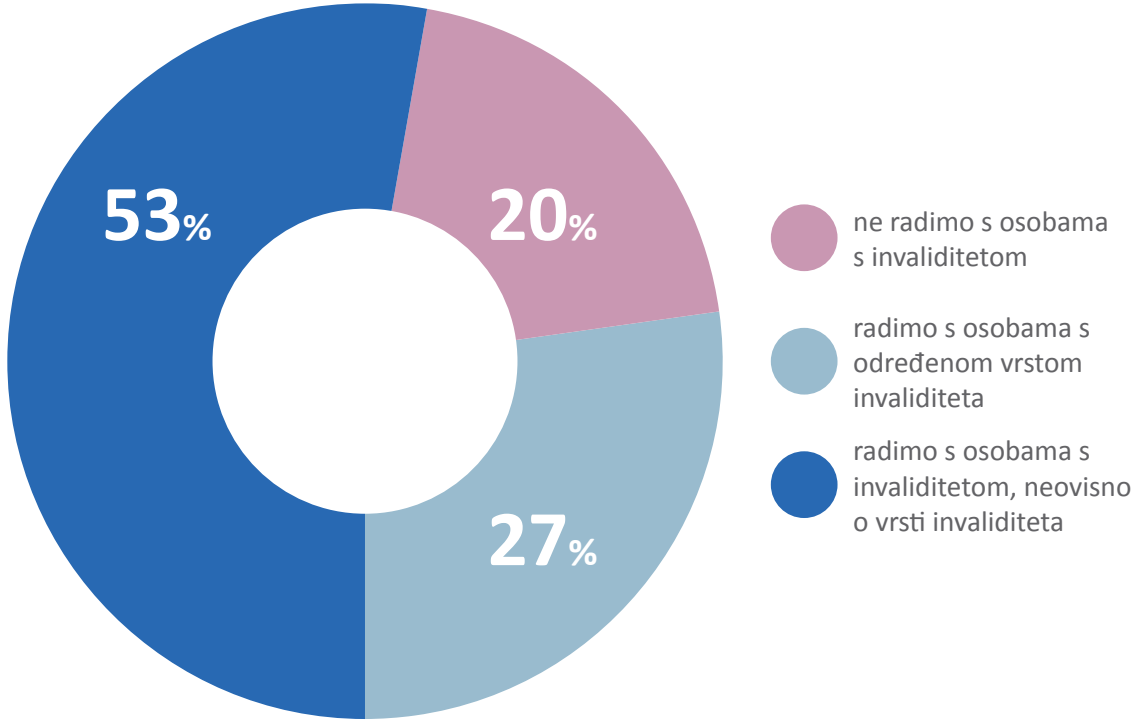
Od 10 organizacija, tijekom 2023. pet navodi da nisu radile s djecom, a pet organizacija je pružilo 95 usluga za 36 djece žrtava spolnog zlostavljanja i iskorištavanja.

Na pitanje o radu s **punoljetnim žrtvama seksualnog nasilja** odgovorilo je svih 15 organizacija, od čega njih 87 % radi s punoljetnim osobama, dvije organizacije ne rade uopće s punoljetnim žrtvama, a dvije organizacije to čine samo u iznimnim slučajevima. Kao objašnjenje navode da iznimne slučajeve smatraju situacije u kojima žrtva ne može potražiti pomoć u Ženskoj sobi (npr. financijske teškoće i manjak vremena za putovanje u Zagreb i sl.) ili situacije prvog razotkrivanja preživljenoga seksualnog nasilja. U tim situacijama pružaju emocionalnu podršku, ali i informacije o Ženskoj sobi, kao specijaliziranoj organizaciji za rad sa žrtvama seksualnog nasilja gdje mogu dobiti potrebnu stručnu pomoć i podršku.

Od 13 organizacija koje rade s punoljetnim žrtvama, njih 85 % radi s punoljetnim ženama, 46 % ima iskustvo rada s punoljetnim muškarcima, dok 38 % ima iskustva u radu s punoljetnim LGBTIQ+ osobama.

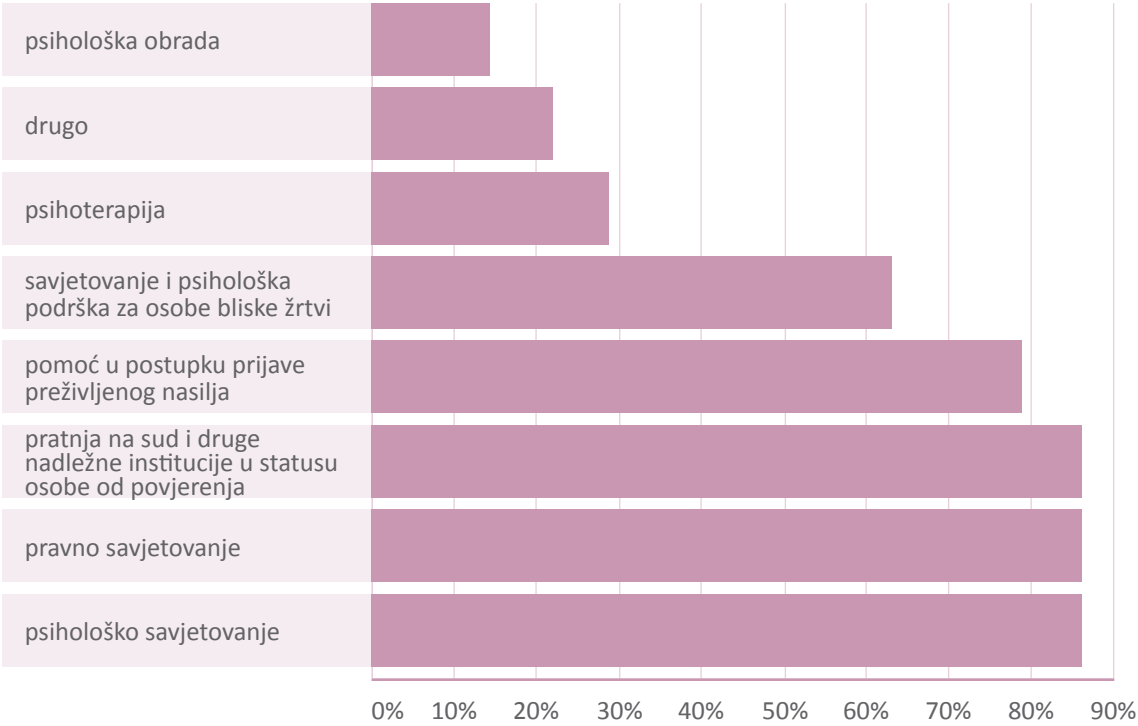
Kad je riječ o radu s punoljetnim žrtvama seksualnog nasilja koje imaju invaliditet (tjelesno, mentalno, intelektualno i/ili osjetilno oštećenje), većina organizacija (80 %) pruža im svoje usluge, od čega 27 % samo osobama s određenim oblikom invaliditeta, a 20 % organizacija navodi da ne radi s osobama s invaliditetom (Grafikon 3).

Grafikon 3. Rad specijaliziranih organizacija civilnog društva s punoljetnim žrtvama seksualnog nasilja koje imaju invaliditet

Na pitanje koje usluge pružaju punoljetnim osobama koje su preživjele seksualno nasilje, najveći dio pruža psihološko savjetovanje (86 %), pravno savjetovanje (86 %) i pratnju na sud i druge nadležne institucije u statusu osobe o povjerenja (86 %). Slijedi pomoć u postupku prijave preživljenog nasilja (79 %) i savjetovanje i psihološka podrška osobama bliskim žrtvama (64 %). Najrjeđe su usluge psihoterapije za žrtve seksualnog nasilja (29 %) i psihološke obrade, koju provode samo dvije organizacije. Tri organizacije navode i ostale usluge, kao što su edukacija stručnjakinja i stručnjaka, osiguravanje privremenog smještaja i psihosocijalna podrška (Grafikon 4).

Grafikon 4. Vrste usluga koje specijalizirane organizacije pružaju punoljetnim žrtvama seksualnog nasilja prikazane u postocima (%)

Tijekom 2023. godine 13 organizacija koje rade s punoljetnim osobama koje su preživjele seksualno nasilje pružilo je **585 usluga za 215 žrtava**.

6.2.2. Podaci Ženske sobe – Centar za žrtve seksualnog nasilje 2013. – 2023.

Rad Ženske sobe temelji se na različitim perspektivama, obuhvaćajući glasove i iskustva osoba koje su preživjele seksualno nasilje, kao i stručnjakinja, pomagačica, zagovaračica i istraživačica. U razvijanju usluga za preživjele posvećeni smo socijalnoj pravdi i ljudskim pravima te nastojimo pružiti **podršku koja je pristupačna, inkluzivna, kulturološki osjetljiva i utemeljena na razumijevanju traume**.

U svoj rad uključujemo zagovaranje ljudskih prava i rodno osjetljiv pristup prema problemu seksualnog nasilja. Priznajemo snagu preživjelih i poštujemo njihova jedinstvena iskustva, stvarajući sigurno i poticajno okružje za oporavak i jačanje otpornosti. Pružanjem naših usluga podržavamo preživjele i njihove zajednice te promičemo aktivizam i društvene promjene.

U sklopu Ženske sobe djeluje **Centar za žrtve seksualnog nasilja** (Centar), jedina specijalizirana služba za djecu od 15 godina naviše i punoljetne osobe koje su preživjele bilo koji oblik seksualnog nasilja. Centar uključuje multidisciplinarni tim stručnjakinja i stručnjaka koji pružaju anonimnu i besplatnu pomoć i podršku osobama koje su preživjele seksualno nasilje i njima bliskim osobama. U stručnom radu tim Centra primjenjuje individualni, holistički i osnažujući pristup, nastojeći sveobuhvatno odgovoriti na potrebe osoba koje su preživjele seksualno nasilje. Sam direktan rad temelji se na trima ključnim pristupima: **razumijevanju rodne perspektive seksualnog nasilja, pristupu usmjerenom na žrtvu te pristupu utemeljenom na razumijevanju utjecaja traume**.

U Centru su **dostupne usluge** koje obuhvaćaju krizno i dugotrajno psihološko savjetovanje, psihoterapijski rad u proradi traumatskog iskustva, pravno savjetovanje s informacijama o pravima u kaznenom postupku te smjernicama o dostupnim uslugama u sustavu zdravstva i socijalne skrbi. Također pružamo podršku u postupku prijave seksualnog nasilja, pripremu za sudski postupak te pratnju tijekom postupka pred nadležnim institucijama (policija, bolnica, državno odvjetništvo, sud, zavod za socijalnu skrb) u svojstvu osobe od povjerenja.

Centar priprema i dostavlja stručna mišljenja, potvrde i preporuke na zahtjev službenih tijela uz suglasnost žrtve te pruža podršku roditeljima čija su djeca preživjela seksualno nasilje, kao i savjetovanje osoba bliskih žrtvi. Uz to, Centar razvija i distribuira edukacijske i informativne materijale namijenjene osobama koje su preživjele seksualno nasilje.

Tim Centra pruža pomoć i podršku žrtvama te njihovim bliskim osobama osobnim susretima u prostorijama Centra, telefonom, e-poštom ili *online* savjetovanjem.

Od 2013. do 2023. Centru se obratilo ukupno 2350 klijentica i klijenata, bilo osobno i/ili neizravno preko institucija, drugih organizacija civilnog društva i dr. (Tablica 17).

Tablica 17. Ukupan broj žrtava seksualnog nasilja koje su se obratile za podršku Centru od 2013. do 2023., po godinama.

	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Ukupan broj klijentica/klijenata	137	142	105	114	146	152	201	271	349	332	401
Nove/novi po godini	125	133	100	104	131	141	193	231	283	252	269
Prenesene/preneseni	12	9	5	10	15	11	8	40	66	80	136

Praćenje jedanaestogodišnjeg razdoblja upućuje na trend porasta broja osoba koje nam se obraćaju za podršku iz godine u godinu, pri čemu je od 2019. najveći skok u porastu. Uspoređujući ukupan broj klijentica i klijenata iz 2023. s 2013. godinom bilježimo porast od 193 %. Takav porast može se objasniti različitim čimbenicima: od povećanja vidljivosti i prepoznatljivosti Ženske sobe u široj javnosti i u sklopu institucija, medija, društvenih mreža, preko jačanja suradnje s institucijama (npr. policija, pravosudni sustav) do jačanja i povećanja kapaciteta tima Centra u pružanju usluga, koji čine stalno zaposleni i vanjski suradnici i suradnice.

Seksualno nasilje može doživjeti svaka osoba, bez obzira na spol i dob, ali s obzirom na to da je seksualno nasilje rodno uvjetovano nasilje, najčešće žrtve su žene, djevojke i djevojčice¹²⁷. U skladu s navedenim, tijekom ovog razdoblja za podršku su se Centru najčešće obraćale žene (Tablica 18). Posljednjih tri do četiri godine bilježi se blagi porast broja muškaraca, transrodnih, interpolnih i rodno varijantnih osoba koje su se obratile za podršku. U 2023. godini omjer žena i muškaraca, transrodnih, interpolnih i rodno varijantnih osoba koje su se obratile Centru iznosi 92 % žena i 8 % muškaraca, transrodnih, interpolnih i rodno varijantnih osoba.

Tablica 18. Spol osoba koje su se obratile za podršku Centru od 2013. do 2023., po godinama.

	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Žene (N)	127	130	98	102	126	141	185	247	298	282	369
(%)	93	92	93	90	86	93	92	91	85	85	92
Muškarci, transrodne, interpolne i rodno varijantne osobe (N)	10	12	7	12	20	11	16	24	51	50	32
(%)	7	8	7	10	14	7	8	9	15	15	8
Ukupan broj	137	142	105	114	146	152	201	271	349	332	401

Tijekom jedanaest godina pruženo je ukupno 14.946 usluga, pri čemu su najčešći oblici komunikacije bili telefonski kontakt (47 %), *online* savjetovanja (WhatsApp, Zoom, Skype) (31 %) i osobno savjetovanje u našim prostorijama (22 %) (Tablica 19). U vrijeme pandemije COVID-19 Ženska soba uvela je savjetovanje preko suvremenih tehnologija, čime je osigurana kontinuirana podrška, čak i kad su dolasci klijentica i klijenata u prostor organizacije bili onemogućeni. Takva se praska pokazala korisnom za rad na pružanju podrške žrtvama iz cijele Hrvatske, tako da se od tada bilježi porast uporabe mobilnih aplikacija i e-pošte za savjetovanje, uključujući i *online* savjetovanje (Zoom, Google Meets). Iz Tablici 19 vidljiv je i trend porasta broja pruženih usluga tijekom godina.

Tablica 19. Ukupan broj i način pružanja usluga u Centru od 2013. do 2023.

Način pružanja usluga	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	Ukupno
Telefonsko savjetovanje	363	313	289	302	330	508	700	1106	997	1040	1088	7036
Osobno savjetovanje u našem prostoru	114	130	108	104	222	266	327	290	289	595	863	3308
Online savjetovanje (e-pošta, WhatsApp, Zoom, Skype)	205	130	279	134	205	129	279	594	790	965	892	4602
Ukupan broj pruženih usluga	682	573	676	540	757	903	1306	1990	2076	2600	2843	14.946

Tijekom navedenog razdoblja najčešći problemi s kojima su nam se klijentice i klijenti obraćali su: silovanje (52 %), bludne radnje (15 %) i kombinirano seksualno nasilje kao dio nasilja u obitelji (15 %). Dodatno, obraćali su nam se i zbog problema poput seksualnog uznemiravanja, elektroničkog seksualnog nasilja, kombiniranih oblika nasilja, trgovanja ljudima te drugih specifičnih potreba. Kategorija „nešto drugo“ obuhvaća različite vrste informacija za specifične probleme (Tablica 20).

127 Više u poglavlju 2. „Seksualno nasilje – razumijevanje problema“ (str. 10).

Tablica 20. Podaci o broju pruženih usluga u Centru prema vrsti problema od 2013. do 2023.

Vrsta problema	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	Ukupno
Silovanje	376	350	492	366	450	504	548	890	1042	1218	1526	7762
Bludne radnje / prisilne seksualne radnje	25	12	2	61	35	67	293	406	422	549	405	2277
Kombinirano seksualno nasilje kao dio nasilja u obitelji	204	132	49	47	57	96	111	334	221	439	558	2248
Seksualno uznemiravanje	23	25	17	12	78	34	17	52	115	110	114	597
Elektroničko seksualno nasilje	7		33	18	7	21	34	30	43	89	46	328
Kombinirana problematika		7	17	10	88	144	240	149	145	56	111	967
Trgovanje ljudima				5				41		44	28	118
Nešto drugo (razne informacije)	47	47	66	21	42	37	63	88	88	95	55	649
Ukupno	682	573	676	540	757	903	1306	1990	2076	2600	2843	14.946

Centru su se najčešće javljale same žrtve (75 %), članice i članovi obitelji ili rodbina žrtve (8 %) i predstavnice i predstavnici državnih institucija (4 %). Ostali kontakti uključuju predstavnice i predstavnike organizacija civilnog društva, žrtvi poznate osobe, suradnice i suradnike Ženske sobe, prijateljice i prijatelje žrtve, partnerice i partnere žrtve. Od 2020. uvedeno je i bilježenje slučajeva kad tim Centra, za potrebe žrtve, obavještava druge institucije i/ili organizacije (4 %) (Tablica 21).

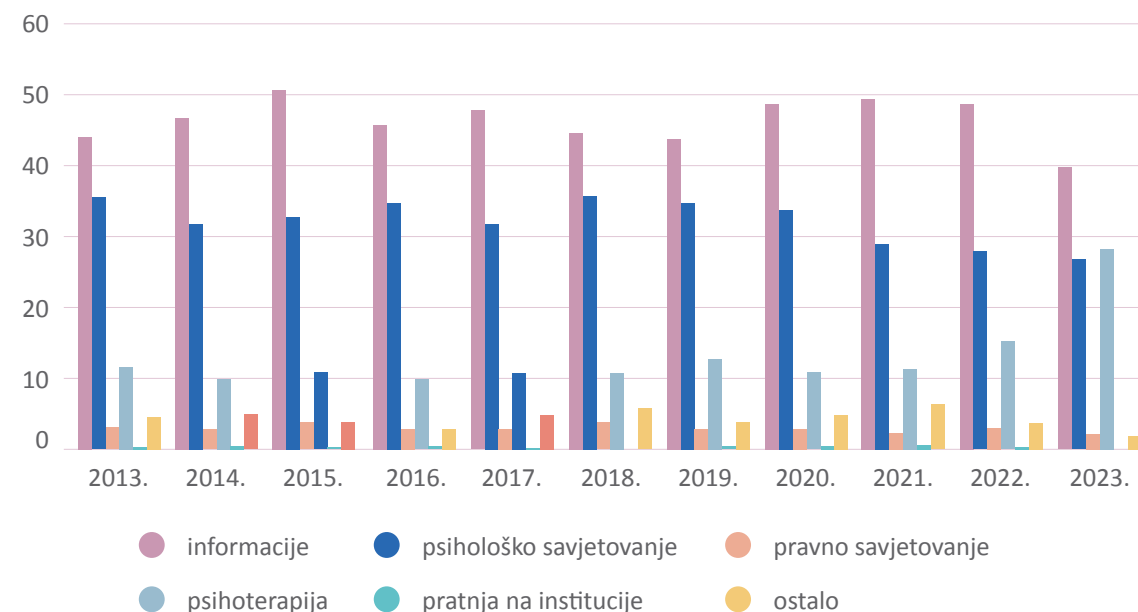
Tablica 21. Podaci o tome s kim je u Centru ostvaren kontakt od 2013. do 2023.

Tko je kontaktirao	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	Ukupno
Osobno žrtva	529	405	513	336	566	565	846	1415	1613	2130	2349	11.267
ŽS obavještava druge u ime klijentice/ klijenta*								277	137	114	75	603
Obitelj ili rodbina žrtve	73	57	66	91	43	105	118	106	148	188	206	1201
Predstavnice/ predstavnici državne institucije	48	49	43	57	52	100	131	19	54	36	42	631
Poznata osoba, suradnice/ suradnici	7	21	36	11	39	56	73	43	17	38	25	366
Prijatelj/ prijateljica	22	24	18	10	9	9	20	13	40	29	36	230
Predstavnice/ predstavnici organizacija civilnog društva	3	17		35	36	56	110	76	60	48	54	495
Partner/ partnerica					12	12	8			17	56	105
Ostalo								41	7			48

* Kategorija uvedena 2020. godine.

U Centru osobe koje su preživjele seksualno nasilje imaju pristup nizu besplatnih usluga, kao što su potrebne informacije, psihološko savjetovanje, pravno savjetovanje, psihoterapija, upućivanje na ginekološki pregled, pratnja na institucije, rad s bliskim osobama žrtve i dr. Kategorija „ostalo“ odnosi se na kontakte s institucijama, vanjskim suradnicama i suradnicima i sl. Najčešće pružane usluge uključuju informacije o pravima, postupcima i mogućnostima dobivanja podrške, a slijede ih psihološka savjetovanja te psihoterapija (Grafikon 5).

Grafikon 5. Vrste pruženih usluga u Centru od 2013. do 2023. prikazane u postocima (%)

Iz navedenih podataka uočava se jasan trend rasta, kako broja osoba koje traže pomoć i podršku u ženskoj sobi, ali i drugim organizacijama, tako i broja usluga koje organizacije pružaju. Ovakav porast može se pripisati intenzivnim naporima na povećanju vidljivosti samog problema seksualnog nasilja, organizacija koje pružaju podršku, kao i kontinuiranom radu na destigmatizaciji seksualnog nasilja.

Aktivnosti Ženske sobe usmjerene na podizanje svijesti o problematici seksualnog nasilja pridonose polako, ali sustavno i tijekom godina stvaraju sigurnije okružje za osobe koje su preživjele seksualno nasilje, u kojem se osjećaju dovoljno ohrabrenima potražiti pomoć od specijaliziranih organizacija. Ujedno se uočava da u rad Ženske sobe i drugih specijaliziranih organizacija postoji sve veće povjerenje, i opće i stručne javnosti, prije svega u samu kvalitetu rada, stručnost i u pristupačnost.

6.2.3. Podaci Mreže podrške i suradnje za žrtve i svjedoke kaznenih djela 2018. – 2023.

Mreža podrške i suradnje za žrtve i svjedoke kaznenih djela (Mreža)¹²⁸ započela je s radom 2018. i postala je jedan od ključnih segmenata izvaninstitucionalnog dijela sustava za podršku žrtvama u Hrvatskoj. Uloga Mreže je, osim pružanja usluga žrtvama, kontinuiran rad na standardizaciji sustava za podršku žrtvama, povezivanje svih dionika sustava na svim razinama (lokalnoj i nacionalnoj) te kontinuirano širenje informacija o dostupnim uslugama za žrtve i njihovim pravima.

U sklopu Mreže dostupne su usluge pružanja emocionalne i praktične podrške, tehničkih i praktičnih informacija i informacija o pravima; psihološkoga i pravnog savjetovanja; usluge pratnje u ulozi osobe od povjerenja na sve nadležne institucije. Žrtve mogu dobiti navedenu pomoć i podršku neovisno o prijavi kaznenog djela, a u slučaju prijave neovisno o trajanju postupka.

U sklopu djelovanja Mreže podrške i suradnje u razdoblju od osnivanja u siječnju 2018. do kraja 2023. pruženo je **38.964 različitih usluga** za ukupno **4426 korisnica i korisnika**. Od ukupnog broja osoba godišnje je otprilike **10 % žrtava seksualnog nasilja** koje su se u tom razdoblju obratile za pomoć i podršku. Od 2023. vode se odvojeno i podaci za žrtve seksualnog nasilja, a te su se godine Mreži za podršku obratile **134 žrtve seksualnog nasilja**.

Podaci Mreže nisu spojeni s podacima Ženske sobe i drugih specijaliziranih organizacija jer je više od polovice organizacija iz Mreže sudjelovalo u upitniku za specijalizirane organizacije.

¹²⁸ Više o radu Mreže podrške i suradnje za žrtve i svjedoke kaznenih djela dostupno je na: <https://mrezapodrskeisuradnje.com/hr/>

PROGRAMI PREVENCIJE SEKSUALNOG NASILJA I SPECIJALIZIRANE EDUKACIJE O SEKSUALNOM NASILJU

Kristina Mihaljević, mag. paed. soc.

Prevenција seksualnog nasilja i sustavne, specijalizirane edukacije ključne su u suzbijanju seksualnog nasilja, kao i pružanju učinkovite podrške i zaštite žrtvama (djece i odraslih) seksualnog nasilja. Od 2013. do 2023. važnost edukacijskih i preventivnih programa o seksualnom nasilju postaje sve vidljivija, posebice nakon ratifikacije Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija) 2018. te donošenja Nacionalnog plana za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja do 2027. godine ¹²⁹. U ovom će poglavlju biti prikazan i analiziran razvoj verificiranih programa prevencije seksualnog nasilja u odgojno-obrazovnim ustanovama, prikaz prikupljenih informacija o provedenim edukacijama o seksualnom nasilju, kao i ključni uspjesi i problemi u ovom području.

7.1. VERIFICIRANI PROGRAMI PREVENCIJE SEKSUALNOG NASILJA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM SUSTAVU U HRVATSKOJ

Za prevenciju seksualnog nasilja na svim razinama nužan je sveobuhvatan i koordinirani pristup koji uključuje različite zakonodavne, obrazovne, društvene i institucionalne mjere. Ovakav pristup ne samo da sprečava nasilje prije nego što se dogodi (univerzalna prevencija) već i omogućuje pravovremenu intervenciju (selektivna prevencija) te osigurava zaštitu i podršku osobama koje su preživjele seksualno nasilje (indicirana prevencija).

Zaštita djece od seksualnog zlostavljanja u Hrvatskoj, uključujući i prevenciju seksualnog nasilja, regulirana je nizom međunarodnih i domaćih akata, među ostalim:

- *Konvencija o pravima djeteta*
- *Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarote konvencija)*
- *Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija)*
- *Direktiva 2011/93/EU o suzbijanju seksualnog zlostavljanja i seksualnog iskorištavanja djece i dječje pornografije*
- *Strategija Vijeća Europe za prava djeteta 2016. – 2021. i Strategija Vijeća Europe za prava djeteta 2022. – 2027.*
- *Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine i Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2022. do 2026. godine*
- *Nacionalna politika za ravnopravnost spolova 2011. – 2015., Nacionalni plan za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. godine*
- *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji 2011. – 2016., Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji 2017. – 2022.*
- *Nacionalni plan za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja za razdoblje do 2027. godine*
- *Akcijski plan za prevenciju nasilja u školama 2020. – 2024.*
- *Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja*
- *Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima.*

¹²⁹ Više o Nacionalnom planu nalazi se u poglavlju 8. „Strateški dokumenti u Hrvatskoj vezani uz seksualno nasilje“, na stranici 106

Navedeni dokumenti, uz brojne zakonske akte Republike Hrvatske, čine temelj hrvatskog strateškog okvira za prevenciju seksualnog nasilja, kako unutar obitelji tako i u širem društvenom kontekstu, no njihov uspjeh ovisi o učinkovitosti provedbe na svim razinama.

Iako postoji velik broj javnih politika, dokumenata, strategija i protokola u Hrvatskoj koji naglašavaju važnost razvoja i provedbe programa prevencije seksualnog nasilja u razdoblju od 2013. do 2023., u **odgojno-obrazovnom sustavu Republike Hrvatske ne postoji obveza provedbe programa prevencije seksualnog nasilja**. Nadalje, do 2019., odnosno **do razvoja prvog programa prevencije seksualnog nasilja koji je razvila Ženska soba, nije postojao ni odobreni program za provođenje u odgojno-obrazovnim ustanovama** koji je isključivo bio usmjeren na prevenciju seksualnog nasilja, što je vidljivo iz popisa preventivnih projekata/programa vezanih uz prevenciju nasilja,¹³⁰ koji je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih objavilo 2020. u povodu usvajanja Akcijskog plana za prevenciju nasilja u školi.

Prevencija seksualnog nasilja u analiziranom razdoblju temeljila se na slobodnoj volji i izboru pojedinih odgojno-obrazovnih ustanova koje samostalno provode programe koje su najviše kreirale organizacije civilnog društva ili koje pak provode same organizacije u odgojno-obrazovnim ustanovama. Tako se npr. u Hrvatskoj od 2000-te provodi CAP (*Child Assault Prevention*)¹³¹, u organizaciji Udruga roditelja “Korak po korak”. To je program primarne prevencije zlostavljanja koji uključuje i teme povezane s prevencijom seksualnog zlostavljanja djece. Osim navedenoga, postoje različiti preventivni programi koje provode organizacije civilnog društva (npr. CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje, Hrabri telefon, Centar za nestalu i zlostavljano djecu Plavi telefon, Društvo za psihološku pomoć, Ambidekster klub) te institucije i ustanove (npr. Ministarstvo unutarnjih poslova RH, Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba) te međunarodne organizacije (npr. UNICEF). Iako je provođenje svih programa važno i nužno za zaštitu djece, seksualno nasilje nije bio njihov jedini fokus te je vidljivo nepostojanje ujednačenoga i sustavnog pristupa prevenciji seksualnog nasilja, koji uključuje djecu, roditelje i odgojno-obrazovne djelatnice i djelatnike na nacionalnoj razini.

Ženska soba od svojeg osnivanja (2002.) radi na razvoju i provedbi programa prevencije seksualnog nasilja te je prepoznala interes odgojno-obrazovnih ustanova za rad na prevenciji, kao i ključne probleme u ovom području:

1. seksualno nasilje nad i među djecom široko je rasprostranjeno i istodobno nedovoljno prepoznato u društvu
2. nedostaje sustavna edukacija roditelja i odgojno-obrazovnih djelatnica i djelatnika o temi seksualnog nasilja nad i među djecom
3. nedostaje sustavna prevencija seksualnog nasilja na svim razinama odgojno-obrazovnog sustava (od vrtića do fakulteta)
4. djeca, kao posebno ranjiva skupina, nemaju nužne informacije koje bi im pomogle da prepoznaju seksualno nasilje niti informacije komu se sve mogu obratiti za pomoć i podršku.

Radi navedenog Ženska soba je 2018. započela rad na razvoju i provedbi prvih kulturno prilagođenih, znanstveno utemeljenih i evaluiranih programa prevencije seksualnog nasilja nad i među djecom u Hrvatskoj – „Seksualno nasilje – edukacijski i prevencijski program” (SNEP). Programi aktivno uključuju djecu (od faze kreiranja programa), edukaciju roditelja i odgojno-obrazovnih djelatnica i djelatnika, odnosno sve ciljne skupine nužne za sveobuhvatnu prevenciju seksualnog nasilja.

Do sada su razvijena dva programa koje su odobrili Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih i Agencija za odgoj i obrazovanje, stoga ih sve osnovne i srednje škole mogu uvrstiti u školski preventivni kurikulum:

- **SNEP 1 – program prevencije seksualnog nasilja za srednje škole**¹³²

SNEP program sastoji se od ukupno šest preventivnih radionica s pripadajućim priložima namijenjenima za provedbu s učenicima i učenicima od prvoga do trećeg razreda srednje škole. Sastavni dio programa je i priručnik [Seksualno nasilje nad i među djecom i mladima](#) koji sadržava i teorijski dio o seksualnom nasilju nad djecom. Cjelokupni program dostupan je na [mrežnoj stranici](#).

- **SNEP 2 – JUNIOR – program prevencije seksualnog nasilja za više razrede osnovnih škola**¹³³

¹³⁰ Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih (2020) *Prikaz preventivnih projekata/programa vezanih uz prevenciju nasilja*. Dostupno na: <https://mzom.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/StrucnaTijela/Prikaz%20preventivnih%20projekata%20programa%20vezanih%20uz%20prevenciju%20nasilja.pdf>

¹³¹ Udruga roditelja “Korak po korak” u suradnji s International Center for Assault Prevention (ICAP) (2014). *Svako dijete ima parvo biti sigurno, jako i slobodno*. Dostupno na: <https://urpkp.org/wp-content/uploads/2020/04/15-godina-CAP-a.pdf>

¹³² <https://www.zenskasoba.hr/seksualno-nasilje-edukacijski-i-prevencijski-program/>

¹³³ <https://snep2junior.zenskasoba.hr/>

SNEP 2 – JUNIOR program sastoji od ukupno osam preventivnih radionica, s pripadajućim priložima, namijenjenih učenicama i učenicima od 5. do 8. razreda osnovne škole i videopredavanja koje je namijenjeno roditeljima. Sastavni dio programa je i priručnik [Seksualno nasilje nad djecom](#) koji sadržava i teorijski dio povezan s temom seksualnog nasilja nad djecom. Cjelokupni program dostupan je na [mrežnoj stranici](#).

Osim njih razvijen je i **program prevencije namijenjen djeci s teškoćama u razvoju**¹³⁴ te **SNEP ONLINE TOOL**¹³⁵, online platforma za prevenciju seksualnog nasilja namijenjena učenicama i učenicima srednjih škola, roditeljima te odgojno-obrazovnim djelatnicama i djelatnicima za samostalno korištenje.

Svi navedeni programi Ženske sobe besplatni su i dostupni za provođenje u školama, a Ženska soba kontinuirano održava edukacije za provedbu svih SNEP programa, kako samostalno tako i u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje.

SNEP programi su od 2019. do kraja 2023. provedeni **u više od 140 osnovnih i srednjih škola**¹³⁶ diljem Republike Hrvatske te je održano **1320 različitih edukacijsko-preventivnih aktivnosti, na kojima je sudjelovala 15.781 osoba**, od čega:

- 40 aktivnosti (predavanja, jednodnevne i višednevne edukacije) za 1340 odgojno-obrazovnih djelatnica i djelatnika
- 69 predavanja za 1938 roditelja
- 1211 aktivnosti (radionice, višednevne edukacije) za 12.503 učenice i učenika osnovnih i srednjih škola.

Tijekom razvoja svakog od SNEP programa (SNEP 1, SNEP 2 – JUNIOR i SNEP ONLINE TOOL) provedeno je pretestiranje i dva posttestiranja (nakon tjedan dana i nakon mjesec dana) kako bi se evaluirao učinak samih programa.

U pretestiranjima sudjelovalo je 4715 učenica i učenika u dobi od 10 do 19 godina iz 85 osnovnih i srednjih škola. Rezultati pokazuju da je **32,9 % do 33,8 % učenica i učenika srednjih škola** (gotovo svaka druga učenica i svaki peti učenik) te **25,2 % učenica i učenika osnovnih škola** (gotovo svaka treća učenica i svaki peti učenik) **preživjelo neki oblik seksualnog nasilja** (Tablica 22).

Posebno zabrinjava podatak koji ukazuje da se *svako drugo dijete koje je preživjelo neki oblik seksualnog nasilja nikome nije povjerilo*, zbog čega nije dobilo potrebnu pomoć i podršku.

Tablica 22. Osobno iskustvo preživljenoga seksualnog nasilja učenica i učenika i povjeravanje.

	Ukupno	Djevojčice/ djevojke	Dječaci/mladići	Nikome se nije povjerila/ povjerio
SNEP 1	33,8 %	48,5 %	22,9 %	50 %
SNEP 2 – JUNIOR	25,2 %	29,3 %	20,5 %	45 %
SNEP ONLINE	32,9 %	43 %	17,5 %	52 %

Nadalje, rezultati pretestiranja pokazali su da učenice i učenici **imaju vrlo nisku razinu znanja o problemu seksualnog nasilja** (oblici, posljedice, komu se obratiti u slučaju seksualnog nasilja i sl.), **vrlo visoku razinu stavova utemeljenih na predrasudama te visoku razinu stavova koji podržavaju okrivljavanje žrtve i umanjuju odgovornost počinitelja**:

- „Ponekad je žrtva sama kriva.” (do 56 %)
- „Žrtve su najčešće mlade i zgodne i izazivaju svojom odjećom i ponašanjem.” (do 55 %)
- „Ako cura pošalje svom dečku intimni sadržaj, sama si je kriva – ako nije htjela da bude javno objavljen i/ili da ga njegovi prijatelji vide, nije ga ni trebala slati.” (do 56 %)
- „Seksualno nasilje uglavnom se događa noću, na mračnim i napuštenim mjestima.” (do 56 %)

Svi navedeni podaci i rezultati pokazuju nužnost kontinuirane i obvezne provedbe programa prevencije seksualnog nasilja u okviru odgojno-obrazovnih ustanova koja će aktivno uključivati djecu, edukaciju roditelja i odgojno-obrazovnih djelatnica i djelatnika radi zaštite djece i osiguravanja podrške svoj djeci koja su preživjela seksualno nasilje.

¹³⁴ <https://zenskasoba.hr/wp-content/uploads/2023/09/ZIP-elektronicka-zbirka-preventivnih-aktivnosti.pdf>

¹³⁵ <https://snep.hr/>

¹³⁶ *Ne postoji evidencija nadležnog Ministarstva o provedbi školskih preventivnih programa, Ženska soba vodi svoju evidenciju (moguće je da neke škole nisu popunile online obrazac koji se odnosi na uvrštavanje SNEP programa u školski preventivni kurikulum te da je ovaj broj veći).*

U prilog tomu govore i **rezultati posttestiranja** učenica i učenika koji su sudjelovali u SNEP programima koji pokazuju **povećanu razinu znanja o seksualnom nasilju, veću empatiju prema drugoj djeci koja su preživjela seksualno nasilje**, kao i **veću informiranost djece o mogućnostima pomoći i podrške u slučaju seksualnog nasilja**. Također je prisutno **manje podržavanje većine predrasuda o seksualnom nasilju**. Stečena znanja, kao i promjene stavova, pridonijele su tomu da se djeca nakon održanih radionica obraćaju stručnoj službi škole za pomoć u vezi s preživljenim seksualnim nasiljem, ali i drugim vrstama nasilja (vršnjačko nasilje, elektroničko nasilje, nasilje u obitelji).

7.1.1. ZAKLJUČAK

Prevenција seksualnog nasilja u odgojno-obrazovnom sustavu ima ključnu ulogu u osiguravanju sustavne zaštite djece kroz edukaciju, osnaživanje i stvaranje sigurnoga i podržavajućeg okruženja. Ključno je da programi prevencije seksualnog nasilja postanu obvezni dio školskoga preventivnog kurikula kako bi sva djeca dobila temeljna znanja o ovoj temi i informacije o postojećim mehanizmima zaštite. Trenutačni sustav, u kojem provedba programa prevencije seksualnog nasilja ovisi o dobroj volji i inicijativi pojedinih odgojno-obrazovnih djelatnika i djelatnika, nije dostatan za sustavno suočavanje s ovim problemom. Potrebno je razviti nacionalni okvir za prevenciju seksualnog nasilja u odgojno-obrazovnom sustavu s jasno definiranim standardima koji će osim rada s djecom uključivati i kontinuiranu edukaciju roditelja i odgojno-obrazovnih djelatnika, kao i sustavno praćenje i evaluaciju provedbe preventivnih programa. Nadalje, potrebno je unaprijediti suradnju odgojno-obrazovnih ustanova i nadležnih tijela i institucija u slučajevima prijave sumnje na seksualno nasilje te osigurati podršku djeci koja su preživjela seksualno nasilje, njihovim roditeljima, ali i odgojno-obrazovnim djelatnicama i djelatnicima koji s njima rade.

Unatoč brojnim problemima, a na temelju svojega dugogodišnjeg rada na prevenciji seksualnog nasilja, Ženska soba prepoznaje brojne pozitivne pomake na ovom području, a to je svakako razvoj prvih programa prevencije seksualnog nasilja u Hrvatskoj (odobrilo ih je nadležno Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih), sve veći broj osnovnih i srednjih škola koje se uključuju u njihovu provedbu te postojanje nacionalnih strateških dokumenata kojima je u središtu prevencija seksualnog nasilja, ponajprije Nacionalnog plana za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja za razdoblje do 2027. godine.

Nužno je nastaviti unapređivati sveobuhvatnu i sustavnu prevenciju seksualnog nasilja u Hrvatskoj, što će Ženska soba nastaviti činiti razvojem novih programa, poput SNEP 3 – KIDS (namijenjen nižim razredima osnovnih škola) i SNEP 4 – BABY (usmjeren na djecu predškolske dobi).

7.2. EDUKACIJE O SEKSUALNOM NASILJU

Provedba edukacija o seksualnom nasilju ključna je za podizanje svijesti i razumijevanje problema, čime se pridonosi smanjenju predrasuda koje okružuju temu seksualnog nasilja i zaštiti žrtava od reviktimizacije. Uz nužnost provedbe programa prevencije seksualnog nasilja, kao što je opisano u prethodnom poglavlju, nužno je kontinuirano provoditi edukacijske aktivnosti za sve ciljne skupine, a posebice za predstavnice i predstavnike nadležnih tijela i institucija (policija, zavodi za socijalni rad, sustav pravosuđa, zdravstveni sustav, odgojno-obrazovni sustav i dr.) te stručnjakinje i stručnjake koji direktno rade s osobama koje su preživjele seksualno nasilje (djecom i odraslim osobama) radi osiguravanja kvalitetne i učinkovite pomoći, podrške i zaštite osoba koje su preživjele seksualno nasilje.

Od 2013. do 2023. u usporedbi s prethodnim razdobljem primjetno je da je došlo do porasta svijesti stručne i šire javnosti o nužnosti edukacija, a posebice od 2018. kad je Hrvatska ratificirala Istanbulsku konvenciju, koja obvezuje države članice na provođenje sustavnih, specijaliziranih edukacija i na prevenciju nasilja, uključujući i seksualno nasilje. Nacionalni strateški dokumenti, navedeni u poglavlju 7.1., uključuju posebne mjere za edukaciju stručnjakinja i stručnjaka te javnosti o seksualnom nasilju, a preko Europskih fondova osigurana su financijska sredstva za provedbu edukacija u ključnim sektorima (npr. policija, pravosuđe).

Usprkos tomu, u Hrvatskoj i dalje postoje brojni problemi, kao što su oni koje prepoznaje Ženska soba na temelju direktnog rada sa žrtvama seksualnog nasilja i provedbe brojnih edukacijskih aktivnosti, ali i problema istaknutih u Osnovnom evaluacijskom izvještaju GREVIO-a za Hrvatsku o zakonodavnim i drugim mjerama provedbe Istanbulske konvencije¹³⁷. Ističemo sljedeće preporuke:

- *GREVIO snažno potiče hrvatske vlasti da poduzmu dodatne napore u usvajanju i provedbi sveobuhvatnog skupa politika za sprječavanje i borbu protiv svih oblika nasilja nad ženama obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom, posebno seksualnog nasilja.*
- *GREVIO urgira hrvatske vlasti da osiguraju sustavno i obvezno početno i stručno osposobljavanje o sprječavanju i otkrivanju svih oblika nasilja nad ženama obuhvaćenih Istanbulskom konvencijom za sve stručnjake, posebice za zdravstveni sektor, socijalne radnike i pravnike poput onih u državnom odvjetništvu i pravosuđu. Takva obuka trebala bi se temeljiti na načelima nediskriminacije i ravnopravnosti žena i muškaraca te biti osmišljena u bliskoj suradnji sa svim relevantnim dionicima, uključujući neovisne ženske*

¹³⁷ GREVIO (2023). Osnovno evaluacijsko izvješće GREVIO-a o zakonodavnim i drugim mjerama kojima se provode odredbe Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija) HRVATSKA. Dostupno na: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Obitelj%20i%20djeca/GREVIO/GREVIO%20IZVJEŠĆE%20O%20PROVEDBI%20KONVENCIE%20VE%20O%20SPREČAVANJU%20I%20BORBI%20PROTIV%20NASILJA%20NAD%20ŽENAMA%20I%20NASILJA%20U%20OBITELJI%20I%20REPUBLIKU%20HRVATSKU.pdf>

nevladine organizacije koje pružaju specijaliziranu potporu ženama žrtvama nasilja. Potrebno je uspostaviti jasne protokole i smjernice kako bi se odredili standardi koje djelatnici trebaju slijediti u svojim područjima rada.

U daljnjem tekstu bit će prikazane edukacije koje je u analiziranom razdoblju organizirala Ženska soba, kao i dostupni podaci o edukacijama koje su organizirale druge organizacije civilnog društva te nadležna tijela i institucije.

7.2.1. Edukacije koje je provela Ženska soba

Ženska soba od svojeg osnivanja 2002. godine kontinuirano radi na razvoju i provedbi specijaliziranih edukacija o temi seksualnog nasilja, a pri njihovu razvoju i unapređenju kreće od prepoznatih potreba u društvu, direktnog rada s osobama koje su preživjele seksualno nasilje, direktnog rada s djecom, mladima, roditeljima, predstavnicama i predstavnicima nadležnih tijela i institucija, organizacija civilnog društva, stručne i šire javnosti te rezultata praćenja i evaluacije provedenih aktivnosti.

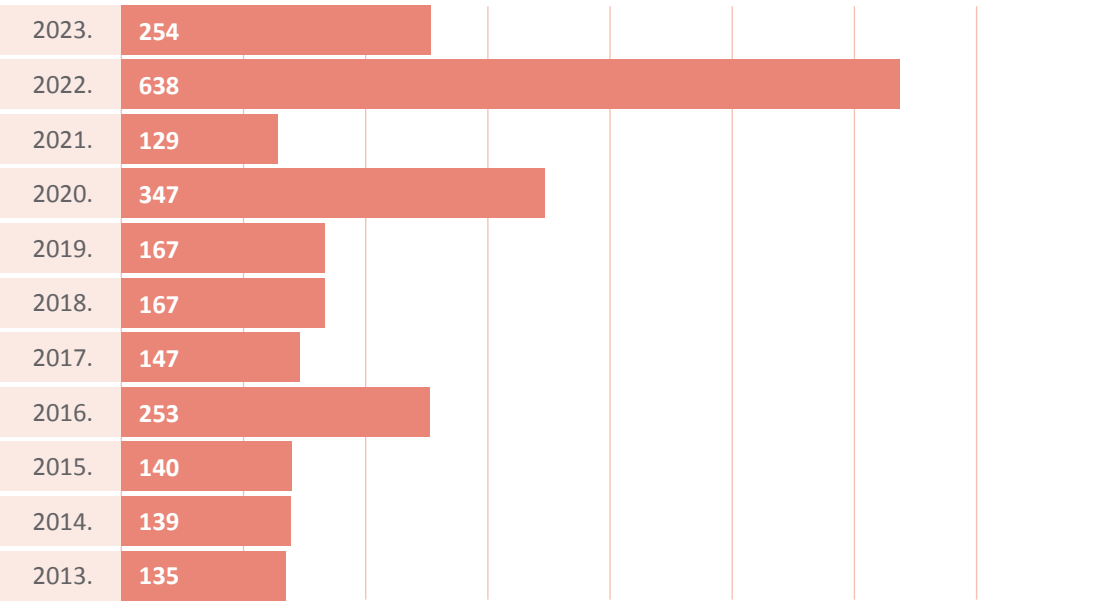
Edukacijske aktivnosti Ženske sobe obrađuju sljedeće teme: seksualno nasilje, seksualno nasilje nad i među djecom, pravna perspektiva, direktan rad s osobama koje su preživjele seksualno nasilje, rodno-uvjetovano nasilje, rodna ravnopravnost, prava žrtava i svjedoka kaznenih djela i prekršajnog djela nasilja u obitelji, LGBTQ+ prava te sve ostale relevantne teme u području zaštite temeljnih ljudskih prava, s naglaskom na ženska ljudska prava i prava djece.

Edukacije se provode u različitim formatima (predavanja, jednodnevne i višednevne radionice i treninzi, javne aktivnosti i sl.) te se prilagođavaju potrebama ciljanih skupina (djeca, mladi, studentice i studenti, roditelji, predstavnice i predstavnici nadležnih tijela i institucija, predstavnice i predstavnici organizacija civilnog društva, stručna i šira javnost).

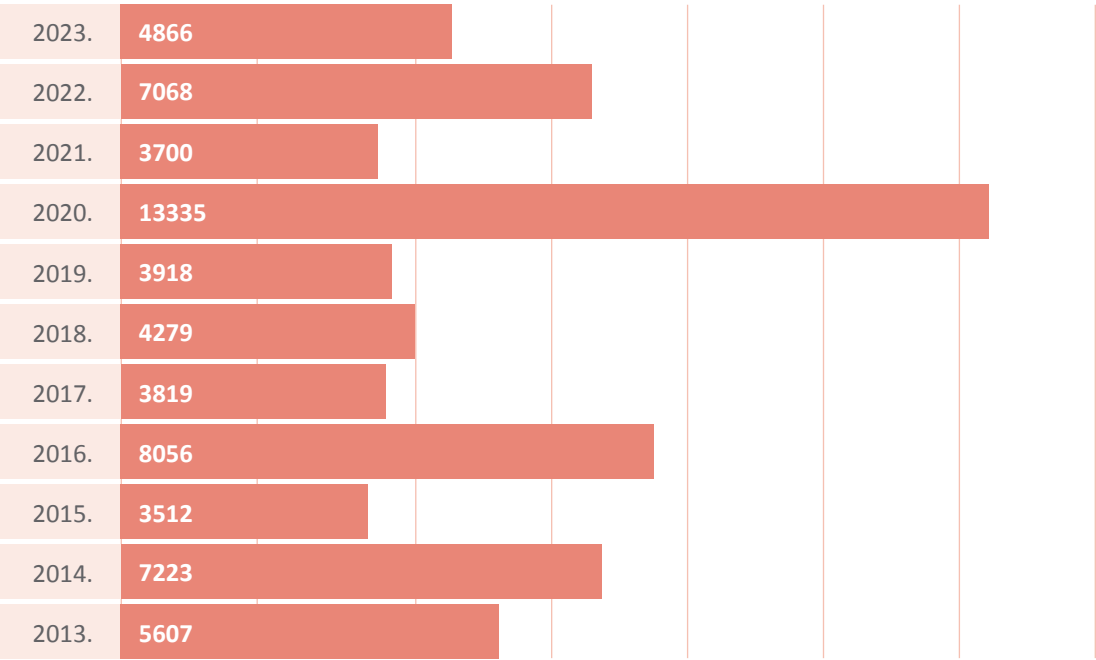
Kvalitetu i specijaliziranost edukacija Ženske sobe prepoznali su nadležna tijela i institucije, odgojno-obrazovne ustanove te šira i stručna javnost. Osim toga, edukacije visoko boduju strukovne komore.

Od 2013. do 2023. Ženska soba održala je **2516 različitih edukacijskih aktivnosti** (Grafikon 6) na kojima je sudjelovalo 65.383 osobe (Grafikon 7).

Grafikon 6. Broj edukacijskih aktivnosti koje je održala Ženska soba od 2013. do 2023.

Grafikon 7. Broj sudionica i sudionika na edukacijskim aktivnostima Ženske sobe od 2013. do 2023.

Podaci jasno pokazuju kontinuitet broja edukacija i raznolikost ciljanih skupina koje su obuhvaćene aktivnostima Ženske sobe u posljednjih 11 godina (Tablica 23). Vidljiv je velik porast aktivnosti i broja sudionica i sudionika u pojedinim godinama, poput 2020. ili 2022., što se može povezati s provedbom SNEP programa, kao i zbog većeg broja online edukacija tijekom pandemije COVID-19. Velik broj sudionica i sudionika iz svih ciljanih skupina ističe nužnost i kvalitetu edukacija koje organizira i provodi Ženska soba, što pokazuju i rezultati evaluacija svih provedenih aktivnosti (usmene i pisane) nakon svake održane edukacije.

Tablica 23. Detaljan prikaz strukture sudionica i sudionika edukacijskih aktivnosti.

Ciljane skupine	Učenice i učenici OŠ i SŠ	Studentice i studenti	Predstavnice i predstavnici OCD-a	Predstavnice i predstavnici nadležnih tijela, institucija i odgojno-obrazovnih ustanova	Stručna i šira javnost*
Godina					
2013.	1794	524	195	648	2446
2014.	1591	389	405	675	4163
2015.	1469	1003	366	536	138
2016.	3238	743	319	483	3273
2017.	1085	457	446	650	1181
2018.	1508	151	577	578	1465
2019.	1857	60	139	263	1599
2020.	2948	157	39	371	9820
2021.	568	556	103	402	2071
2022.	5182	220	100	695	871
2023.	1888	259	194	429	2.096
Ukupno	23.128	4519	2883	5730	29.123

*Napomena – u kategoriju stručne i šire javnosti ulaze i roditelji učenica i učenika, predstavnice i predstavnici nadležnih tijela i institucija, odgojno-obrazovnih ustanova te organizacija civilnog društva koji su sudjelovali na različitim međuresornim aktivnostima.

Ženska soba kao **ključne uspjehe** u provedbi edukacijskih aktivnosti tijekom analiziranog razdoblja ističe:

1. kontinuiranu suradnju s Ministarstvom unutarnjih poslova Republike Hrvatske održavanjem edukacija na Policijskoj akademiji
2. kontinuiranu suradnju s Ministarstvom rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike održavanjem edukacija
3. početak suradnje 2023. s Ministarstvom pravosuđa, uprave i digitalne transformacije održavanjem edukacija na Pravosudnoj akademiji
4. kontinuiranu suradnju s Agencijom za odgoj i obrazovanje
5. velik broj odgojno-obrazovnih ustanova koje prepoznaju važnost i uključuju se u edukacije o seksualnom nasilju nad i među djecom i mladima
6. velik broj fakulteta koji organiziraju edukaciju o seksualnom nasilju (npr. Medicinski fakultet, Poslijediplomski studij Školske i adolescentne medicine, Akademija dramske umjetnost, Farmaceutsko-biokemijski fakultet, Edukacijsko-rehabilitacijskih fakultet, Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju i Odsjek za pedagogiju, Sveučilište u Zagrebu i dr.)
7. porast broja institucija, ustanova, organizacija civilnog društva, tijela javnog i privatnog sektora koji se obraćaju Ženskoj sobi za provođenje edukacija.

7.2.2. Edukacije koje su provele druge organizacije civilnog društva

Radi analize provedenih edukacijskih aktivnosti o seksualnom nasilju koje su provele druge organizacije civilnog društva Ženska soba je tijekom listopada 2024. poslala molbu za ispunjavanje anketnog upitnika na 26 organizacija civilnog društva, koje je prepoznala kao relevantne za ovo područje na temelju dosadašnjeg rada.

Ukupno je deset organizacija civilnog društva ispunilo anketni upitnik, od čega se njih **pet izjasnilo da provode edukacije na temu seksualnog nasilja** (Centar za podršku i razvoj civilnog društva „DELFIN“, Udruga „DUGA“, Hrabri telefon, Domine – organizacija za promicanje ženskih prava i SOS Rijeka – Centar za nenasilje i ljudska prava). Njihovi odgovori bit će prikazani u daljnjem tekstu.

Pet navedenih organizacija organizira i provodi edukacije o seksualnom nasilju više-manje oko 25 godina, a raspon broja edukacija godišnje se kreće od jedne do deset edukacija.

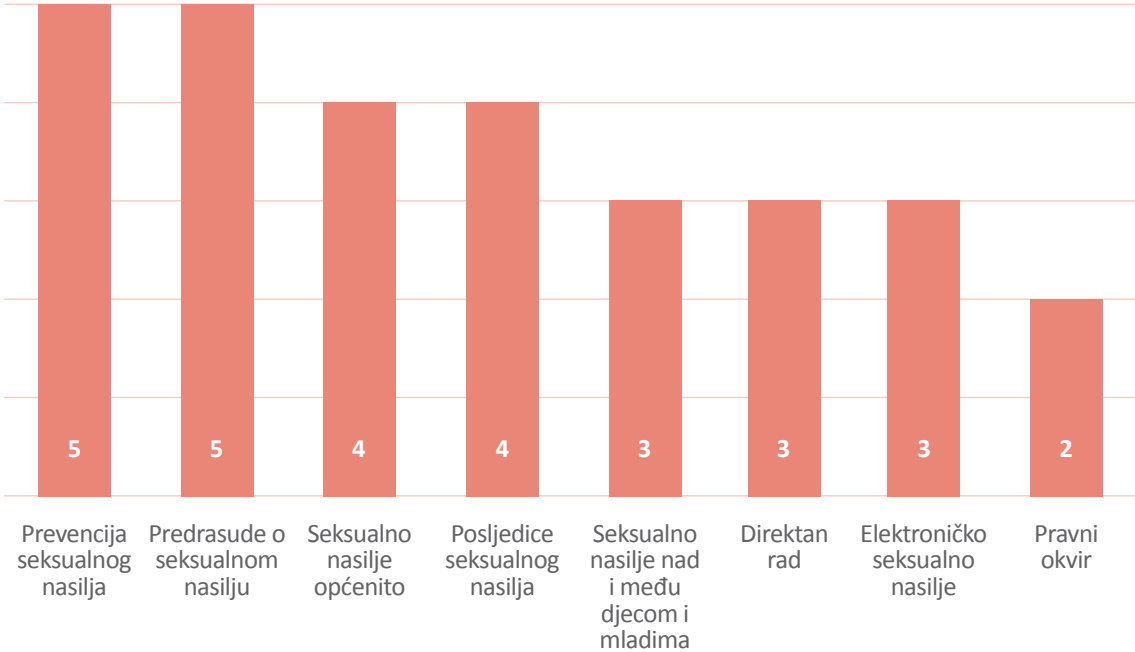
Tijekom analiziranog razdoblja provedeno je ukupno **165 edukacijskih aktivnosti** na kojima je sudjelovalo **2800 osoba**.

Edukacije su bile provedene za **širok spektar ciljanih skupina**: djeca i mladi, studentice i studenti, roditelji, odgojno-obrazovne djelatnice i djelatnici, predstavnice i predstavnici nadležnih tijela i institucija, predstavnice i predstavnici organizacija civilnog društva koje rade s osobama koje su preživjele nasilje, predstavnice i predstavnici drugih organizacija, poslovni sektor i šira javnost.

Kao **najčešća glavna ciljana skupina** s kojom organizacije rade navode se ponajprije djeca i mladi, zatim slijede predstavnice i predstavnici organizacije civilnog društva, nadležnih tijela i institucija (sustav socijalne skrbi, pravosuđa, policije) te stručnjakinje i stručnjaci koji rade na zaštiti mentalnog zdravlja.

Teme provedenih edukacija bile su: prevencija seksualnog nasilja, predrasude o seksualnom nasilju, seksualno nasilje općenito, posljedice seksualnog nasilja, seksualno nasilje nad i među djecom i mladima, direktan rad s osobama koje su preživjele seksualno nasilje, elektroničko seksualno nasilje, pravni okvir (Grafikon 8). Sustavnu evaluaciju edukacija provode dvije organizacije, dok tri organizacije to čine povremeno.

Grafikon 8. Teme edukacija i broj organizacija civilnog društva koje ih provode

Kao **najčešće izazove** u provođenju edukacija o temi seksualnog nasilja organizacije su navele nedostatak financijskih sredstava i stručnih osoba koje mogu provoditi edukacije.

Također navode da bi im bilo važno da su više prisutne u odgojno-obrazovnom sustavu, kontinuirano i ne samo na vlastitu inicijativu. Ističu kako na terenu postoji velika potreba za ovakvim edukacijama, pogotovo među osobama koje rade s mladima.

Nadalje, članice organizacija smatraju da je važno dodatno usavršavati se kako bi edukacije koje provode bile što kvalitetnije. Glavna područja za koja navode potrebu za dodatnom edukacijom su: obveza prijavljivanja, prava žrtava, posljedice seksualnog nasilja, a posebno edukacija o radu s traumom seksualnog nasilja.

7.2.3. Edukacije koje su provela nadležna tijela, institucije, ustanove i strukovne komore

U nedostatku javno dostupnih i sistematiziranih podataka o edukacijama o seksualnom nasilju koje provode nadležna tijela, institucije, ustanove i strukovne komore analiza ovog potpoglavlja oslanja se na raspoložive javno objavljene dokumente. Za učinkovito planiranje edukacijskih aktivnosti u skladu s identificiranim potrebama i na temelju iskustava osoba koje su preživjele seksualno nasilje ključno je uspostaviti sustavan mehanizam praćenja provedenih edukacija u svim nadležnim tijelima i institucijama, ali i sustav evaluacije edukacija radi unapređenja.

Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike u ožujku 2024. objavilo je **Izvešće o provedbi Nacionalnog plana za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja, za razdoblje do 2027. godine, za 2023. godinu**¹³⁸. U skladu s rezultatima analiziranih područja tijekom izrade Nacionalnog plana definirana su tri posebna cilja:

1. prevencija seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja
2. unapređenje skrbi i dostupnost usluga za podršku žrtvama seksualnih delikata
3. postizanje odvraćajućeg djelovanja među počiniteljima seksualnih delikata.

¹³⁸ Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2024.). *Izvešće o provedbi Nacionalnog plana za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja, za razdoblje do 2027. godine, za 2023. godinu*. Dostupno na: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Izve%C5%A1%C4%87a/Izve%C5%A1%C4%87e%20o%20provedbi%20Nacionalnog%20plana%20za%20suzbijanje%20seksualnog%20nasilja%20i%20seksualnog%20uznemiravanja%20-%20za%202023%20godinu.pdf>

Izvještaj o provedbi Nacionalnog plana sadržava podatke o provedbi mjera čiji su nositelji Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih, Agencija za odgoj i obrazovanje, Ministarstvo pravosuđa, uprave i digitalne transformacije, Ministarstvo zdravstva, Ministarstvo turizma i sporta, Ministarstvo unutarnjih poslova, Ministarstvo kulture i medija, Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, Središnji državni ured za razvoj digitalnog društva, Hrvatski zavod za javno zdravstvo i Pravosudna akademija.

U vezi s **područjem edukacija**, u okviru posebnog cilja 1. Prevencija seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja i posebnog cilja 2. Unapređenje skrbi i osiguranje dostupnosti usluga podrške žrtvama seksualnih delikata, **tijekom 2023. provedeno je sljedeće:**

Ministarstvo unutarnjih poslova

Ministarstvo kontinuirano provodi projekt prevencije kriminaliteta pod nazivom „Prevencija kriminaliteta na kupalištima i smještajnim kapacitetima“, a jednu od komponenti edukacija čine edukacije za djelatnice i djelatnike u turizmu „Sprečavanje spolnog iskorištavanja djece na plažama“. U izvještaju nije naveden broj sudionica i sudionika navedene edukacije.

Nadalje, provodi se i Specijalistički seminar – Istraživanje kaznenih djela seksualnog zlostavljanja djece preko interneta. Tijekom 2023. ovaj je seminar održan dva puta, a na njemu su sudjelovale 24 polaznice i polaznika. U sklopu Specijalističkog tečaja za maloljetničku delinkvenciju i kriminalitet na štetu mladeži i obitelji obuhvaćena je i tema istraživanja kaznenih djela seksualnog zlostavljanja djece preko interneta. Tečaj je 2023. pohađalo 24 polaznice i polaznika. Osim navedenoga, Ministarstvo kontinuirano provodi niz preventivnih i edukacijskih aktivnosti o elektroničkom nasilju (u izvještaju nisu navedeni brojevi održanih edukacija ni sudionica i sudionika).

Agencija za odgoj i obrazovanje

Agencija redovito organizira edukacije učiteljica i učitelja, nastavnica i nastavnika te stručnih suradnica i suradnika za provedbu preventivnih programa usmjerenih prevenciji seksualnog nasilja (*Nasilje u vezama mladih u suradnji sa znanstvenom zajednicom te SNEP 1 i SNEP 2 – JUNIOR* u suradnji sa Ženskom sobom). Tijekom 2023. ukupno je 627 osoba sudjelovalo na edukacijama.

Nadalje, organizirano je 26 skupova na kojima su sudjelovali 31 odgajateljica i odgajatelj, 3638 učiteljica i učitelja, nastavnica i nastavnika te 700 stručnih djelatnica i djelatnika. Teme skupova odnosile su se, među ostalim, i na unapređenje zaštite i postupanja s djecom žrtvama seksualnog nasilja u sklopu odgojno-obrazovnih ustanova.

Ministarstvo turizma i sporta te Hrvatski olimpijski odbor

Tijekom 2023. godine organizirano je osam edukacija o temi seksualnog nasilja na kojima je sudjelovalo 1172 trenerice i trenera te drugih zaposlenih u sportskim klubovima i udruženjima.

Središnji državni ured za razvoj digitalnog društva

Središnji državni ured održava edukacije na temu prepoznavanja seksualnog nasilja i uznemiravanja, mogućnostima zaštite te kibernetičkoj sigurnosti. Tijekom 2023. na edukacijama je sudjelovalo više od 100 državnih i 112 javnih službenica i službenika.

Pravosudna akademija

Godine 2023. 144 pravosudne dužnosnice i dužnosnika bili su uključeni u devet edukacija o suzbijanju seksualnog nasilja i uznemiravanja te o standardima zaštite prava djece žrtava spolnog zlostavljanja i zanemarivanja u europskom i nacionalnom zakonodavstvu.

Izvješće o provedbi Nacionalnog plana za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja, za razdoblje do 2027., za 2023. godinu naglašava važnost preventivnih edukacija i međuresorne suradnje, a među ključnim postignućima je provedba edukacijskih aktivnosti za različite ciljane skupine.

U Republici Hrvatskoj u tijeku je zajednički projekt Europske unije i Vijeća Europe „Uspostavljanje Barnahus modela u Hrvatskoj“. U sklopu projekta kreiran je dokument „**Analiza nedostataka u osposobljavanju u okviru zajedničkog projekt Europske unije i Vijeća Europe ‘Uspostavljanje Barnahus modela u Hrvatskoj’**“¹³⁹ koji analizira nedostatke u osposobljavanju kad je riječ o temi seksualnog nasilja nad djecom od 2019. do 2024., u vezi s uspostavljanjem Barnahus modela u Hrvatskoj. Navedeni model usmjeren je na multidisciplinarni pristup zaštite djece žrtava kaznenih djela, ponajprije seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja u skladu s međunarodnim smjernicama i primjerima pozitivne europske prakse.

¹³⁹ Babić Pezo, A., Pavić Šimetin, I., Pirnat Dragičević, H. i Selak Bagarić, E. (2024). *Analiza nedostataka u osposobljavanju u okviru zajedničkog projekt Europske unije i Vijeća Europe „Uspostavljanje Barnahus modela u Hrvatskoj“*. Dostupno na: <https://rm.coe.int/barnahus-croatia-training-gap-analysis-cro/1680b>

U analizi o održanim edukacijama sudjelovale su 32 institucije i ustanove, od čega je njih **13 ispunilo upitnik** te navelo da su provele stručna osposobljavanja o seksualnom nasilju nad djecom. Navedeno je kako su samo **23 osposobljavanja bila usmjerena isključivo na temu seksualnog nasilja i iskorištavanja djece**, a sva osposobljavanja provelo je pet institucija/ustanova/organizacija: Hrvatski pedagoški-književni zbor, UNICEF, Udruga sudaca za mladež, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu i mlade, Agencija za odgoj i obrazovanja te Policijska akademija, Ministarstva unutarnjih poslova. U 85 osposobljavanja seksualno nasilje i iskorištavanje djece bila je samo jedna od tema tih osposobljavanja.

Sudionice i sudionici analize kao glavne prepreke za provedbu osposobljavanja navodili su: širok opseg organizacijskih aktivnosti, nedostatak vremena, nedostatak financijskih sredstava, nedostatak stručnjakinja i stručnjaka koji bi vodili edukacije te nedostatak interesa.

U analizi su, kao primjeri dobre prakse, navedene **Ženska soba** koja je od 2019. do 2024. održala **1371 edukacijsku aktivnost** isključivo o temi seksualnog nasilja nad djecom za 17.680 osoba te **Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba** koja je održala **34 aktivnosti** koje se odnose na teme seksualnog nasilja i iskorištavanja djece.

Analiza upućuje na **tri ključna problema** u osposobljavanju koja su proizašla upravo iz radionica o seksualnom nasilju nad djecom u Hrvatskoj. Prvo, programi osposobljavanja često nisu standardizirani i ne provode se u kontinuitetu. Drugo, teško je procijeniti koliko su edukacije učinkovite jer se ne provode evaluacije. Treće, izostanak stalnog praćenja provedbe edukacija otežava prepoznavanje njihovih nedostataka, a samim time i učinkovitu prilagodbu.

Osim nedostataka utvrđene su i **potrebe za specijaliziranim osposobljavanjima i protokolima** stručnjakinja i stručnjaka u različitim sektorima, odnosno naglašava se potreba za ciljanom obukom stručnjakinja i stručnjaka kako bi se poboljšalo prepoznavanje, prijavljivanje i procesuiranje seksualnog nasilja nad djecom te osigurala primjerena podrška i zaštita.

7.2.4. ZAKLJUČAK

Provedba edukacija o seksualnom nasilju ključan je korak u području suzbijanja seksualnog nasilja i osiguravanju kvalitetne podrške i zaštite osoba (djece i odraslih) koje su preživjele seksualno nasilje. Unatoč napretku u podizanju svijesti i uključivanju tema o seksualnom nasilju u obrazovne i stručne programe, i dalje je prisutan nedostatak sustavne i kontinuirane provedbe specijaliziranih i evaluiranih edukacijskih aktivnosti. Važnost edukacije prepoznata je i u nacionalnim strateškim dokumentima, posebno nakon ratifikacije Istanbulske konvencije, no izazovi poput ograničenih financijskih resursa, nedostatka kvalificiranih stručnjakinja i stručnjaka za provedbu edukacija te neadekvatne integracije ovih sadržaja kao obveznih u sklopu institucija različitih sektora, poput obrazovanja, zdravstva, pravosuđa i socijalne skrbi, i dalje ograničavaju učinkovitost i doseg edukacijskih aktivnosti.

STRATEŠKI DOKUMENTI U HRVATSKOJ VEZANI UZ SEKSUALNO NASILJE

Anamaria Drožđan-Kranjčec, mag. iur.

dr. sc. Maja Mamula

Javne politike su akcije kojima vlada na različitim razinama odgovara na određene javne potrebe kako bi podržala napredak zajednice i/ili određenih skupina. Obuhvaća namjerno djelovanje institucija vlasti koje utječe i mijenja društvo i ekonomiju kontinuiranim procesom u čijem oblikovanju, provedbi, praćenju i poboljšavanju sudjeluju sve društvene snage – predstavnice i predstavnici javnog, poslovnog i civilnog sektora¹⁴⁰.

U ovom će tekstu naglasak biti na javnim politikama u užem smislu riječi, kao što je Nacionalni plan za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja za razdoblje do 2027. godine, ali i na javnim politikama u širem smislu, kao što je Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja. On jasno propisuje i stvara određenu pozitivnu praksu u radu svih nadležnih tijela i institucija u radu sa žrtvama seksualnog nasilja i dugoročno pridonosi standardizaciji prakse, poboljšanju kvalitete rada nadležnih institucija i suzbijanju

seksualnog nasilja. Osvrnut ćemo se i na GREVIO evaluacijski izvještaj za Hrvatsku iz 2023., za koji vjerujemo da može izravno utjecati na postojeće i na nove javne politike koje se odnose na seksualno nasilje.

8.1. NACIONALNI PLAN ZA SUZBIJANJE SEKSUALNOG NASILJA I SEKSUALNOG UZNEMIRAVANJA ZA RAZDOBLJE DO 2027.

Javne politike za područje seksualnog nasilja važan su i jasno definiran smjer djelovanja za suzbijanje seksualnog nasilja na državnoj razini. Za sveobuhvatnu javnu politiku važno je da obuhvati sve strateške razine potrebne za rad u ovom području – prevenciju, edukaciju, pružanje specijalizirane podrške žrtvama, osvještavanje javnosti o problemu i rad s počiniteljima.

Nažalost gotovo cijelo razdoblje obuhvaćeno ovom analizom obilježeno je nepostojanjem strateškog dokumenta o problematici seksualnog nasilja. Postojale su ili su aktivne javne politike koje su ponajprije bile usmjerene na neka druga strateška područja, a u sklopu svojih ciljeva, mjera i aktivnosti samo su se manjim dijelom bavile problematikom seksualnog nasilja. Primjeri takvih javnih politika su: Nacionalna politika za ravnopravnost spolova 2011. – 2015¹⁴¹, Nacionalna politika za ravnopravnost spolova 2014. – 2017., Nacionalni plan za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. godine¹⁴², Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji 2011. – 2016.¹⁴³ i Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji 2017. – 2022.¹⁴⁴

Budući da Ženska soba već više od dva desetljeća sustavno i strateški radi na suzbijanju seksualnog nasilja, pružanju podrške žrtvama i zagovaračkim aktivnostima na svim razinama, smatrali smo da je naša uloga da krenemo i sa zagovaranjem donošenja sveobuhvatne javne politike za problematiku seksualnog nasilja. Već 2020. započele smo sa zagovaračkim procesima, a 2021. pitanje donošenja javne politike o problematici seksualnog nasilja došlo je na dnevni red. Ženska soba predstavila je Vladi Republike Hrvatske ideju i važnost postojanja takvog sveobuhvatnog strateškog dokumenta koji će se baviti problematikom seksualnog nasilja na svim razinama. Vlada je prihvatila inicijativu Ženske sobe i krenulo se s izradom dokumenta. Za donošenje je bilo nadležno Ministarstvo rada, mirovinskog

141 Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH (2011). *Nacionalna politika za ravnopravnost spolova 2011. – 2015.* Biblioteka ONA. Dostupno na: https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocImages/arhiva/preuzimanje/biblioteka-ona/Publikacija_Nacionalna%20politika%20za%20ravnopravnost%20spolova%202011.-2015.pdf

142 Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH (2023). *Nacionalna politika za ravnopravnost spolova 2014. – 2017.* Biblioteka ONA. Dostupno na: <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/NPRS%202027%20APRS%202024/Nacionalni%20plan%20za%20ravnopravnost%20spolova%202027..pdf>

143 Vlada Republike Hrvatske (2011). *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji 2011. – 2016.* Dostupno na: https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocImages/arhiva/preuzimanje/dokumenti/nac_strat/Nacionalna%20strategija%20za%20c5%a1tite%20od%20nasilja%20u%20obitelji%202011.-2016.pdf

144 Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2017). *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji 2011. – 2016.* Dostupno na: <https://mrosp.gov.hr/UserDocImages/dokumenti/MDOMSP%20dokumenti/Nacionalna%20strategija%20zastite%20od%20nasilja%20u%20obitelji%20za%20razdoblje%20do%202017.%20do%202022.%20godine.pdf>

140 Zaklada za poticanje partnerstva i razvoj civilnog društva i Informacijski centar Europe Pula – Pola (2020). *Javne politike.* Dostupno na: https://www.civilnodrustvo-istra.hr/images/uploads/files/Javne_politike_brosura_web.pdf

sustava, obitelji i socijalne politike u sklopu kojega je oformljena široka međuresorna radna skupina koja je više od godine dana intenzivno radila na donošenju strateškog dokumenta.

Tako je razvijen **Nacionalni plan za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja za razdoblje do 2027. godine** (dalje u tekstu: Nacionalni plan) koji je donesen na 181. sjednici Vlade Republike Hrvatske, održanoj 29. prosinca 2022. Nacionalni plan ima za svrhu postići usklađenu društvenu reakciju na seksualno nasilje i seksualno uznemiravanje, zatim osigurati učinkovito postupanje radi zaštite žrtava, promicati njihova prava te razvijati svijest javnosti o neprihvatljivosti i štetnosti takvog ponašanja.

U skladu s rezultatima analiziranih područja tijekom izrade Nacionalnog plana definirana su **tri posebna cilja**:

1. prevencija seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja
2. unapređenje skrbi i osiguranje dostupnosti usluga podrške žrtvama seksualnih delikata
3. postizanje odvraćajućeg djelovanja kod počinitelja seksualnih delikata.

Pripadajućim **Akcijskim planom za razdoblje do 2024. godine** definirane su provedbene mjere te podaci o izvorima financiranja i ukupnom trošku provedbe mjera. Predviđeno je financiranje provedbe mjera iz sredstava državnog proračuna u ukupnom iznosu od 8.763.757,00 kn za razdoblje do 2024.

Tablica 24. Mjere predviđene Akcijskim planom za razdoblje do 2024. godine u skladu s definiranim posebnim ciljevima.

Posebni cilj 1: Prevencija seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja	
Mjera 1	Prevencija seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja u obrazovnim ustanovama
Mjera 2	Uvođenje sadržaja na temu suzbijanja seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja te rada sa žrtvama (u djetinjstvu i odrasloj dobi) u studentske programe na visokim učilištima koja obrazuju stručnjake koji rade sa žrtvama
Mjera 3	Razvoj svijesti javnosti o neprihvatljivosti seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja, njegovim pojavnim oblicima i posljedicama te mogućnostima zaštite žrtava
Mjera 4	Unapređenje edukacijskog medijskog programa na javnom medijskom servisu radi prevencije seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja

Mjera 5	Poticanje žrtava i svjedoka na prijavu seksualnoga i rodno uvjetovanog nasilja
Mjera 6	Razvoj politike zaštite djece u nacionalnim sportskim savezima
Mjera 7	Osvještavanje djelatnika u turizmu o kriminalitetu spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece na turističkim lokacijama
Mjera 8	Razvoj svijesti kod djece o mogućim opasnostima i rizicima uporabe interneta, mobitela i drugih komunikacijskih mreža
Mjera 9	Jačanje tehničkih i kadrovskih kapaciteta policije na prevenciji i suzbijanju kriminaliteta spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta počinjenog s pomoću komunikacijske tehnologije
Mjera 10	Unapređenje rada s djecom žrtvama kaznenih djela na internetu
Posebni cilj 2: Unapređenje skrbi i osiguranje dostupnosti usluga podrške žrtvama seksualnih delikata	
Mjera 1	Jačanje kompetencija državnih službenika i stručnjaka različitih sustava koji pružaju pomoć i potporu žrtvama seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja
Mjera 2	Izobrazba stručnjaka koji rade s djecom u sustavu odgoja i obrazovanja za prepoznavanje i razumijevanje viktimizacije te zaštite maloljetnih žrtava seksualnog nasilja
Mjera 3	Unapređenje zdravstvene skrbi djece žrtava seksualnog nasilja
Mjera 4	Osnaživanje Mreže podrške i suradnje za žrtve i svjedoke kaznenih djela za rad sa žrtvama seksualnog nasilja, muškarcima i ženama
Mjera 5	Osiguravanje dostupnosti specijaliziranih servisa za rad sa žrtvama seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja
Mjera 6	Uspostava Dječje kuće, prema modelu Barnahusa, kao interdisciplinarnoga i multisektorskog centra za djecu žrtve i svjedoke
Posebni cilj 3: Postizanje odvraćajućeg djelovanja kod počinitelja seksualnih delikata	
Mjera 1	Razvoj mreže stručnjaka za rad s počiniteljima seksualnog nasilja na štetu djece
Mjera 2	Izobrazba stručnjaka za rad s počiniteljima u zatvorskom sustavu i probaciji

Mjera 3	Uključivanje počinitelja seksualnog nasilja u terapijske programe rada s počiniteljima
Mjera 4	Provođenje posebnog programa tretmana zatvorenika počinitelja kaznenih djela iz područja seksualnog nasilja pod nazivom „Prevenција recidivizma i kontrola impulzivnog ponašanja“ (PRIKIP), u zatvorskom sustavu
Mjera 5	Provođenje posebnih programa u zatvorskom sustavu kojima se odgovara na kriminogene potrebe počinitelja seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja (npr. psihosocijalni tretman ovisnosti, psihosocijalni tretman počinitelja nasilja)

Sve navedene mjere važan su iskorak u suzbijanju seksualnog nasilja, razvoju sustava pružanja odgovarajuće podrške žrtvama i sustavnom i strateškom radu u ovom području. Osnovni cilj cijelog ovog dokumenta je postavljanje svrhovitih mjera, koje su provodive i za koje je važno da budu kvalitetno provedene. U tu svrhu nadležno ministarstvo prati provedbu postavljenih mjera te je objavljeno i prvo Izvješće o provedbi Nacionalnog plana za 2023. godinu.¹⁴⁵ U samom izvješću se navodi:

Tijekom izvještajnog razdoblja proveden je manji dio planiranih mjera i aktivnosti s obzirom na to da je veći broj mjera predviđen u 2024. godini, a što će biti sastavni dio sljedećeg izvještajnog razdoblja. Iako je kod nekoliko mjera došlo do pomaka u zadanim rokovima provedbe te nisu postignuti zamišljeni rezultati mjera kao i pokazatelji ishoda (za što postoje objektivni razlozi odstupanja i obrazloženja istih), sva tijela i nadalje nastavljaju s provedbom aktivnosti u postizanju zadanih ciljeva. Važno je istaknuti da, gledajući sveobuhvatno, sva tijela provedbom mjera iz svoje nadležnosti zajednički pridonose pozitivnim pomacima u suzbijanju seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja.

U skladu s navedenim, u idućim strateškim razdobljima važno je voditi računa da se predviđene mjere aktivno provode, da nositelji mjera ozbiljno shvate važnost provedbe i da one ne ostanu „mrtvo slovo na papiru“. U tom slučaju sam dokument neće ostvariti svoju svrhu, što bi bilo doista poražavajuće jer je s njegovim postojanjem Republika Hrvatska postala primjer dobre prakse u strateškom promišljanju o suzbijanju seksualnog nasilja.

8.2. PROTOKOL O POSTUPANJU U SLUČAJU SEKSUALNOG NASILJA

Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja (dalje u tekstu: Protokol) sveobuhvatni je podzakonski akt koji na jednome mjestu propisuje obveze i način postupanja svih nadležnih resora u slučajevima seksualnog nasilja.

Prvi Protokol Vlada je usvojila 2012.,¹⁴⁶ a temeljio se na tada važećim zakonima i podzakonskim aktima te na Preporuci Rec(2002)5 Odbora ministara Vijeća Europe državama članicama o zaštiti žena od nasilja i Memorandumu s objašnjenjima.¹⁴⁷

Protokol je nužno mijenjati i usklađivati s izmjenama i dopunama propisa, tako da je u razdoblju obuhvaćenom analizom tekst Protokola doživio više izmjena. Prve izmjene Protokola uslijedile su u rujnu **2014.,¹⁴⁸** a 2018., nakon ratifikacije Istanbulske konvencije te radi obveze usvajanja Direktive 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela, Protokol je ponovno revidiran. Posljednje izmjene dogodile su se u rujnu 2023.¹⁴⁹ kao posljedica sveobuhvatnih izmjena Kaznenog zakona, Zakona o kaznenom postupku i Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji.

Svi tekstovi Protokola propisuju obveze u postupanju policije, pravosudnih tijela, zdravstvenih ustanova, zavoda za socijalni rad (prije centara za socijalnu skrb), odgojno-obrazovnih ustanova i u području zaštite mentalnog zdravlja žrtava seksualnog nasilja. Posljednje izmjene uvele su i nova područja, kao što je pitanje zaštite u sklopu rada poslodavaca i drugih nadležnih tijela, postupanje i djelokrug rada pravobraniteljice za ravnopravnost spolova te je opsežnije opisana uloga i važnost izvaninstitucionalne podrške žrtvama seksualnog nasilja.

Kao što je i navedeno u samom tekstu Protokola, svako državno tijelo koje sudjeluje u otkrivanju i suzbijanju seksualnog nasilja te pružanju pomoći, zaštite i potpore žrtvama seksualnog nasilja dužno je postupati u skladu s odredbama određenima samim Protokolom.

Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske zadužen je za koordinaciju i praćenje provedbe Protokola te o navedenom izvještava u sklopu jednogodišnjeg izvješća

¹⁴⁶ Vlada Republike Hrvatske, Ured za ravnopravnost spolova (2012). Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja. Dostupno na: [https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Protokol%20o%20postupanju%20u%20slu%C4%8Daju%20seksualnog%20nasilja%20\(2012.\).pdf](https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Protokol%20o%20postupanju%20u%20slu%C4%8Daju%20seksualnog%20nasilja%20(2012.).pdf)

¹⁴⁷ Preporuka Rec(2002)5 Odbora ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja i Memorandum s objašnjenjima (Prihvatio Odbor ministara 30. travnja 2002. na 79. sastanku pomoćnika ministara)

¹⁴⁸ Vlada Republike Hrvatske, Ured za ravnopravnost spolova (2014). Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja. Dostupno na: [https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Protokol%20o%20postupanju%20u%20slu%C4%8Daju%20seksualnog%20nasilja%20\(2014.\).pdf](https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Protokol%20o%20postupanju%20u%20slu%C4%8Daju%20seksualnog%20nasilja%20(2014.).pdf)

¹⁴⁹ Vlada Republike Hrvatske, Ured za ravnopravnost spolova (2023). Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja. Dostupno na: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Protokol%20o%20postupanju%20u%20slu%C4%8Daju%20seksualnog%20nasilja.pdf>

¹⁴⁵ Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike (2024). Izvješće o provedbi Nacionalnog plana za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja za razdoblje do 2027. godine, za 2023. Dostupno na: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Izve%C5%A1%C4%87a/Izve%C5%A1%C4%87e%20o%20provedbi%20Nacionalnog%20plana%20za%20suzbijanje%20seksualnog%20nasilja%20i%20seksualnog%20uznemiravanja%20-%20za%202022-3%20godinu.pdf>

o provedbi Nacionalnog plana za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027., a pri Uredu djeluje i Povjerenstvo za praćenje primjene Protokola.

Iz svakodnevne je prakse razvidno da je Protokol vrlo koristan alat za rad u slučajevima seksualnog nasilja, posebice za odgojno-obrazovne ustanove. Međutim, često se uočava da nisu sve predstavnice i predstavnici državnih tijela upoznati s postojanjem Protokola i/ili educirani za postupanje u skladu s njim, tako da su to svakako koraci za buduće razdoblje na kojima je nužno intenzivno raditi.

8.3. OSNOVNO EVALUACIJSKO IZVJEŠĆE GREVIO-A ZA HRVATSKU

Republika Hrvatska ratificirala je Konvenciju Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija) 12. lipnja 2018. Konvencijom se uspostavlja mehanizam nadzora za procjenu provedbe, koje ima dva stupa: GREVIO, neovisno stručno tijelo, i Odbor stranaka, političko tijelo sastavljeno od službenih predstavnika stranaka Konvencije.

Republika Hrvatska zaprimila je osnovno evaluacijsko izvješće GREVIO-a u rujnu 2023.¹⁵⁰, čiji je cilj procjena provedenih mjera koje je poduzela hrvatska Vlada u provedbi Istanbulske konvencije.

U predloženim mjerama dvadesetak mjera odnosi se izravno na područje seksualnog nasilja ili spolnog uznemiravanja, uz nekoliko neizravnih mjera, koje su posredno povezane s temom seksualnog nasilja kao što su: problemi u vezi s rodno neutralnim pristupom koji su prisutni u zakonima i politikama, nedostatak sustavnoga i obveznog stručnog usavršavanja stručnih osoba u sustavima socijalnog rada i zdravstvene skrbi pa do pitanja koja se odnose na jačanje i održivost ženskih nevladinih organizacija koje pružaju specijaliziranu podršku ženama koje su preživjele seksualno nasilje, čija se stručnost podcjenjuje.

U izvještaju se ističu mjere koje se odnose na snažno poticanje hrvatske Vlade da potakne i podrži provođenje istraživanja svih oblika nasilja nad ženama, uključujući seksualno nasilje; da programi za praćenje počinitelja nasilja u obitelji i seksualnog nasilja podrazumijevaju standardizirani rodno uvjetovani pristup i dekonstrukciju seksističkih stereotipa; da uključi poslodavce u prevenciju nasilja nad ženama, uključujući spolno uznemiravanje na radnome mjestu; da uspostave institucionalizirane mehanizme suradnje između zakonskih tijela i službi za podršku ženama koje su preživjele seksualno nasilje, a koje vode nevladine organizacije; da promiču i institucionaliziraju suradnju između zdravstvenog sektora i specijalističkih službi.

Najveći naglasak u GREVIO evaluacijskom izvještaju za područje seksualnog nasilja stavljen je na **podršku žrtvama seksualnog nasilja**, koja je povezana s člankom 25. Istanbulske konvencije, prema kojem su države stranke dužne osigurati niz holističkih usluga žrtvama seksualnog nasilja, uključujući hitnu medicinsku skrb i podršku za doživljenu traumu, zajedno s forenzičkim pregledima, kao i kratkoročno i dugoročno psihološko savjetovanje i terapiju kako bi se omogućio oporavak žrtve. Naveden je niz mjera za poboljšanje (preporuke 158. – 165.), za koje se navodi kako ih GREVIO snažno potiče ili urigira¹⁵¹ (po težini najviša razina preporuke):

- nedostatak **kriznih centara za žrtve seksualnog nasilja** te nužnost osnivanja više specijaliziranih organizacija koje pružaju takve usluge, podsjećajući da bi jedna takva usluga trebala biti dostupna na svakih 200.000 stanovnika
- nužnost uspostave **referalnih centara za žrtve seksualnog nasilja** koji će pružati hitnu liječničku pomoć, podršku za doživljenu traumu, forenzičke preglede i hitnu, kratkoročnu i dugoročnu psihološku pomoć bez obveze prijave nasilja policiji i nužnost za kvalificiranim stručnjacima, koji će biti osposobljeni za rad u slučaju rodno uvjetovanog nasilja nad ženama te koji će obavljati preglede uzimajući u obzir posebnu osjetljivost žrtvi
- **osiguravanje dostupnosti protokola/smjernica i usavršavanja** o postupanju u slučajevima seksualnog nasilja i silovanja u svim zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj te njihovu potpunu provedbu
- stavljanje na **raspolaganje kompleta za uzimanje uzoraka u slučaju silovanja u bolnicama** zajedno sa sustavom za pohranu forenzičkih dokaza u slučajevima kad je žrtvi potrebno vrijeme za razmatranje o tome hoće li prijaviti silovanje / seksualno nasilje
- **povećanje kapaciteta organizacija koje pružaju specijalističke usluge** psihološkog savjetovanja i skrbi o žrtvama seksualnog nasilja, osiguravanje njihove **financijske stabilnost** i osiguravanje da zdravstvene djelatnice i djelatnici sustavno upućuju žrtve na te usluge
- poduzimanje mjere za **uklanjanje prepreka ženama žrtvama seksualnog nasilja** koje se javljaju tim centrima za podršku
- **preispitivanje obveza stručnih osoba, uključujući one koji rade u referalnim centrima za žrtve seksualnog nasilja, da prijave slučajeve nasilja nad ženama**, osim u situacijama u kojima postoje opravdani razlozi da je počinjen teški čin nasilja obuhvaćen područjem primjene Istanbulske konvencije i da se mogu očekivati daljnja teška djela nasilja. Navedeno može zahtijevati obvezu prijave ovisno o prethodnom pristanku žrtve, osim ako je žrtva maloljetna ili se ne može sama zaštititi zbog intelektualnih teškoća.

¹⁵⁰ Skupina stručnjakinja i stručnjaka za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (GREVIO) (2023). *Osnovno evaluacijsko izvješće GREVIO-a za Hrvatsku*. Dostupno na: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Socijalna%20politika/Obitelj%20i%20djeca/GREVIO/GREVIO%20IZVJE%C5%A0%C4%86E%20O%20PROVEDBI%20KONVENCIJE%20VE%20O%20SPRE%C4%8CAVANJU%20I%20BORBI%20PROTIV%20NASILJA%20NAD%20C5%BDENAMA%20I%20NASILJA%20U%20OBITELJI%20ZA%20REPUBLIKU%20HRVATSKU.pdf>

¹⁵¹ GREVIO rabi glagol „urigira“ kad smatra da je potrebno hitno djelovanje kako bi se zakonodavstvo ili politika stranke uskladila s Istanbulskom konvencijom ili kako bi se omogućila njezina provedba.

Upravo je niz navedenih mjera ukazao na jedno od najizazovnijih mjesta u suzbijanju seksualnog nasilja i podršci žrtvama u Hrvatskoj. Istanbulska konvencija u svojim objašnjenjima (članci 139. – 142.) navodi dva najčešća oblika rada sa žrtvama, ističući da države stranke imaju alternativu, a ne obvezu osnivanja obiju vrsta centara. Smatramo da je riječ o ozbiljnom propustu Istanbulske konvencije, koja je upravo u području seksualnog nasilja i podršci žrtvama napravila veliku grešku, bez razumijevanja da ove dvije vrste usluga nikako ne mogu biti zamjena jedna drugoj, nego djeluju komplementarno. Istanbulska konvencija koristi nazive *Krizni centri za žrtve silovanja ili seksualnog nasilja* i *Centri za seksualno nasilje*.

Krizni centri za žrtve seksualnog nasilja (uobičajen naziv u brojnim zemljama *Rape Crisis Centres*) odnose se na rad specijaliziranih organizacija u području seksualnog nasilja, koje pružaju vrlo širok opseg usluga, duljeg (vremenski neograničenog) trajanja, neovisno o tome kad je žrtva preživjela nasilje (prije dva dana, četiri mjeseca ili petnaest godina). Iako je naziv „krizni“ uvriježen u brojnim zemljama zapadne Europe, on ne odražava posve opseg i djelokrug rada takvih specijaliziranih organizacija. Izraz „krizni“ nažalost navodi na pomisao da je riječ o kratkoročnoj pomoći za akutne slučajeve, a ne o specijaliziranome mjestu na kojem se može dobiti sveobuhvatna dugoročna podrška. Žrtve se mogu obratiti takvim centrima neovisno o tome jesu li prijavile preživljeno nasilje, razmišljaju li o prijavi ili samo žele pomoć i podršku za sebe.

Centri za žrtve seksualnog nasilja, koji se često u praksi europskih zemalja nazivaju i referalni centri za žrtve seksualnog nasilja (SARCs – *Sexual Assault Referral Centres*), najčešće su specijalizirani za hitnu zdravstvenu skrb, kvalitetnu forenzičku praksu i krizne intervencije. U pravilu se diljem Europe osnivaju pri bolnicama i imaju donekle ograničen opseg u radu sa žrtvama. Naime, njima se u pravilu javljaju akutne žrtve (nedavno preživljeno seksualno nasilje), koje traže zdravstvenu pomoć i koje razmišljaju o prijavi. U nekim europskim zemljama žrtvama je ostavljena mogućnost, nakon što se obavi pregled i izuzmu biološki dokazi, da se dokazi pohrane i čuvaju određeno vrijeme (npr. tri mjeseca), u kojem žrtve mogu samostalno donijeti odluku žele li prijaviti preživljeno nasilje. Podrška za zaštitu mentalnog zdravlja obično je ograničena na nekoliko tretmana ili se žrtve upućuju na specijalizirane organizacije za psihološku podršku (u pravilu na krizne centre za žrtve seksualnog nasilja).

Iz navedenog je jasno da nije riječ o istom tipu organizacije/ustanove za pomoć i podršku žrtvama i da one nikako ne mogu biti alternativna jedna drugoj. Budući da se seksualno nasilje iznimno rijetko prijavljuje, najčešće sa znatnom odgodom, jasno je da centri za žrtve seksualnog nasilja nikako nisu mjesto na koje će se većina žrtava obratiti, jer ne trebaju takav tip usluga. Dodatni problem je zakonodavstvo pojedinih europskih zemalja,

i to na više razina, kao što je nepostojanje prostora za žrtve za donošenje odluke žele li prijaviti nasilje ako svojom voljom pristanu na zdravstveni pregled, zatim nedostupnost kompleta za uzimanje uzoraka nakon preživljenog seksualnog nasilja u bolnicama, koje u pravilu ima policija i sl.

Iz navedenoga se vidi se uloga i važnost javnih politika i srodnih dokumenata u suzbijanju seksualnog nasilja i razvoju prakse zaštite žrtava seksualnog nasilja. Važno je da se postojeće javne politike i Protokol sustavno provode u praksi, uz uvođenje redovnog praćenja njihove primjene i objavljivanja izvještaja. Nadalje, važno je da se korisna opažanja i preporuke međunarodnih tijela, kao što je npr. GREVIO, uzmu u obzir pri planiranju akcijskih planova i strateških dokumenata za područje seksualnog nasilja.

NAJVAŽNIJE POZITIVNE PROMJENE, UOČENI PROBLEMI I KLJUČNI KORACI ZA SUZBIJANJE SEKSUALNOG NASILJA I UNAPREĐENJE PODRŠKE ŽRTVAMA

dr. sc. Maja Mamula

Anamaria Drožđan-Kranjčec, mag. iur.

U ovom poglavlju bit će iznesen pregled najvažnijih pozitivnih promjena u Hrvatskoj od 2013. do 2023. u području seksualnog nasilja, uočeni problemi u zaštiti i podršci žrtvama te ključni koraci koji predstoje za suzbijanje seksualnog nasilja i osiguravanje pravodobne i učinkovite podrške žrtvama.

Tekst se temelji na **tri različite skupine izvora**. Prije svega temelji se na podacima i uvidima koji su prikupljeni za rad na **ovoj analizi**. Drugi izvor su iskustva i podaci rada **Ženske sobe**, utemeljeni na direktnom radu s osobama koje su preživjele seksualno nasilje, zatim na

iskustvima i informacijama sudionica i sudionika naših edukacija i programa prevencije kao i sudjelovanjem u različitim radnim skupinama i povjerenstvima u vezi sa zaštitom žena od nasilja i/ili suzbijanjem seksualnog nasilja. Treći su važan izvor **odgovori i promišljanja 15 organizacija civilnog društva**¹⁵² specijaliziranih za područje nasilja u obitelji i/ili seksualnog nasilja, koje su sudjelovale u prikupljanju podataka o dostupnim službama za podršku žrtvama seksualnog nasilja, najvećim pozitivnim promjenama, problemima i koracima koji su nužni u suzbijanju seksualnog nasilja.

9.1. NAJVAŽNIJE POZITIVNE PROMJENE

Od 2013. do 2023. u području suzbijanja seksualnog nasilja i osiguravanja zaštite i podrške žrtvama učinjene su mnoge važne pozitivne promjene. Iako se može reći da promjene povezane sa seksualnim nasiljem idu relativno sporo, ipak su zamjetne, pogotovo kad se promatraju u razdoblju od 11 godina.

Promjene će biti navedene u 5 skupina: izmjene zakonodavstva, podrška žrtvama, javne politike i strateški dokumenti, prevencija i edukacija te osvještavanje javnosti.

9.1.1. Izmjene zakonodavstva

Kao jedan od ključnih uspjeha u navedenom razdoblju istaknute su promjene zakonodavstva, koje su bile značajne i brojne.

Iznimno važne promjene odnose se na **Kazneni zakon Republike Hrvatske**: izmjene Glave XVI. – kaznena djela protiv spolne slobode i Glave XVII. – kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece.

Jedna od najvažnijih promjena odnosi se na **redefiniranje kaznenog djela silovanja** (čl. 153) tako da uključuje pristanak te brisanje kaznenog djela spolni odnošaj bez pristanka. Iako definicija silovanja sada obuhvaća svaki nedobrovoljni spolni odnos, i dalje je zadržano razlikovanje između silovanja temeljenog na nepostojanju pristanka i kvalificiranog silovanja počinjenoga uz uporabu sile ili prijetnje.

Slijede promjene koje se odnose na **povećanje zapriječenih kazni za počinitelje** kaznenih djela protiv spolne slobode (Glava XVI.) i kaznenih djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece (Glava XVII.).

¹⁵² B.a.b.e. Budi aktivna. Budi emancipirana., Centar za podršku i razvoj civilnog društva „DELFIN“, Domine – organizacija za promicanje ženskih prava, Hrabri telefon, Informativno pravni centar – IPC, SOS Rijeka – centar za nenasilje i ljudska prava, Udruga DUGA – Centar za djecu, mlade i obitelj Solin, Udruga „HERA“ Križevci, Udruga sudaca za mladež, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu i mladež, Udruga UZOR Rijeka, Udruga ZvoniMir, Udruga za podršku žrtvama i svjedocima, Udruga za zaštitu žena i djece žrtava obiteljskog nasilja „IRIS“ Bjelovar i Ženska grupa Karlovac „Korak“.

Kao poseban uspjeh istaknuto je **redefiniranje kaznenog djela spolnog uznemiravanja** (čl. 156) za koje više nije potreban kontinuitet, već se istim može smatrati i samo jedan čin, ako je riječ o grubom uznemiravanju, kao i izmjena da se to kazneno djelo, kao i sva druga kaznena djela protiv spolne slobode, progoni po službenoj dužnosti, a ne po prijedlogu žrtve.

Sljedeće ključne izmjene odnose se na uvođenje novoga kaznenog djela u Kazneni zakon – **zlouporaba snimke spolno eksplicitnog sadržaja** (čl. 144a), koje postaje iznimno važno s obzirom na opaženo povećanje elektroničkoga seksualnog nasilja nad ženama i djecom. Ovim kaznenim djelom Hrvatska je uz Francusku, Njemačku i Maltu među državama koje su dijeljenje pornografskih sadržaja bez pristanka definirale kao zasebno kazneno djelo, čime se olakšava procesuiranje takvih slučajeva, ali i pridonosi javnom prepoznavanju ovog oblika nasilja¹⁵³.

Jedna od dugo traženih i napokon usvojenih promjena je **ukidanje zastare kaznenog progona za teška kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta** (čl. 166).

Došlo je i do mnogih promjena u vezi sa **Zakonom o kaznenom postupku**, prije svega **uvođenjem žrtve kao posebnog procesno pravnog subjekta i definiranja kataloga prava** svih žrtava kaznenih djela, s posebnim naglaskom na žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode i trgovanja ljudima. Među navedenim pravima neka su se u praksi pokazala iznimno važnima, kao što su pratnja osobe od povjerenja pri poduzimanju svih radnji u kojima žrtva sudjeluje, od prijave kaznenog djela do pravomoćnog okončanja kaznenog postupka, pravo na pristup službama za potporu žrtvama kaznenih djela, pravo na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tijela, pravo da prije ispitivanja mogu razgovarati sa savjetnikom na teret proračunskih sredstava i pravo na opunomoćenika na teret proračunskih sredstava te mogućnost iskazivanja putem audio-video uređaja. Za djecu žrtve kaznenih djela propisana su dodatna prava na opunomoćenika na teret proračunskih sredstava, tajnost osobnih podataka i isključenje javnosti. Navedeno su suštinske promjene koje žrtvama seksualnog nasilja olakšavaju kako sam postupak prijave preživljenog nasilja, tako i lakši prolazak kroz sve faze pravosudnog postupka, uz smanjenje rizika od sekundarne viktimizacije.

Još jedna od istaknutih promjena je i uvođenje **instituta pojedinačne procjene potreba žrtava**, čiji je cilj osiguravanje individualnog pristupa svakoj žrtvi i pojedinačno utvrđivanje postoje li potrebe za određenim mjerama zaštite. Važno je napomenuti da se pojedinačna procjena provodi u različitim fazama postupka, a provode ju nadležna tijela (policija, državno odvjetništvo, sud), uvažavajući činjenicu da žrtva može imati različite potrebe protokom vremena. Također je značajna novina da službe za podršku žrtvama seksualnog

nasilja također imaju važnu ulogu u provedbi ovog instituta, davanjem pisanih i/ili usmenih preporuka o potrebama i potrebnim mjerama zaštite žrtava. Tijela nadležna za provedbu pojedinačne procjene mogu zatražiti preporuku od specijaliziranih službi za podršku, kao i od svih drugih dijelova sustava za podršku, uključujući odjele za podršku žrtvama pri sudovima, ustanove (npr. zavod za socijalni rad) i druge organizacije civilnog društva, koje su bile u kontaktu sa žrtvom.

U sklopu zakonskih izmjena ističe se ratifikacija **Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji** (Istanbulska konvencija) 2018. godine, koja je pridonijela mnogim navedenim promjenama, kako u zakonodavstvu tako i na brojnim drugim razinama, u suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.

Nadalje, važna promjena u navedenom razdoblju je i usvajanje izmjena **Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja** (2014., 2018., 2023.) zbog usklađivanja sa zakonskim izmjenama i uvedenim međunarodnim standardima.

9.1.2. Podrška žrtvama

U navedenom razdoblju bilježe se određeni značajni pomaci u unapređivanju sustava za podršku žrtvama i pružanju stručne pomoći žrtvama. Oni se u manjoj mjeri odnose na uspostavu dovoljnog broja specijaliziranih organizacija za podršku žrtvama seksualnog nasilja, vodeći računa o teritorijalnoj rasprostranjenosti, u skladu s Istanbulskom konvencijom i GREVIO evaluacijskim izvještajem za Hrvatsku, iako je usvajanjem Nacionalnog plana za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja za razdoblje do 2027. napravljen temelj i prvi korak za uspostavljanje mreže specijaliziranih organizacija, čije osnivanje je predviđeno za 2025.

U navedenom razdoblju najvažniji iskorak je osnivanje **Mreže podrške i suradnje za žrtve i svjedoke kaznenih djela** (Mreža), koju čini **11 organizacija civilnog društva** koje pružaju pomoć i podršku žrtvama i svjedocima kaznenih djela (i prekršajnih djela nasilja u obitelji) na području 17 županija u Hrvatskoj. Organizacije članice Mreže pružaju podršku žrtvama svih kaznenih djela, pa tako i žrtvama seksualnog nasilja.

Znatan doprinos Mreže je teritorijalna rasprostranjenost organizacija, koje u suradnji sa Ženskom sobom pokrivaju rad sa žrtvama seksualnog nasilja u velikom broju županija, pružajući im emocionalnu i praktičnu podršku, tehničke i praktične informacije, informacije o pravima, pratnju u ulozi osobe od povjerenja na sve nadležne institucije, pružanje psihološkoga i pravnog savjetovanja, a sve radi osnaživanja žrtava i olakšavanja u nošenju s posljedicama preživljenog seksualnog nasilja, bez obzira na to je li ono prijavljeno. Koordinatorica Mreže je Ženska soba.

¹⁵³ Blažinović Grgić, J. (2022). Elektroničko nasilje nad ženama. Pravni informacijski portal IUS-INFO Dostupno na: <https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/elektronicko-nasilje-nad-zenama-50237>

Od ožujka 2017. godine ŽS bila je članica i suosnivačica Regionalne ženske mreže protiv seksualnog nasilja, čije je osnivanje i rad koordinirao Incest Trauma Centar – Beograd (Srbija) u suradnji sa su-osnivačicama Ženskom sobom, Društvom SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja (Slovenija) i SOS telefon – Telefon za žene i djecu žrtve nasilja (Crna Gora). Od 2019. godine Mreža je promijenila naziv u **Europska ženska mreža protiv seksualnog nasilja**. Dvije članice ŽS (Maja Mamula i Anamaria Drožđan-Kranjčec) su do ožujka 2024. bile članice Upravnog odbora Mreže, kada je Mreža promijenila status iz formalne u neformalnu i kao takva i dalje djeluje na razini EU. U okviru rada Mreže održane su brojne edukacijske aktivnosti i aktivnosti jačanja kapaciteta organizacija članica u direktnom radu s osobama koje su preživjele seksualno nasilje. Posebno se ističe održavanje Međunarodne konferencija protiv seksualnog nasilja (Beograd, 2019.) na kojoj je sudjelovalo preko 60 sudionica i sudionika iz 15 zemalja.

9.1.3. Javne politike i strateški dokumenti

U navedenom razdoblju svakako je najvažniji uspjeh na razini javnih politika donošenje **Nacionalnog plana za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja za razdoblje do 2027. godine** (dalje u tekstu: Nacionalni plan) u prosincu 2022. godine. Svrha Nacionalnog plana jest postići usklađenu društvenu reakciju na seksualno nasilje i seksualno uznemiravanje, osigurati učinkovito postupanje radi zaštite žrtava, promicati njihova prava te razvijati svijest javnosti o neprihvatljivosti i štetnosti takvog ponašanja. Uključuje tri posebna cilja: 1. prevencija seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja; 2. unapređenje skrbi i osiguranje dostupnosti usluga podrške žrtvama seksualnih delikata i 3. postizanje odvraćajućeg djelovanja kod počinitelja seksualnih delikata.

Nacionalni plan prate i odgovarajući Akcijski planovi za svaku godinu, a o provođenju postavljenih mjera i aktivnosti Nacionalnog plana Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike izrađuje izvješća za svaku godinu, koja su javno dostupna.

Kao važnu podlogu za razvoj strateških dokumenata važno je istaknuti publikaciju *Stručna analiza pravomoćnih kaznenih presuda o nasilju nad ženama 2012.-2016.*¹⁵⁴ koju je objavio Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova. U okviru analize napravljena je i kvalitativna analiza presuda sedam Županijskih sudova za kaznena djela protiv spolne slobode i za najteža kaznena djela protiv spolnog integriteta djeteta u razdoblju od 2008. do 2016. Analiza obuhvaća podatke koji se odnose na vrstu počinjenog kaznenog djela, trajanje postupka, mjesto počinjenja djela, određene karakteristike počinitelja i žrtve, njihov odnos, dokazne materijale u postupku, olakotne i otegotne okolnosti prilikom donošenja sudske odluke, vrstu odluke, izricanje sigurnosnih mjera, sankcioniranje kaznenog djela te ostale informacije važne za analizu navedenih kaznenih djela.

9.1.4. Prevencija i edukacija

U području **prevencije seksualnog nasilja** kao najvažniji uspjeh ističe se razvoj prvih programa prevencije seksualnog nasilja u Hrvatskoj koje su odobrili Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih i Agencija za odgoj i obrazovanje, a koje osnovne i srednje škole mogu uvrstiti u školski preventivni kurikulum. Riječ je o prvim kulturalno prilagođenim, znanstveno utemeljenim i evaluiranim programima prevencije seksualnog nasilja nad i među djecom u Hrvatskoj „Seksualno nasilje – edukacijski i preventivni program“ (SNEP), koje je razvila Ženska soba. Dosad su razvijena dva verificirana programa: **SNEP 1** za srednje škole i **SNEP 2 Junior** za više razrede osnovnih škola. Programi aktivno uključuju djecu (od faze kreiranja programa), edukaciju roditelja te odgojno-obrazovnih djelatnica i djelatnika, odnosno sve ciljane skupine nužne za sveobuhvatnu prevenciju seksualnog nasilja.

Osim ova dva verificirana programa, razvijen je i **SNEP ONLINE TOOL** – online platforma za prevenciju seksualnog nasilja namijenjena učenicama i učenicima srednjih škola, roditeljima te odgojno-obrazovnim djelatnicama i djelatnicima za samostalnu uporabu. U suradnji s Osnovnom školom Grigora Viteza iz Zagreba **prilagođen je program prevencije seksualnog nasilja djeci s teškoćama u razvoju**.

Svi navedeni programi Ženske sobe besplatni su i dostupni za provođenje u školama, a Ženska soba kontinuirano održava edukacije za implementaciju svih SNEP programa, kako samostalno tako i u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje.

U području **provođenja specijaliziranih edukacija** za stručnjakinje i stručnjake iz različitih tijela i institucija mogu se uočiti određene promjene, iako još ima mnogo prostora za napredak. U većini slučajeva tema seksualnog nasilja samo je sastavni dio većih edukacija, dok su edukacije isključivo o seksualnom nasilju vrlo rijetke.

Prve sustavne edukacije o primjeni Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja u Hrvatskoj provodili su Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH i Ženska soba¹⁵⁵ 2014. i 2015., pri čemu je provedeno više cjelodnevnih u nekoliko većih gradova, na kojima su sudjelovali predstavnice i predstavnici državnih tijela, institucija i organizacija civilnog društva.

Policijska i Pravosudna akademija postaju otvorenije za suradnju sa specijaliziranim organizacijama civilnog društva i uvode se teme seksualnog nasilja, najčešće kao dio većih edukacija.

Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike je preko EU projekta „Zaustavimo nasilje nad ženama i nasilje u obitelji – Za nasilje nema opravdanja“ obuhvatilo

¹⁵⁴ Rittossa, D. i Juranović, S. (2020). Stručna analiza pravomoćnih kaznenih presuda o nasilju nad ženama 2012.-2016. Zagreb: Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.

¹⁵⁵ Edukacije o primjeni Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja bile su sastavni dio projekta „Moj glas protiv nasilja“, koji je financijski podržala Europska unija, a čiji nositelj je bio Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.

velik broj sudionica i sudionika različitih struka, uključujući članice i članove županijskih timova za sprečavanje i borbu protiv nasilja nad ženama. Tema je bila postupanje u slučaju nasilja u obitelji i nasilja nad ženama te odredbe Istanbulske konvencije. Tema seksualnog nasilja bila je jedan segment u sklopu predavanja o rodno uvjetovanom nasilju.

Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova kontinuirano provodi edukacije o spolnom uznemiravanju za predstavnike i predstavnice različitih institucija, radeći aktivno na osvještavanju javnosti na problemu.

9.1.5. Osvještavanje javnosti

U navedenom razdoblju jedan od najvažnijih iskoraka u podizanju svijesti i stavljanju seksualnog nasilja u javni diskurs bio je međunarodni pokret #MeToo, koji je započeo 2017. u Americi. Glumica Alyssa Milano stavila je objavu na Twitter, kojom je pozvala sve žene koje su preživjele seksualno uznemiravanje i seksualno nasilje da stave status „#MeToo“ kako bi se vidjelo koliko je problem rasprostranjen. Sam izraz #MeToo oslanjao se na desetljeća feminističke borbe, uključujući i njegov naziv, koji je od 2006. koristila aktivistkinja Tarana Burke, kao podršku ženama koje su preživjele seksualno nasilje. Pokret je dobio zamah nakon istrage *New York Timesa* o moćnom filmskom producentu H. W., koji je godinama zlostavljao žene u filmskoj industriji, nakon čega je postao viralan i proširio se u gotovo sve zemlje svijeta. Doveo je do važnog otvaranja teme u javnom, medijskom prostoru, osvještavanja javnosti o problemu seksualnog nasilja i njegove rasprostranjenosti, podizanja empatije prema ženama koje su preživjele seksualno nasilje, ali i konkretnih promjena u nekim zemljama. Također je doveo do pokretanja nacionalnih i regionalnih kampanja.

Tako je u Hrvatskoj 2019. pokrenuta kampanja **#Pravda za djevojčice**, kao reakcija na dugotrajno seksualno zlostavljanje maloljetne djevojčice i puštanje osumnjičenika na slobodu. U Zagrebu je 19. listopada 2019. održan dotad najveći prosvjed u znak podrške žrtvama seksualnog nasilja u Hrvatskoj, u organizaciji Inicijative #spasime, Ženske soba, Platforme za reproduktivna prava i Zaklade Solidarna. Osim u Zagrebu, prosvjedi su održani u petnaestak hrvatskih gradova, među kojima i u Zadru, Splitu, Rijeci, Puli, Osijeku, Varaždinu, Labinu i na otoku Korčuli.

Slijedila je regionalna kampanja **#Nisam tražila i #Nisi sama** (2021.), koju je potaknula glumica Milena Radulović, koja je prijavila svojeg profesora, poznatog režisera za silovanje, nakon čega je bila izložena svojevrsnom medijskom linču, što je dovelo do iznimno brze reakcije povezivanja žena iz regije, koje su joj dale podršku i iznosile svoja iskustva. Kampanja je snažno odjeknula u svakoj od zemalja, otvarajući najviše pitanje seksualnog uznemiravanja i seksualnog nasilja na fakultetima.

U navedenom razdoblju Ženska soba provela je ili provodi **šest kampanja protiv seksualnog nasilja**, od čega **tri na nacionalnoj razini: Svom snagom protiv nasilja nad ženama** (2013., 2014., 2015., i 2016.), **Nacionalna kampanja protiv seksualnog nasilja nad djecom i mladima** (2020.), **Nacionalna kampanja protiv seksualnog nasilja nad djecom** (2023.) i **tri kampanje preko društvenih mreža: Nije kompliment** (2016.), **Sherajmo odgovorno** (2018. – danas) i **Denim Day** (2021. – danas). Kampanje su bile usmjerene na podizanje svijesti o problematici seksualnog nasilja, o dostupnoj pomoći i podršci osobama koje su preživjele seksualno nasilje te na zagovaranje obveznog uvođenja programa prevencije seksualnog nasilja u odgojno-obrazovne ustanove. Zahvaljujući medijskom praćenju kao i podršci brojnih javnih i privatnih osoba sve su kampanje imale velik odjek (npr. nacionalna kampanja protiv seksualnog nasilja nad djecom provedena 2023. dosegla je više od 600 000 osoba).

Sve navedeno pridonijelo je podizanju svijesti javnosti o problematici seksualnog nasilja, određenu razinu senzibiliteta i empatije prema ženama koje su preživjele seksualno nasilje kao i prema djeci.

9.2. PROBLEMI

U sklopu ovog potpoglavlja problemi će biti navedeni u okviru pet glavnih kategorija: pravosuđe, podrška i zaštita žrtava seksualnog nasilja, prevencija i edukacija, osvještavanje javnosti i provedba istraživanja i prikupljanje podataka.

9.2.1. Pravosuđe

- Kaznena djela protiv spolne slobode i kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece rijetko se prijavljuju, na što upućuju istraživanja i podaci direktnog rada s punoljetnim žrtvama. Kao društvu u cjelini važno je shvatiti ovaj problem ozbiljno i poduzeti nužne korake kako bi se to promijenilo.
- Dugotrajnost sudskog postupka: od prijave preživljenog seksualnog nasilja do pravomoćne presude u pravilu prolazi nekoliko godina. U analizi pravomoćnih kaznenih presuda¹⁵⁶ koje je objavio Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova navodi se prosječno vrijeme od počinjenja kaznenih djela protiv spolne slobode do pravomoćne presude koji iznosi 41 mjesec, ali se navodi kako postoje slučajevi koji traju i više od 160 mjeseci. Za najteža kaznena djela protiv spolnog integriteta djeteta prosječno vrijeme od počinjenja kaznenog djela do pravomoćne presude iznosilo je 30 mjeseci, pri čemu se i tu navode primjeri trajanja postupka od 100 i više mjeseci.

¹⁵⁶ Rittossa, D. i Juranović, S. (2020). Stručna analiza pravomoćnih kaznenih presuda o nasilju nad ženama 2012.-2016. Zagreb: Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.

- Kad se uz dugotrajnost postupka pribroje niske izrečene kazne za počinitelje navedenih kaznenih djela (najčešće u donjoj trećini raspona), dolazimo do činjenice da navedeno svakako ima odbijajući efekt na odluku žrtve o prijavi kaznenog djela.
- Nedostatak informacija za žrtve – u određenim stadijima postupka kod žrtava se uočava znatna zbunjenost, žrtve ne znaju što se događa s njihovim predmetom niti komu se mogu obratiti (npr. dulje razdoblje od prijave kaznenog djela policiji do potvrđivanja optužnice za kazneno djelo). Uočava se također neodgovarajuće informiranje žrtava o njihovim pravima i mogućnostima te neupućivanje na službe za podršku. Žrtve često ne razumiju dobivenu uputu o pravima, jezik i način komunikacije ne prilagođavaju se žrtvama, posebno kad je riječ o pravnim terminima.
- Odbačaji kaznene prijave – problem je što nije dopuštena žalba protiv rješenja državnog odvjetnika o odbačaju kaznene prijave, odnosno preispitivanje odluke državnog odvjetništva. Mogućnost žrtve da preuzme kazneni progon je u većini slučajeva neučinkovit institut iz više razloga – kratak rok za preuzimanje progona, veliki financijski troškovi, nemogućnost žrtve da aktivno sudjeluje u postupku u svojstvu tužitelja.
- Nedostaju podaci o tome koliko je prijava za kaznena djela protiv spolne slobode i kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece završilo pravomoćnom presudom (bez obzira na ishod), kao temelj za unapređenje rada pravosudnog sustava.
- Fama o lažnim prijavama – u direktnom radu sa žrtvama čest prigovor s njihove strane je da su pri prijavi i kasnije tijekom pravosudnog postupka osjećale da im se ne vjeruje, da se sumnja u njihov iskaz i da su se osjećale loše. Nadalje, druge struke, koje po službenoj dužnosti trebaju prijaviti sumnju na preživljeno seksualno nasilje, zbog straha od lažnih prijava ne poduzimaju korake na koje ih obvezuju zakonske odredbe i Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja.
- Prava žrtava koja su im zagarantirana Zakonom o kaznenom postupku žrtve ne mogu uvijek ostvariti, npr. svjedočenje putem audio-video uređaja (nedostatan broj ispravnih uređaja na sudu, više sudova koristi isti uređaj, nekvalificirano osoblje za rad s uređajima, pa se snimanje mora ponoviti više puta), pratnja osobe od povjerenja (odbijanje dozvole da osoba od povjerenja uđe u sudnicu, preuzimanje uloge pratnje od strane odjela za podršku žrtvama i svjedocima pri sudovima, bez prethodnih konzultacija sa žrtvom).
- Psihijatrijska ili kombinirana psihijatrijsko/psihološka vještačenja (raspravna sposobnost, ima li svjedok/žrtva kapaciteta, tj. sposobnosti za davanje vjerodostojnog iskaza) može zatražiti sud (ili državno odvjetništvo) u slučajevima kad ne raspolaže dovoljnim stručnim znanjem da sam odgovori na tražena pitanja. U praksi se događa da vještakinje i vještaci prelaze svoje ovlasti ili da im sud (državno odvjetništvo) postavi pitanja koja nadilaze njihove ovlasti, a to je pitanje o vjerodostojnosti iskaza. Treba naglasiti da jedino i isključivo sud procjenjuje i određuje vjerodostojnost iskaza. Žrtve se žale na traženje da

ponovno ispričaju svoje iskustvo preživljenog nasilja u detalje, dugotrajnost ispitivanja i ispunjavanja upitnika i testova, neprimjerene izjave o njihovoj vjerodostojnosti, nalazi/mišljenja koji navode je li žrtva govorila istinu prema mišljenju vještakinje/vještaka.

- Iznimno se mali broj žrtava odlučuje na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva za naknadu štete nanese ovim kaznenim djelima (fizičke ozljede, duševna bol, za oštećenu ili izgublenu imovinu). Dva su ključna razloga za navedeno koja su vidljiva u praksi. Prvi je da dio žrtava tijekom postupka dobije eksplicitnu ili češće implicitnu poruku da će im se više vjerovati da su „prave“ žrtve kad ništa ne traže za sebe, tj. ne podnose imovinskopravni zahtjev. Drugi razlog je što se postupak odlučivanja o postavljenom imovinskopravnom zahtjevu u najvećem broju slučajeva odvaja od kaznenog postupka, a žrtvu se šalje u privatnu građansku parnicu. Pritom na građanskom sudu žrtva nema jednaka prava i zaštitu kao tijekom kaznenog postupka (npr. suočavanje s počiniteljem, ne koristi se audio-video uređaj), a novi postupak je ponovna reviktimizacija žrtve (ponovna svjedočenja i iznošenja svih detalja traumatskog događaja). Dodatno se uočavaju problemi u nedosuđivanju imovinskopravnih zahtjeva kad je kaznenim djelom nastala neimovinska šteta.
- Nedostatak specijaliziranoga stručnog usavršavanja o problemu seksualnog nasilja i specijalizacije sudaca i sutkinja (državnog odvjetništva) za kaznena djela seksualnog nasilja.
- U sklopu pravosudnog sustava žrtve često navode kako doživljavaju nepovjerenje, nema empatije i humanog odnosa prema žrtvama. Objektivnost i neutralnost često su izgovori za nepovjerenje i izravno iskazivanje sumnje.
- Institut individualne procjene potreba žrtava ne provodi se u skladu sa zakonskim i podzakonskim odredbama. Rezultati dostupnih istraživanja i iskustva iz prakse upućuju na to da se taj institut najmanje provodi u sektoru pravosuđa i da često izostaje individualni pristup u utvrđivanju potrebnih mjera zaštite žrtava.

9.2.2. Podrška i zaštita žrtava seksualnog nasilja

- Nedostatak dovoljnog broja specijaliziranih službi za pružanje pomoći i podrške žrtvama seksualnog nasilja u skladu s preporukama Istanbulske konvencije.
- Iskustva punoljetnih žrtava upućuju na nedovoljnu dostupnost usluga za zaštitu mentalnog zdravlja u sklopu zdravstvenih ustanova: od teritorijalne dostupnosti, preko duljine čekanja na tretman do prebacivanja u druge zdravstvene ustanove, trajanje tretmana (nekoliko minuta), dugo vrijeme čekanja do sljedećeg termina.
- Za djecu se još dodatno uočava problem iznimno malog broja zdravstvenih ustanova za zaštitu mentalnog zdravlja djece i/ili adolescentkinja i adolescenata, kao i nedostatan

broj specijaliziranih liječnica/liječnika i psihologinja/psihologa i drugih struka upravo za rad s djecom na zaštiti mentalnog zdravlja zbog preživljenih traumatskih iskustava.

- Osim u području zaštite mentalnog zdravlja, u određenim slučajevima u praksi je zamjetno da na terenu nedostaje i dodatna edukacija liječnica i liječnika za ginekološke i urološke preglede djece.
- U sustavima koji rade na zaštiti žrtava i pružanju podrške (npr. zdravstveni sustav, sustav socijalne skrbi) uočava se nedostatak stručnosti i osposobljenosti za rad s traumom kao i na problemu seksualnog nasilja (neprepoznavanje, nepovjerenje i sl.).
- Nedostatna i nedosljedna primjena Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja i/ili educiranost za postupanje prema njemu svih dionika uključenih u direktan rad sa žrtvama seksualnog nasilja.

9.2.3. Prevencija i edukacija

- Provedba programa prevencije seksualnog nasilja za djecu i mlade uvelike ovisi o dobroj volji i inicijativi pojedinih odgojno-obrazovnih djelatnica i djelatnika, što nije dostatno za sustavno suočavanje s problemom seksualnog nasilja nad djecom.
- Nedostaju programi prevencije za djecu mlađe dobi (vrtići, niži razredi osnovnih škola).
- Odgojno-obrazovni djelatnici imaju veliku potrebu za specijaliziranim edukacijama o seksualnom zlostavljanju i iskorištavanju djece, kao i o tome kako mogu pružiti pomoć i podršku djeci te o tome kako se prijavljuju navedena kaznena djela i koji su koraci. Nedostaje veći broj takvih edukacija kao i financijska sredstva za sudjelovanje na edukacijama.
- Prisutan nedostatak sustavne i kontinuirane provedbe specijaliziranih i evaluiranih edukacijskih aktivnosti za stručne osobe iz svih sustava koje dolaze u kontakt sa žrtvama seksualnog nasilja.

9.2.4. Osvještavanje javnosti

- Visoka razina neosvijestjenosti u društvu o problemu seksualnog nasilja, rasprostranjenosti, utjecaju preživljenog nasilja na žrtve. Dominantan stav je minimaliziranje preživljenog nasilja i okrivljavanje žrtava kao i perpetuiranje postojećih predrasuda o seksualnom nasilju, žrtvama i počiniteljima.
- Nedovoljan broj javnih kampanja o problemu seksualnog nasilja na nacionalnoj razini. Najveći broj kampanja o seksualnom nasilju provele su organizacije civilnog društva, koje imaju vrlo ograničene resurse odobrene projektima.

- Medijsko izvještavanje o slučajevima seksualnog nasilja i žrtvama još ne prati etičke smjernice o izvještavanju (eksplicitno ili implicitno otkrivanje identiteta i adrese žrtve, opravdavanje počinitelja, opisivanje žrtve na negativan način, uporaba senzacionalističkih izraza i sl.).

9.2.5. Provedba istraživanja i prikupljanje podataka

- U Hrvatskoj nedostaju istraživanja o problemu seksualnog nasilja, a kad su i provedena, često uključuju nereprezentativan i mali uzorak te se zadržavaju na razini istraživanja prevalencije i incidencije nasilja.
- Uočava se nedostatak sustavnoga i objedinjenog prikupljanja podataka i razvoj redovnih, javno dostupnih izvješća o seksualnom nasilju na državnoj razini koje bi trebali prikupljati sve nadležne institucije (policija, državno odvjetništvo, sudovi, sustav zdravstva, sustav socijalnog rada, obrazovni sustav, službe za podršku žrtvama). Nužno je da se podaci učine javno dostupnima s pomoću redovnih izvješća.

9.3. PREDSTOJEĆI KORACI ZA SUZBIJANJE SEKSUALNOG NASILJA I UNAPREĐENJE PODRŠKE ŽRTVAMA

Izrada ove analize prikazala je što je učinjeno kad je riječ o problematici seksualnog nasilja u desetogodišnjem razdoblju u Hrvatskoj. Na temelju svih analiziranih područja i podataka detektirani su i definirani nužni koraci za budućnost na kojima je potrebno dalje raditi. Ovi koraci predstavljaju bazu djelovanja svih nas koji radimo na bilo koji način na problematici seksualnog nasilja, bilo u direktnom radu sa žrtvama, bilo u pravosuđu, bilo provedbom edukacija i preventivnih aktivnosti ili pak zagovaračkim aktivnostima za unapređenje zakonodavstva ili drugih dijelova sustava.

9.3.1. Područje zakonodavstva, javnih politika i drugih strateških dokumenata

- Praćenje primjene odredaba Kaznenog zakona (Glave XVI. i Glave XVII.) i unapređenje zakonskih odredaba u skladu s utvrđenim potrebama (npr. povećanje minimalnih zapriječanih kazni).
- Praćenje primjene i unapređenje zakonskoga i podzakonskog uređenja prava žrtava seksualnog nasilja.
- Provedba i sustavno praćenje provedbe mjera predviđenih Nacionalnim planom za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja za razdoblje do 2027. godine i pripadajućih akcijskih planova. Obvezno redovito i javno objavljivanje izvješća o provedbi Nacionalnog plana u skladu s obvezama predviđenog okvira za praćenje i izvještavanje.

- Obvezno praćenje primjene Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja i izvještavanje u skladu s predviđenim mehanizmima u sklopu samog Protokola. Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske zadužen je za koordinaciju i praćenje provedbe Protokola te o navedenom izvještava u sklopu jednogodišnjeg izvješća o provedbi Nacionalnog plana za ravnopravnost spolova za razdoblje do 2027. godine. Pri Uredu za ravnopravnost spolova djeluje Povjerenstvo za praćenje primjene Protokola, koje se sastoji od predstavnica i predstavnika tijela državne uprave, pravobraniteljstava i organizacija civilnog društva.
- Sustavno praćenje provedbe preporuka navedenih u Osnovnom evaluacijskom izvješću GREVIO-a za Hrvatsku o zakonodavnim i drugim mjerama kojima se provode odredbe Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji kreiranje učinkovitih mehanizama za praćenje provedbe, prikupljanje podataka, formiranje nacionalnih tijela za praćenje provedbe, objavljivanje javno dostupnih redovitih izvješća o napretku te jačanje uloge ženskih organizacija u praćenju implementacije preporuka.

9.3.2. Položaj i postupanje sa žrtvama seksualnog nasilja u sklopu pravosudnog sustava

- Osiguravanje uvjeta za ispitivanje žrtava kaznenih djela protiv spolne slobode putem audio-video uređaja (tehnička osposobljenost sudova audio-video uređajima, osposobljenost zaposlenih osoba na sudovima za rukovanje audio-video uređajima, osiguravanje primjerenih prostornih uvjeta za ispitivanje putem audio-video uređaja, korištenje takvog načina ispitivanja kad se žrtve zbog starosti, zdravstvenog stanja ili invaliditeta ne mogu odazvati pozivu i fizički doći u zgradu suda).
- Osiguravanje pravodobnih i razumljivih informacija žrtvama seksualnog nasilja o pravima i tijeku kaznenog postupka od strane policije, državnog odvjetništva i sudova. Jasno i pravovremeno upućivanje žrtava na specijalizirane službe za podršku žrtvama.
- Osiguravanje žrtvama seksualnog nasilja pratnju osobe od povjerenja po njihovu izboru u svim fazama postupka.
- Provedba instituta pojedinačne procjene žrtava koju provode policija, državno odvjetništvo i sudovi, s naglaskom na individualnom pristupu svakoj pojedinačnoj žrtvi. Određivanje učinkovitih mjera zaštite. Razmatranje preporuka/mišljenja o potrebama žrtava od strane svih drugih dionika koji sudjeluju u zaštiti žrtava.
- Nakon što je žrtva seksualnog nasilja ispitana i njezin iskaz snimljen, ponovna ispitivanja nužno je svesti na minimum i samo na one situacije kad je to nužno za potrebe kaznenog postupka.
- Smanjenje potrebnog vremena od podnošenja kaznene prijave do pravomoćnosti presude u postupcima za slučajeve seksualnog nasilja.

- Promjena prakse u dijelu donošenja odluka o imovinskopравnom zahtjevu u sklopu kaznenih postupaka.
- Unapređenje pristupa prema žrtvama seksualnog nasilja u sklopu kaznenih postupaka (neokrivljavanje žrtve, razumijevanje zašto se seksualno nasilje prijavljuje s odgodom, osjetljiviji pristup prema žrtvama, zaustavljanje zakonom nedopuštenih pitanja i slično). Rad sa žrtvama seksualnog nasilja nužno je temeljiti na razumijevanju rodne perspektive seksualnog nasilja, pristupu usmjerenom na žrtvu i pristupu utemeljenom na razumijevanju traume.
- Specijalizacija sudaca i sutkinja za problematiku seksualnog nasilja.
- Djecu žrtve seksualnog nasilja ispitivati isključivo samo jedanput na okolnosti djela, po mogućnosti na lokaciji izdvojenoj iz zgrade suda (sigurne lokacije primjerene djeci).
- Osiguravanje odgovarajuće zaštite djece i punoljetnih žrtava seksualnog nasilja izricanjem adekvatnih mjera zaštite.
- Otvaranje stručne rasprave o kvaliteti, načinu i ulozi psihijatrijskih i kombiniranih psihijatrijskih/psiholoških vještačenja žrtava seksualnog nasilja, s punom sviješću da su to najčešće jedine žrtve koje se šalje na vještačenje raspravne sposobnosti i kapaciteta za davanje vjerodostojnog iskaza. Nužno je unapređenje postupka vještačenja žrtava seksualnog nasilja u skladu s nacionalnim i međunarodnim propisima i standardima.
- Provođenje istraživanja u Hrvatskoj o tome koji razlozi pridonose odluci žrtve da preživljeno nasilje ne prijavi, odnosno koji su razlozi u pozadini odluke da prijavi nasilje, na temelju čega se može raditi na unapređenju javnih politika i sudske prakse.
- Uvođenje nužnih promjena u sustav pravosuđa koje mogu potaknuti broj prijava preživljenog nasilja, veću razinu povjerenja žrtava u pravosudni sustav i pravdu.

9.3.3. Podrška žrtvama seksualnog nasilja

- Osiguravanje dovoljnog broja specijaliziranih organizacija za rad sa žrtvama seksualnog nasilja osnivanjem Mreže specijaliziranih organizacija za rad sa žrtvama seksualnog nasilja u skladu s Nacionalnim planom za suzbijanje seksualnog nasilja i seksualnog uznemiravanja za razdoblje do 2027., posebno vodeći računa o:
 - a) teritorijalnoj dostupnosti
 - b) financijskoj održivosti u sklopu nacionalnih sredstava
 - c) specijalizaciji u radu s osobama koje su preživjele seksualno nasilje
 - d) sveobuhvatnosti podrške žrtvama seksualnog nasilja
 - e) besplatnosti usluga za žrtve.

- Obvezno je da specijalizirane organizacije koje pružaju podršku žrtvama seksualnog nasilja svoj rad temelje na razumijevanju rodne perspektive seksualnog nasilja, pristupu usmjerenom na žrtvu i pristupu utemeljenom na razumijevanju traume.
- Jačanje sustava podrške djeci žrtvama seksualnog nasilja posebno vodeći računa o:
 - a) većem broju službi koje pružaju zaštitu mentalnog zdravlja djece, vodeći računa o teritorijalnoj dostupnosti
 - b) osiguravanju besplatnih usluga za djecu i roditelje i druge bliske osobe djetetu u sklopu institucionalne i izvaninstitucionalne podrške
 - c) povećanju broja stručnih osoba za rad s djecom, s naglaskom na stručnjakinje i stručnjake za zaštitu mentalnog zdravlja djece
 - d) dostupnosti programa podrške roditeljima čija su djeca preživjela seksualno nasilje
 - e) dostupnosti podrške djelatnicima i djelatnicama odgojno-obrazovnih ustanova u radu na slučajevima seksualnog nasilja nad djecom.
- Promicanje i institucionaliziranje suradnje zdravstvenog sektora i specijalističkih službi za podršku žrtvama seksualnog nasilja.

9.3.4. Prevencija i edukacija

- Uvođenje obveznih preventivnih programa protiv seksualnog nasilja u sve razine odgojno-obrazovnog sustava (od vrtića do fakulteta), obuhvaćajući djecu, roditelje i djelatnice i djelatnike odgojno-obrazovnih ustanova.
- Kontinuirana i sustavna specijalizirana edukacija o problematici seksualnog nasilja, o radu sa žrtvama seksualnog nasilja i razumijevanju traume svih dionika u sustavu (policija, državno odvjetništvo, sudovi, zdravstvene ustanove, sustav socijalne skrbi, odgojno-obrazovne ustanove, službe za podršku žrtvama, organizacije civilnog društva, predstavnice i predstavnici medija).
- Sustavno praćenje i evaluacija svih edukacijskih i preventivnih programa. Nužan korak je verificiranje i standardizacija specijaliziranih edukacija o seksualnom nasilju i radu sa žrtvama kako bi se osigurala relevantnost, kvaliteta i usklađenost sa zakonodavnim i profesionalnim standardima.
- Razvoj sustava za praćenje i provjeru održanih edukacija o seksualnom nasilju kako bi na jednome mjestu postojale informacije o tome koliko je održanih edukacija, tko su ciljane skupine, koje su teme uključene, kakvi su rezultati evaluacije sudionika i sudionika. Razvoj javno dostupnih izvješća o provedenim edukacijama.

9.3.5. Jačanje suradnje i osvještavanje javnosti

- Jačanje suradnje svih dionika u sustavu od lokalne do nacionalne razine radi sveobuhvatnije i pravovremene podrške i zaštite žrtava seksualnog nasilja osnivanjem međusektorskih radnih skupina i koordinacijskih timova, međusobnog uvažavanja i jačanja partnerstva vladinoga i nevladinog sektora, jačanje lokalnih inicijativa te uporaba svih učinkovitih metoda za unapređenje suradnje.
- Uspostavljanje institucionaliziranih mehanizama suradnje između nadležnih institucija i službi za potporu žrtvama seksualnog nasilja, koje vode organizacije civilnog društva.
- Javno progovaranje o problemu seksualnog nasilja na stručan i osviješten način – izbjegavanje senzacionalizma u medijskim objavama i javnim istupima.
- Podizanje razine osviještenosti društva o problemu seksualnog nasilja radi izbjegavanja stigmatizacije i daljnje traumatizacije žrtava seksualnog nasilja provođenjem rodno osviještenih kampanja koje ne samo da podižu svijest o seksualnom nasilju već utječu i na smanjenje predrasuda o seksualnom nasilju, čime posljedično dovode do promjena u društvu. U provedbi kampanja nužno je oslanjati se na iskustvo ženskih specijaliziranih organizacija civilnog društva koje imaju iskustvo u radu na problematici seksualnog nasilja.

9.3.6. Provedba istraživanja i prikupljanje podataka

- Sustavno prikupljanje podataka i provođenje znanstvenih istraživanja o seksualnom nasilju. Ovo je važan korak radi razumijevanja problematike, pružanja odgovarajuće podrške žrtvama, razvoja učinkovitih politika i preventivnih mjera, usklađivanja zakonodavstva, utjecaja na javnu svijest i usklađivanja s međunarodnim standardima.
- Sustavno i objedinjeno prikupljanje podataka i razvoj redovnih, javno dostupnih izvješća o seksualnom nasilju na državnoj razini (poštujući zaštitu privatnosti žrtava i sve međunarodne i nacionalne propise i standarde u prikupljanju i obradi podataka), što uključuje podatke:
 - a) policije – objedinjeni godišnji podaci o prijavljenim kaznenim djelima protiv spolne slobode i spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djece
 - b) državnog odvjetništva – objedinjeni godišnji podaci o državno odvjetničkim odlukama u povodu kaznenih prijava za navedena kaznena djela
 - c) sudova – objedinjeni godišnji podaci o donesenim presudama u slučajevima seksualnog nasilja (broj osuđujućih i oslobođajućih presuda, izrečene sankcije)
 - d) institucionalnoga i izvaninstitucionalnog dijela sustava podrške žrtvama seksualnog nasilja (broj osoba koje su se obratile za pomoć i podršku, broj i vrsta pruženih usluga, itd.).

10.

ZAHVALE

Tijekom 22 godine rada Ženske sobe podrška i suradnja s brojnim osobama, organizacijama civilnog društva i institucijama bila je ključna za ostvarivanje svih naših ciljeva i postignuća u području suzbijanja seksualnog nasilja u Hrvatskoj. Iskreno zahvaljujemo našem širokom krugu suradnica i suradnika, koji su ključni u svemu što radimo.

Kao organizacija civilnog društva, Ženska soba čvrsto je utkana u dio civilne scene aktivne u području suzbijanja nasilja nad ženama i seksualnog nasilja. Kako organizacije civilnog društva najčešće završe zadnje u nabranjima i/ili navođenjima, mi svjesno mijenjamo praksu i stavljamo ih na prvo mjesto. Zahvaljujemo svim organizacijama koje su nesebično

uložile svoje vrijeme, trud i znanje kako bi sudjelovale u prikupljanju podataka za ovu analizu, a to su (abecednim redom): B.a.b.e. Budi aktivna. Budi emancipirana., Centar za podršku i razvoj civilnog društva „DELFIN“, Domine – organizacija za promicanje ženskih prava, Hrabri telefon, Informativno pravni centar – IPC, SOS Rijeka – Centar za nenasilje i ljudska prava, Udruga DUGA – Centar za djecu, mlade i obitelj Solin, Udruga „HERA“ Križevci, Udruga sudaca za mladež, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu i mladež, Udruga UZOR Rijeka, Udruga ZvoniMir, Udruga za podršku žrtvama i svjedocima, Udruga za zaštitu žena i djece žrtava obiteljskog nasilja „IRIS“ Bjelovar i Ženska grupa Karlovac „Korak“.

Zahvaljujemo i organizacijama koje nisu izravno sudjelovale u razvoju analize, ali s kojima svakodnevno surađujemo, što na konkretnim slučajevima, što zajedničkim radom u sklopu Mreže podrške i suradnje za žrtve i svjedoke kaznenih djela, neformalne Europske ženske mreže protiv seksualnog nasilja, kao i nove Mreže specijaliziranih organizacija protiv seksualnog nasilja, koja je tek u nastanku i radi svoje prve zajedničke korake.

Zahvaljujemo predstavnicama i predstavnicima svih relevantnih tijela i institucija s kojima smo u ove 22 godine ostvarile vrijednu suradnju, najčešće zajedničkim radom na konkretnim slučajevima i osiguravanju pravodobne pomoći i podrške žrtvama seksualnog nasilja, kao i radom na unapređenju javnih politika i zakonodavstva.

Zahvaljujemo svim odgojno-obrazovnim ustanovama koje su prepoznale važnost uvođenja programa prevencije seksualnog nasilja te tako kontinuirano pridonose zaštiti djece i mladih.

Zahvaljujemo pojedinkama i pojedincima koji podržavaju naš rad sve ove godine, neki vjerno od samog početka, neki koji su nam se priključili. Iznimno cijenimo što prepoznajete našu ideju i naš trud i što ste uz nas.

Zahvaljujemo i našim donatorima bez kojih ova publikacija ne bi bila moguća i koji prepoznaju i podržavaju naš rad.

Hvala vam što s nama dijelite uvjerenje da je svijet bez seksualnog nasilja moguć.

Tim Ženske sobe

Zagreb, studeni 2024.

